

” Kuuntele – Toimi – Tee muutos

Euroopan neuvoston käsikirja lasten osallistumisesta

Lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville
ammattilaisille

www.coe.int/children

Rakennetaan Eurooppaa
lapsille ja lasten kanssa

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

” Kuuntele – Toimi – Tee muutos

Euroopan neuvoston käsikirja
lasten osallistumisesta
Lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville
ammattilaisille

Käsikirjan laatijat:
tohtori Anne Crowley
professori Cath Larkins
Luís Manuel Pinto

Alkukielinen nimeke:
*"Listen - Act -Change" Council of Europe
Handbook on children's participation
For professionals working
for and with children*

Tässä käsikirjassa ilmaistut
mielipiteet ovat laatijoiden,
eivätkä ne välttämättä edusta
Euroopan neuvoston virallista kantaa.

Teksti on peräisin Euroopan neuvostolta ja
sen käyttöön on Euroopan neuvoston lupa.
Tämä asiakirja on julkaistu yhteistyössä
Euroopan neuvoston kanssa, mutta
yksinomaan kääntäjän/kääntäjien vastuulla.

Kaikki asiakirjan tai sen osien
jäljentämistä tai kääntämistä koskeva
pyynnöt on esitettävä viestintäosastolle
(F-67075 Strasbourg Cedex tai
publishing@coe.int). Kaikki muu
asiakirjaa koskeva kirjeenvaihto on
osoitettava demokratian pääosastolle.

Useiden Euroopan neuvoston
jäsenvaltioiden vapaaehtoisesti
antama erityinen tuki edesauttoi
tämän julkaisun laatimista.

Kannen kuva: ©shutterstock

Kansi ja taitto: asiakirjojen ja
julkaisujen tuotanto-osasto
(SPDP), Euroopan neuvosto

© Euroopan neuvosto, lokakuu 2020

Oppaan suomenkielinen käännös
toteutettiin kansallisen lapsistrategian
ja kansallisen demokratiaohjelman
puitteissa. Suomenkielisestä
käännöksestä vastasi valtioneuvoston
käännös- ja kielipalvelut.
© Sosiaali- ja terveysministeriö ja
oikeusministeriö, suomenkielinen
käännös, elokuu 2022

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	7
KIITOKSET	9
KÄSIKIRJAN KÄYTTÖOHJEITA	11
JAKSO 1: LASTEN OSALLISTUMISEN YMMÄRTÄMINEN TEORIASSA JA KÄYTÄNNÖSSÄ	13
1.1 LASTEN OIKEUS TULLA KUULLUKSI HEITÄ KOSKEVISSA ASIOISSA	13
1.2 MIKSI LASTEN OSALLISTUMINEN ON NIIN TÄRKEÄÄ?	15
1.3 MITÄ LASTEN OSALLISTUMISPROSESSIIN KUULUU?	15
1.4 VAIKUTUSVALTA OSALLISTUMISPROSESSEISSA	17
1.5 MOITTEETON TOTEUTUS – TURVALLINEN, EETTINEN, OSALLISTAVA JA VAIKUTTAVA OSALLISTUMINEN	18
1.6 MAHDOLLISTAVAT TOIMINTAYMPÄRISTÖT	20
JAKSO 2: OSALLISTUMISEEN KANNUSTAVIEN ORGANISAATIOIDEN JA TOIMINTAYMPÄRISTÖJEN KEHITTÄMINEN	23
2.1 OMISTAJUUDEN VARMISTAMINEN KORKEIMMALLA TASOLLA	23
2.2 NYKYTILANTEEN ARVIOIMINEN	24
2.3 ORGANISAATION TOIMINTATAPOJEN JA -MENETTELYJEN KEHITTÄMINEN	25
2.4 HENKILÖSTÖN VALMIUKSIEN VAHVISTAMINEN	27
2.5 TURVALLISET JA LAPSIYSTÄVÄLLISET VALITUSMEKANISMIT	28
2.6 KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSEN SEURANTA JA ARVIOINTI	29
JAKSO 3: YKSITTÄISTEN LASTEN OSALLISTUMISEN TUKEMINEN	33
3.1 VALMISTELU JA SUUNNITTELU	34
3.2 YHTEYDEN LUOMINEN LAPSIIN	35
3.3 KYSYMYSTEN JA PAINOPISTEIDEN MÄÄRITTÄMINEN	35
3.4 LASTEN NÄKEMYSTEN TARKASTELU	36
3.5 TOIMINTA	38
3.6 SEURANTATOIMET	39
3.7 ARVIOINTI, POHDINTA JA UUELLEEN ALOITTAMINEN	40
JAKSO 4: KOLLEKTIIVINEN OSALLISTUMINEN	43
4.1 VALMISTELU JA SUUNNITTELU	43
4.2 YHTEYDEN MUODOSTAMINEN LAPSIIN	44
4.3 KYSYMYSTEN JA PAINOPISTEIDEN MÄÄRITTÄMINEN	47
4.4 LASTEN NÄKEMYSTEN SELVITTÄMINEN	48
4.5 TOIMINTA	50
4.6 SEURANTATOIMET	52
4.7 ARVIOINTI, POHDINTA JA UUELLEEN ALOITTAMINEN	53

JAKSO 5: TIETOLÄHTEITÄ**57**

5.1 OIKEUSNORMISTO	57
5.2 OHJEITA JA ESIMERKKEJÄ LASTEN OSALLISTUMISESTA ERI YHTEYKSISSÄ TAI ERI RYHMISSÄ	57
5.3 TOIMET (KOLLEKTIIVINEN OSALLISTUMINEN)	58
5.4 ASIOIDEN AJAMINEN JA LAPSIAKTIVISMI	59
5.5 LISÄKOULUTUS	59
5.6 OSALLISTUMISEEN KANNUSTAVAT INSTITUUTTIOT	59
5.7 SEURANTA JA ARVIOINTI	60
5.8 TEOREETTINEN TAUSTA	60
5.9 MUITA	60

**LIITE 1: TEHOKKAAN JA EETTISEN OSALLISTUMISEN YHDEKSÄN PERUSVAATIMUSTA:
KÄYTÄNNÖN TÄYTÄNTÖÖNPANO****63****LIITE 2: OHJEET SELKEIDEN TIETOJEN LAATIMISEEN****67****LIITE 3: TURVALLISUUDEN JA HYVINVOINNIN VARMISTAMISEN TARKISTUSLISTA****68****LIITE 4: KÄYTÄNNÖN MENETELMIÄ SYRJINNÄN TORJUMISEKSI****70****LIITE 5: TARKISTUSLISTA LASTEN ROOLIN SELITTÄMISEEN TAPAAMISISSA JA MENETTELYISSÄ****71****LIITE 6: TARKISTUSLISTA VUOROVAIKUTUKSEEN LASTEN KANSSA****72****LIITE 7: KOLLEKTIIVISEN OSALLISTUMISEN VALMISTELUSSA POHDITTAVAT KESKEISET KYSYMYKSET****73****LIITE 8: ILMAISUN- JA YHDISTYMISVAPAUDEN TUKEMISEN TARKISTUSLISTA****74**

ESIPUHE

Tutun sanonnan mukaan *lapset saavat näkyä mutta eivät kuulu*. Vielä melko äskettäinkään lasten mielipiteitä ja toiveita ei siis ole toivottu eikä arvostettu. Tärkeät keskustelut piti jättää aikuisten huoleksi. Nykyään kuitenkin ymmärretään, että lapset kykenevät sekä käsittämään monimutkaisia tilanteita että käynnistämään merkittäviä toimia ja liikkeitä maailman parantamiseksi. Tästä kuuluu kiitos lasten ja heidän oikeuksiensa puolustajien mahtavalle työlle ja lasten osallistumista tukevien useiden järjestöjen ponnistuksille. Malala Yousafzaista tuli vuonna 2014 ensimmäinen lapsi, jolle myönnettiin Nobelin rauhanpalkinto. Se annettiin hänelle tunnustukseksi ainutlaatuisesta työstä, jota hän tekee tyttöjen koulutuksen puolesta kaikista vaikeuksista huolimatta. Vaikka lasten osallistuminen ei ole uutta, tämä virstanpylväs lasten osallistumisen arvon tunnustamisessa ja itse Malalan tarina innostavat meitä taatusti työskentelemään entistä lujemmin, jotta lasten mielekäs ja turvallinen osallistuminen pystytään juurruttamaan osaksi työtämme ja päätöksiämme etenkin, jos ne koskevat lapsia suoraan.

■ Tämän käsikirjan lukijat ja lasten puolesta tai heidän parissaan työskentelevät ammattilaiset tiedostavat varmasti, miten arvokasta lasten kuunteleminen ja heidän ideoidensa toteuttaminen on. Lasten osallistumisesta on monenlaisia etuja yksilöille ja yhteiskunnalle. Sen lisäksi on kuitenkin myös tärkeää tiedostaa, että lasten äänen kuunteleminen ja heidän mielipiteidensä huomioon ottaminen ei ole vapaaehtoista. Ne ovat sekä lapsen ihmisoikeus että demokratian ilmenemismuoto. Siksi on korkea aika tehostaa lasten osallistumisoikeuksien täytäntöönpanoa.

■ Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista tuli voimaan 30 vuotta sitten. Sen 12 artiklassa vahvistetaan lasten oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa heitä koskevissa asioissa ja se, että näkemykset on otettava asianmukaisesti huomioon. Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksella CM/ Rec(2012)2 alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisesta pyrittiin panemaan tämä oikeus konkreettisesti täytäntöön Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa. Euroopan neuvosto on myös edistynyt valtavasti lasten osallistumisen sisällyttämisessä omaan työhönsä. Se on varmistanut, että lapset pystyvät vaikuttamaan sen normien laatimista, seurantaan ja valmiuksien vahvistamista koskevaan työhön, ja tuonut heidän vaikuttavia mielipiteitään ja voimakkaita viestejään esiin Euroopan neuvoston kansainvälisissä tapahtumissa. Euroopan neuvoston peräkkäisissä lapsen oikeuksia koskevissa strategioissa on viety eteenpäin toimia, joilla edistetään lasten osallistumista kaikissa yhteyksissä. Tämä käsikirja on näin ollen merkittävä panos lapsen oikeuksia koskevaan nykyiseen strategiaan (2016–2021).

■ Tämä käsikirja on tarkoitettu teille: lasten puolesta tai/ja heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille. Teillä voi olla erilaisia taustoja ja koulutuksia, mutta te vaikutatte suoraan tai välillisesti lasten elämään eri yhteyksissä. Luotan siihen, että käsikirja antaa teille innoitusta ja että tulette mukaan toimimaan rohkeasti lasten osallistumisen edistämiseksi ja sen toteuttamiseksi käytännössä. Ikääntyvässä yhteiskunnassamme on tehtävä tilaa sitoutuneelle ja dynaamiselle nuorisolle. Tämä saadaan parhaiten aikaan turvaamalla lasten oikeudet ja alkamalla muokata tulevaisuutta lasten puolesta ja heidän kanssaan.

Snežana Samardžic-Markovic

Euroopan neuvoston demokratian pääosasto

KIITOKSET

Käsikirjan tuotti Euroopan neuvoston lasten oikeuksien jaosto, ja sen laativat Anne Crowley, Cath Larkins ja Luis Manuel Pinto Keski-Lancashiren yliopiston lasten ja nuorten osallistumista käsittelevästä keskuksesta. Suuri kiitos kuuluu myös 120 lapselle, nuorelle ja aikuiselle, jotka esittivät ideoitaan käsikirjan laatimista varten hyvin lyhyessä ajassa. Olemme kiitollisia myös niille tuhansille lapsille, nuorille, perheille ja yhteisöjen jäsenille sekä ammattilaisille ympäri Eurooppaa, jotka ovat viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana auttaneet meitä oppimaan lisää lasten osallistumisen käytännöistä. Olemme pyrkineet tekemään oikeutta kaikelle mitä olette meille opettaneet.

KÄSIKIRJAN KÄYTTÖOHJEITA

Tämä käsikirja on tarkoitettu ihmisille, jotka työskentelevät ammattinsa puolesta lasten parissa kouluissa ja muissa opetustilanteissa, sairaaloissa ja muussa terveydenhuollossa, sijaishuollon yksiköissä, lastensuojelupalveluissa, maahanmuutto- ja turvapaikkapalveluissa, perheiden tukipalveluissa ja varhaiskasvatuksessa. Se on tarkoitettu sosiaalityöntekijöille, opettajille, tuomareille, asianajajille, maahanmuuttovirkailijoille, psykologeille, virkamiehille, nuorisotyöntekijöille ja päivähoitajille. Käsikirjan tarkoituksena on auttaa näitä – ja muita – ammattilaisia ymmärtämään ja tukemaan lasten oikeutta tulla kuulluksi. Siinä esitetään käytännönläheisiä toimintamalleja, joilla tuetaan ammattilaisia tekemään lasten osallistumisesta mahdollista ja toimivaa. Siinä selitetään, mitä käsitteellä ”lasten osallistuminen” tarkoitetaan, ja annetaan esimerkkejä siitä, miten ammattilaiset voivat tukea lapsia, joiden parissa he työskentelevät, osallistumaan heitä koskeviin päätöksiin. Tämä koskee sekä yksittäisiä lapsia että lapsiryhmiä. Käsikirja perustuu toimintamalliin, jonka ytimessä on aikuisten ammattilaisten ja lasten välisen vuoropuhelun vakiinnuttaminen. Tällä toimintamallilla myös edistetään kaikkien lasten, myös pienten lasten, vammaisten lasten, romanilasten ja siirtolaislasten, esteetöntä pääsyä mukaan.

■ Käsikirja on tarkoitettu luettavaksi kokonaisuudessaan. Jaksoja voidaan kuitenkin myös lukea ja käyttää erikseen. Jakson 1 ymmärtäminen helpottaa muualla käsikirjassa esitettävien käytännön neuvojen soveltamista. Eri jaksoissa keskitytään seuraaviin aiheisiin:

- ▶ Jakso 1: Lasten osallistumisen ymmärtäminen prosessina: teoria ja käytäntö
- ▶ Jakso 2: Mahdollistavan toimintaympäristön ja kuuntelemista edistävien instituutioiden tai järjestelmien luominen terveydenhuollossa, koulutuksessa, rikosoikeudessa, maahanmuutossa ja muissa lasten elämään vaikuttavissa julkisissa palveluissa
- ▶ Jakso 3: Lasten osallistumisen tukeminen yksilöinä
- ▶ Jakso 4: Lasten ryhmäosallistumisen tukeminen
- ▶ Jakso 5: Luettelo hyödyllisistä tietolähteistä

■ Jaksoissa esitetään valikoituja havainnollistavia käytännön esimerkkejä ja useita käytännön huomioita, joista ammattilaiset saavat neuvoja lasten osallistumisen järjestämiseen. Sekä käsikirjan tekstiosassa että liitteissä on tarkistuslistoja lasten parissa työskenteleville ammattilaisille (jäljentämisen ja lataamisen helpottamiseksi). Näiden tarkistuslistojen tarkoituksena on antaa ammattilaisille ytimekäs yleiskatsaus tärkeimmistä näkökohdista esimerkiksi heidän kehittäessään kuuntelun kulttuuria sijaishuollon laitoksissa tai selittäessään lapsille näiden roolia kokouksissa tai menettelyissä. Jokaisen jakson lopuksi annetaan vinkkejä. Käsikirjassa viitataan myös säännöllisesti sen laadintaa varten tehtyyn kyselytutkimukseen. Siihen saatiin yhteensä 120 vastausta yli 50 lapselta, mutta myös nuorilta ja aikuisilta.

JAKSO 1

LASTEN OSALLISTUMISEN YMMÄRTÄMINEN TEORIASSA JA KÄYTÄNNÖSSÄ

Tässä käsikirjan jaksossa autetaan koulutuksessa, terveydenhuollossa, sijaishuollossa, lastensuojelussa, maahanmuutto- ja turvapaikkapalveluissa, perhetuessa ja varhaiskasvatuksessa työskenteleviä ammattilaisia ymmärtämään, mitä käsitteellä ”lasten osallistuminen” tarkoitetaan. Se auttaa tiedostamaan myös tärkeän roolin, joka ammattilaisilla voi olla, jotta lasten näkemykset otetaan päätöksissä huomioon. Jaksossa selitetään periaatteet ja käsitteet, joille mielekkäät, eettiset ja kestävät osallistumisen käytännöt, prosessit, laatu ja muodot rakentuvat. Jaksossa käsitellään seuraavia asioita:

- ▶ 1.1 Lasten oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa
- ▶ 1.2 Miksi lasten osallistuminen on niin tärkeää?
- ▶ 1.3 Mitä lasten osallistumisen prosessiin kuuluu?
- ▶ 1.4 Vaikutusvalta lasten osallistumisprosessissa
- ▶ 1.5 Moitteeton toteutus – turvallinen, eettinen, osallistava ja vaikuttava osallistuminen
- ▶ 1.6 Mahdollistavat toimintaympäristöt

1.1 LASTEN OIKEUS TULLA KUULLUKSI HEITÄ KOSKEVISSA ASIOISSA

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Sopimuksessa vahvistetaan lasten oikeus siihen, että heidän näkemyksensä otetaan huomioon heitä koskevissa asioissa. Yleissopimuksen 12 artiklassa todetaan seuraavaa:

1. *Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.*
2. *Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.*

Sopimuksen 12 artiklalla tunnustettiin kansainvälisessä ihmisoikeussäännöstössä ensimmäistä kertaa lasten oikeudet ja valmiudet vaikuttaa heitä koskeviin toimiin ja päätöksiin. Sen nojalla otettiin käyttöön velvoite muuttaa lasten asemaa suhteessa aikuisiin sekä yksilön että yhteisön tasolla. Se kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että lapset ovat vain aikuisten suojelun kohteita. Lapset ovat kansalaisia nyt ja tulevaisuudessa, ja heillä on oikeudet ja valmiudet vaikuttaa päätöksiin omasta elämästään ja heitä kiinnostavista asioista.

YK:n lapsen oikeuksien komitea katsoo osallistumisen kytkeytyvän 12 artiklan ohella tiedonsaantioikeuteen (17 artikla), sanan-, uskonnon- ja omantunnonvapauteen sekä kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen (13 ja 15 artiklat). Osallistumisen käsitettä käytetään hyvin usein lyhyesti kuvaamaan lasten oikeutta olla mukana heitä koskevissa päätöksissä ja toimissa sekä oikeutta siihen, että päätöksentekijät ottavat heidän näkemyksensä huomioon. Näissä artikloissa, etenkin 13 artiklassa, säädetään myös lasten tukemisesta aktivismiin osallistumiseksi. YK:n lapsen oikeuksien komitean ohjeissa lasten osallistumisesta (eli YK:n *yleiskommentissa nro 12*) todetaan, että

13 artiklassa tarkoitettu ilmaisunvapaus liittyy oikeuteen muodostaa ja esittää mielipiteitä sekä etsiä ja saada tietoa minkä tahansa tiedotus- tai viestintävälineen kautta. Siinä vahvistetaan, että sopimusvaltio ei saa rajoittaa lapsen oikeutta muodostaa tai ilmaista mielipiteitään. Näin ollen siinä määrätään sopimusvaltioille velvoite olla häiritsemättä kyseisten näkemysten ilmaisemista tai tietojen saamista sekä suojella oikeutta käyttää viestintäkeinoja ja käydä julkista vuoropuhelua.

— Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi suosituksen CM/Rec (2012)2 alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisesta (jäljempänä 'osallistumista koskeva suositus'). Ministerikomitea laatii suosituksia, joissa annetaan ohjeita toimintalinjoista, joita hallituksia kannustetaan panemaan täytäntöön kansallisella tasolla. Tämän suosituksen antaminen osoittaa, että lasten osallistuminen on jäsenvaltioille tärkeää, ja että tietoisuutta on lisättävä ja käytäntöjä parannettava. Osallistumista koskevassa suosituksessa osallistuminen määritetään seuraavasti:

Yksittäisillä lapsilla tai lapsiryhmillä on oikeus, keinot, tila, tilaisuus ja tarvittaessa tuki näkemystensä ilmaisemiseen vapaasti, kuulluksi tulemiseen ja päätöksentekoon osallistumiseen heitä koskevissa asioissa, ja heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

— Osallistumista koskeva suositus laadittiin useissa jäsenvaltioissa lasten osallistumiskäytännöistä tehtyjen kattavien arviointien perusteella, ja laadintatoimikunnan työhön osallistui myös suoraan lapsia. Suositus koskee lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi kaikissa tilanteissa, kuten kouluissa, yhteisöissä ja perheessä sekä niin kansallisella kuin Euroopankin tasolla. Tämän käsikirjan tarkoituksena on myös auttaa erittäin konkreettisesti korjaamaan osallistumista koskevan suosituksen ja Euroopan neuvoston eri jäsenvaltioiden täytäntöönpanotasojen välillä vielä olevia puutteita.

— Muilla asiaankuuluvilla aloilla, kuten lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä ja lapsiystävällisissä sosiaalipalveluissa, Euroopan neuvoston laatimissa normeissa annetaan jäsenvaltioille ja lasten parissa työskenteleville useille eri ammattilaisille ohjeita siitä, miten yksittäisten lasten oikeus tulla kuulluksi pannaan täytäntöön oikeudenkäynneissä ja hallintomenettelyissä. Näitä normeja käsitellään lisää käsikirjan jaksossa 3, jossa keskitytään yksittäisten lasten oikeuksiin.

— YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että 12 artiklan merkityksen ja laajuuden ymmärtämiseksi on otettava huomioon useita eri näkökohtia. Niistä tehdään yhteenveto seuraavassa kaaviossa 1:

Kaavio 1: Lasten osallistumista koskevat näkökohdat

NÄKÖKOHTA	SELITYS
Osallistumisen yleismaailmallisuus	
Se koskee kaikkia lapsia ilman minkäänlaista syrjintää	Osallistuminen on kaikkien lasten oikeus. Tarvitaan toimenpiteitä, jotta sen piiriin saadaan muita marginalisoituneempia lapsia, esimerkiksi tyttöjä, vammaisia lapsia, alkuperäiskansaan tai vähemmistöryhmään kuuluvia lapsia, liikkuvaan väestöön kuuluvia lapsia, työssä olevia lapsia tai HLBTQI-lapsia.
Se on sekä päämäärä että keino	Kaikilla ihmisillä on oikeus olla mukana heitä koskevissa päätöksissä. Siinä on kyse ihmisarvosta ja kunnioituksesta. Osallistuminen on myös keino muiden oikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi oikeus saada oikeutta edellyttää, että lapsia kuullaan.
Se koskee sekä yksittäisiä lapsia että lapsiryhmiä	Lapsilla on oikeus siihen, että heidän näkemyksensä otetaan huomioon henkilökohtaisissa asioissa, esimerkiksi koulu- tai hoitojärjestelyissä, sekä päätöksissä, jotka koskevat heitä kollektiivisesti, kuten paikallisissa tai valtakunnallisissa toimintalinjoissa tai resurssien käytössä.
Se koskee kaikkia asioita, jotka koskevat lapsia	Sen lisäksi, että osallistumisoikeudet koskevat usein lapsuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten koulutusta tai terveydenhoitoa, ne koskevat myös laajempia asioita, kuten ympäristöä, liikennettä tai maahanmuuttoa.
Osallistumisen monet ulottuvuudet	
Se edellyttää eri muotoja eri yhteyksissä	Osallistumisoikeudet koskevat yhdenvertaisesti kaikenikäisiä. Lasten osallistumistavat ovat kuitenkin erilaisia riippuen esimerkiksi heidän mielenkiinnon kohteistaan, iästään ja kyvykkyydestään. Se edellyttää erilaisia toimintaympäristöjä, tukitasoja ja tiedotusmuotoja.
Se sisältää erilaisia toimintamalleja ja -tapoja	Osallistua voi verkossa tai verkon ulkopuolella, suoraan tai välillisesti. Osallistuminen voi tarkoittaa kuulemistia, nuorten tai lasten johtamia liikkeitä ja kaikkia muita toimia niiden välillä.

Osallistumisen valtaan ja vastuuseen liittyvät näkökohdat

Se ei ole ristiriidassa suojelua koskevan oikeuden kanssa	Lapsilla on oikeus kaikkiin suojelun muotoihin lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan. Osallistumisoikeus on toteutettava näiden suojelun muotojen mukaisesti. Osallistuminen on eduksi suojelulle.
Se eroaa aikuisten osallistumisesta	Lapsilla on erilainen oikeudellinen asema kuin useimmilla aikuisilla, eivätkä he voi tehdä kaikkia päätöksiä itse. Aikuisilta tarvitaan usein tukea iän, kyvykkyyden ja asiayhteyden mukaisesti. Aikuisten on edistettävä lasten etua.
Osallistuminen lisää vaikutusmahdollisuuksia	Osallistuminen tarjoaa mahdollisuuksia saada lisää tietoja, taitoja, itseluottamusta ja kokemuksia. Osallistuminen edistää lasten oikeuksia ja lisää kansalaisvaikuttamista. Aikuisten asenteita ja resurssien hallintaa on muutettava, jotta esteet lasten vaikutusmahdollisuuksilta voidaan poistaa.
Osallistuminen on oikeus, ei velvollisuus	Lapsilla on oikeus valita, haluavatko he ilmaista näkemyksensä tai osallistua heitä tai heidän yhteisöjään koskevaan päätöksentekoon vai eivät. Jotkut lapset, kuten monet aikuisetkaan, eivät halua osallistua. Heitä ei pidä ikinä pakottaa tai painostaa osallistumaan vastoin tahtoaan.

Mukautettu lähteestä: UNICEF (2018) [Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation](#).

1.2 MIKSI LASTEN OSALLISTUMINEN ON NIIN TÄRKEÄÄ?

Osallistumisoikeus on tärkeä oikeutena ja yleisenä periaatteena, mutta myös siksi, että lasten näkemysten huomioon ottamisella heitä koskevissa päätöksissä ja toimissa on merkittäviä välittömiä ja pitkäaikaisia etuja lapsille ja yhteisöille, esimerkiksi:

- ▶ **Elämä, palvelut ja käytännöt paranevat:** Lapsilla on ainutlaatuista tietämystä omasta elämästään, tarpeistaan ja huolenaiheistaan. Tätä tietämystä hyödyntämällä voidaan saada lasten ajatusten ja näkemysten avulla aikaan aiempaa tehokkaampia, merkityksellisempiä ja kestävämpiä julkisia palveluita, parantaa lapsia koskevia yksittäisiä päätöksiä ja edistää lasten henkilökohtaisten ja kollektiivisten oikeuksien toteutumista.
- ▶ **Suojelu tehostuu:** Kun turvalliseen kuulemiseen on sekä oikeus että tilaa, voidaan tehokkaasti torjua tilanteita, joihin liittyy väkivaltaa, hyväksikäyttöä, uhkaa, epäoikeudenmukaisuutta tai syrjintää. Kun rakennetaan kulttuuria ja mekanismeja, joilla edistetään näkemysten ilmaisemista ja tehdään siitä mahdollista, lapset pystyvät kyseenalaistamaan oikeuksiensa rikkomisen ja tuomaan esiin epäkohtia. Aikuiset voivat suojella lapsia vain, jos he tietävät, mitä näiden elämässä tapahtuu – ja usein vain lapset pystyvät antamaan siitä tietoa.
- ▶ **Valmiudet kehittyvät:** Mielekkään osallistumisen ansiosta lapset ja ammattilaiset voivat hankkia taitoja, kehittää osaamistaan ja laajentaa pyrkimyksiään. Osallistuminen edistää lasten valmiuksia osallistua kansalaisvaikuttamiseen ja kunnioittaa muita sekä ammattilaisten valmiuksia ymmärtää niiden ihmisten huolenaiheita, joiden kanssa ja puolesta he työskentelevät.
- ▶ **Panostus yhteisöihin:** Lapset antavat merkittävän panoksen asuinyhteisöilleen. Heidän energiansa, taitonsa, tavoitteensa, luovuutensa ja intohimonsa avulla voidaan vahvistaa demokraattista vuoropuhelua, torjua epäoikeudenmukaisuutta, rakentaa kansalaisyhteiskuntaa, lisätä rauhaa ja väkivallatonta konfliktinratkaisua sekä kehittää innovatiivisia ratkaisuja pitkäkestoiseen epätasa-arvoon.
- ▶ **Vastuullisuus lisääntyy:** Osallistuminen vahvistaa vastuullisuutta. Kun luodaan instituutioita ja järjestelmiä, joissa lasten näkemykset on otettava huomioon, autetaan samalla luomaan järjestelmiä, joissa valtaapitävät ihmiset saadaan edesvastuuseen, jos he eivät täytä lupauksiaan. Tämä lisää lasten luottamusta järjestelmään.

1.3 MITÄ LASTEN OSALLISTUMISPROSESSIIN KUULUU?

Osallistumista koskevassa suosituksessa todetaan, että jos osallistumisen halutaan olevan tehokasta, mielekästä ja kestävä, se on ymmärrettävä prosessiksi kertaluonteisen tapahtuman sijasta ja se edellyttää jatkuvaa sitoutumista ajan ja resurssien osalta.

Osallistumista koskevassa suosituksessa ja *YK:n yleiskommentissa nro 12* tehdään selväksi, että pelkästään lasten kuunteleminen ei riitä. Heidän näkemyksiinsä on myös suhtauduttava vakavasti ja heidän sanomansa on otettava huomioon kaikissa jatkotoimissa. Tämän ajatuksen käytännön toteutusta varten on kehitetty erilaisia malleja.

— Lasten osallistumista koskevassa ”Lundyn mallissa” mielekkään osallistumisen katsotaan sisältävän **tilan (space), äänen (voice), yleisön (audience) ja vaikutuksen (influence)** näkökohdat (ks. *jakson 5.8 viite taustalla olevasta teoriasta*)

Tila: Jotta lapset voivat vaikuttaa entistä aktiivisemmin heitä koskeviin asioihin, heidän on pystyttävä muodostamaan ja ilmaisemaan näkemyksiä ja heille on annettava siihen tilaa ja aikaa. Heille on annettava tilaisuus saada itseluottamusta, ja heillä on oltava aikaa ja ”turvallinen ja osallistava tila” näkemystensä esittämiseen.

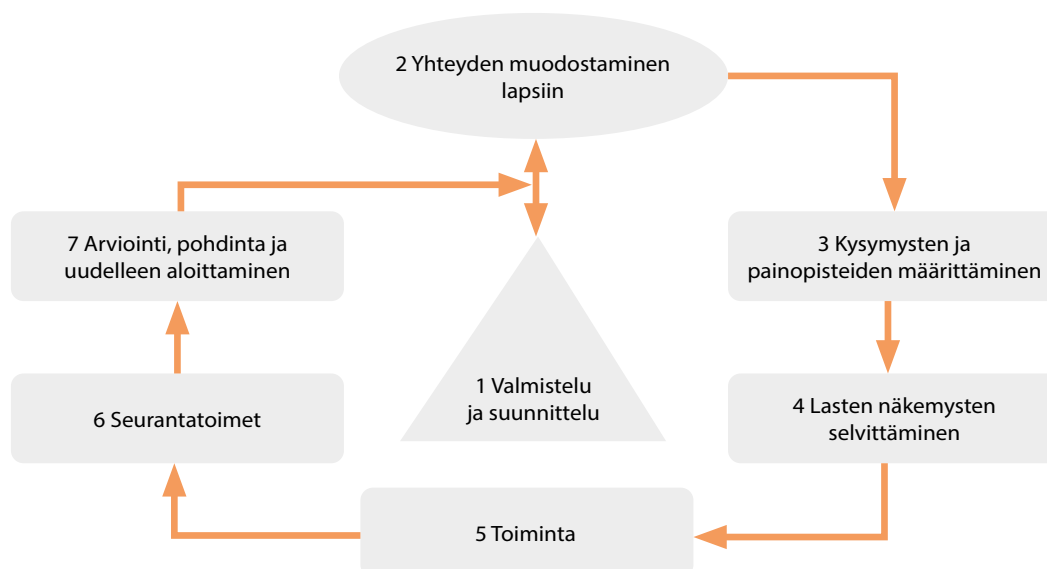
Ääni: Asianmukaiset ja selkeät tiedot ovat tärkeä edellytys kyvyille muodostaa ja ilmaista näkemyksiä sekä neuvotella päätöksistä. Aikuisten vastuulla on löytää tapoja, joilla lapsille annetaan mahdollisuus ilmaista näkemyksensä, huolenaiheensa ja ajatuksensa.

Yleisö: Osallistumisoikeudessa on keskeistä, että aikuiset kuuntelevat kunnioittavasti, mitä lapsilla on sanottavana. Oikeus näkemysten esittämiseen ja niiden asianmukaiseen huomioon ottamiseen voi toteutua vain, jos lasten näkemyksiä kuuntelevat ne ihmiset, joilla on valta ja valtuudet toimia esitettyjen näkemysten pohjalta.

Vaikutus: Osallistumisoikeus ei johda automaattisesti siihen, että lasten näkemyksiä noudatetaan kaikissa olosuhteissa ja kaikilta osin. Se kuitenkin edellyttää, että lasten näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon ja että kaikista niihin liittyvistä päätöksistä ilmoitetaan lapsille ja selitetään, miten heidän näkemyksensä ovat vaikuttaneet ja miksi päätös on tehty.

— *Osallistumista koskevassa suosituksessa ja YK:n yleiskommentissa nro 12* tehdään myös selväksi, että lasten osallistuminen ei ole kertaluonteinen tapahtuma. Osallistuminen on jatkuva prosessi, joka ei pääty siihen, että lasten näkemykset on ilmaistu ja välitetty asianmukaisille kohderyhmille, vaan siinä on kyse aikuisten ja lasten yhdessä jokaisella tasolla aikaansaamasta vaikutuksesta ja muutoksesta. Tällainen osallistumisen käsite rohkaisee lapsia ja aikuisia työskentelemään yhdessä niin, että tilan, äänen, yleisön ja vaikutuksen periaatteista tehdään totta. Lasten osallistumiseen kuuluu useita toistuvia vaiheita, joissa suunnitellaan ja tehdään valmisteluja, muodostetaan yhteys lapsiin, määritetään tavoitteita ja painopistealoja, tutkitaan ideoita, toteutetaan toimia ja seurataan niitä, ja arvioidaan ja jaetaan tuloksia (ks. kaavio 2; ja *Larkins, C. (2019)*).

Kaavio 2: Osallistuminen jatkuvana prosessina, joka saa aikaa muutoksen

— Jokaisessa näissä seitsemässä vaiheessa on tärkeää pohtia tarjolla olevan osallistumisen laatua ja niitä vaikuttamismuotoja, joita lapsilla on käytettävissään.

1.4 VAIKUTUSVALTA OSALLISTUMISPROSESSEISSA

— Lapsilla voi olla erilaisia vaikutusmuotoja jatkuvien osallistumisprosessien jokaisessa vaiheessa (valmistelu, yhteydenpito, painopistealojen määrittäminen, selvittäminen, toimeenpano, seuranta, arviointi ja uudelleen aloittaminen). Aikaansaatava vaikutus riippuu asiayhteydestä, tavoitteista, ajasta, resursseista ja lasten omista prosessia koskevista toiveista. Joissakin vaiheissa lapsia voidaan kuulla, kun taas toisissa he voivat johtaa prosessia.

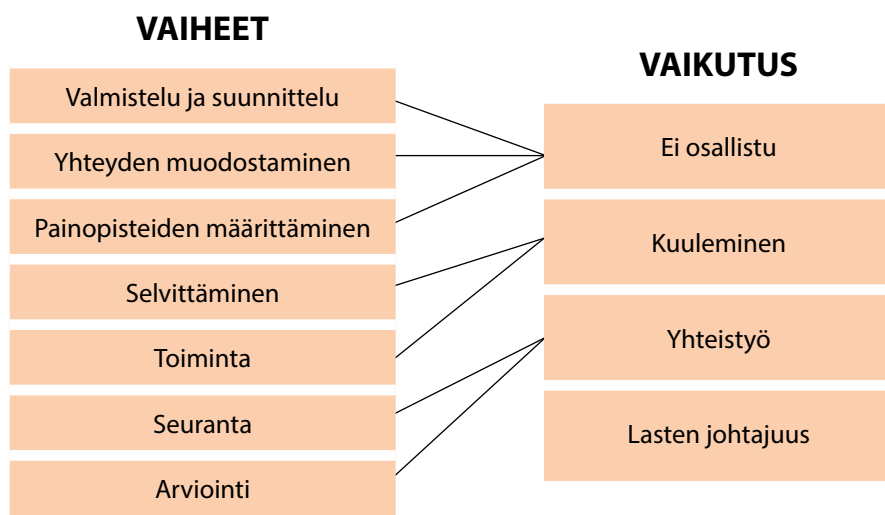
— Seuraavien vaikutustasojen pohtiminen voi auttaa määrittämään, missä määrin lapset ovat osallisia tai johdossa osallistumisprosesseissa:

- ▶ **Neuvoa-antava osallistuminen:** Tässä toimintamallissa aikuiset pyytävät näkemyksiä lapsiryhmältä ja työskentelevät sitten näiden tulosten perusteella niin, että toiminta on avointa lasten kannalta.
- ▶ **Yhteistyöhön perustuva osallistuminen:** Tässä toimintamallissa aikuisten ja lasten välinen kumppanuus on vahvempaa. Kumppanuus alkaa, kun aikuiset ovat määrittäneet käsiteltävän aiheen ja ottavat lapset mukaan avuksi selvittämään, mitä on tehtävä ja miten.
- ▶ **Lasten johtama osallistuminen:** Tässä toimintamallissa lapsille annetaan tilaa ja mahdollisuus edistää omia tavoitteitaan, käynnistää omia toimiaan ja ajaa omia asioitaan.

— Neuvoa-antavina alkavissa osallistumisprosesseissa yhteistyötä voidaan lisätä, kun sekä lasten että aikuisten luottamusjajymärryislisääntyvät. Osallistumista ei siksi kannatakaan ajatella suorinatikapuina kohti tavoitetta, vaan pikemminkin laajempaan ristikkorakenteena. Osallistumisprosessien jokaisessa vaiheessa jokaisella kierroksella voi ilmetä mahdollisuuksia vaikutuksen lisäämiseen. Ajan mittaan olisi pyrittävä lisäämään lasten suoraa päätöksentekoa.

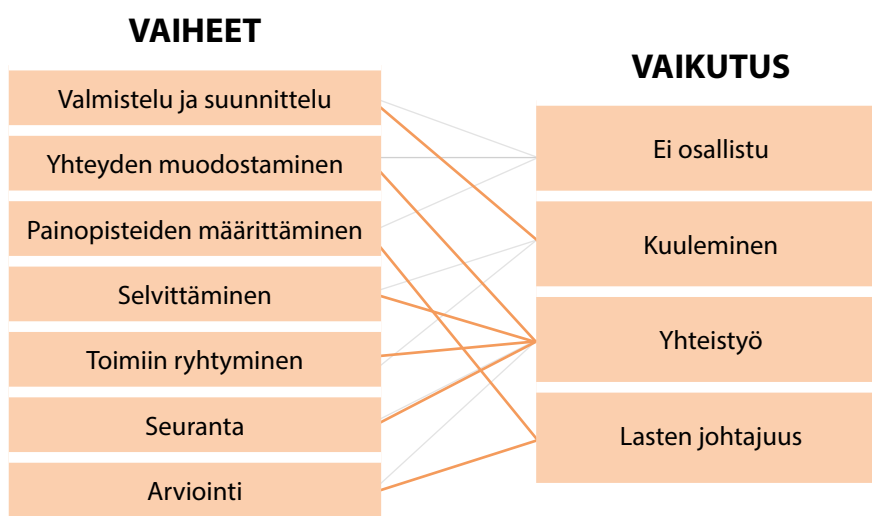
— Kaaviossa 3 esitetään käytännön esimerkki siitä, miten osallistumattomuudesta edetään yhteistyöhön. Rehtori päätti ilman lasten mukanaoloa, että koulukuljetusten parantamisesta pitäisi kuulla lapsia. Heidän näkemystensä selvittämiseksi hän pyysi koulun henkilöstöä laatimaan kyselyn, jossa koululaisilta pyydettiin ideoita. Rehtori esitteli nämä ideat koulun johtokunnalle ja kouluneuvostolle. Enemmän yhteistyöhön perustuvassa seuraavassa vaiheessa koulun johtokunta päätti vaihtaa kuljetusyhtiötä ja pyysi kouluneuvostolta tukea päätökselleen. Yhdessä he kertoivat tuloksista kaikille koululaisille ja sopivat prosessin arvioinnin jälkeen, että seuraavalla kierroksella lasten johtajuutta lisätään.

Kaavio 3: Lasten osallistumista koskevan ristikkorakenteen ensimmäinen vaihe

— Kun tässä esimerkissä päästiin seuraavaan vaiheeseen (ks. kaavio 4 vihreällä), johtokunnalta kysyttiin, miten lapset voitaisiin ottaa mukaan uuden kuljetusyhtiön valintaan. Johtokunta laati yhdessä koulun henkilöstön kanssa uusille kuljetusyhtiöille tarjouspyynnön ja määrittäi ensisijaiset taidot, joita kuljettajilla pitäisi olla. Osa lapsista oli mukana mahdollisia palveluntarjoajia haastattelevassa lautakunnassa. Rehtori kirjoitti sitten päätöksestä koulun uutiskirjeessä ja kertoi tuloksista kaikille lapsille (ja vanhemmille). Johtokunnassa keskusteltiin erikseen tämän osallistumisprosessin kahdesta vaiheesta ja todettiin, että lasten vaikutusvalta koulussa lisääntyi.

Kaavio 4: Lasten osallistumista koskevan ristikkorakenteen toinen vaihe

— Ammattilaisten olisi selvitettävä mitä eri toimintamalleja voidaan käyttää eri tilanteissa ja mitä etua niistä on. Aidosti osallistava toimintaympäristö vaatii paljon enemmän kuin vain virallisten kouluneuvostojen tai palvelunkäyttäjien ryhmien perustamista. Se edellyttää turvallisten, eettisten ja osallistavien osallistumisympäristöjen luomista sekä tukea lasten johtajuuden, vaikutusvallan ja vaikutusten laajempaa tukemista.

1.5 MOITTEETON TOTEUTUS – TURVALLINEN, EETTINEN, OSALLISTAVA JA VAIKUTTAVA OSALLISTUMINEN

— Lasten turvallisen, eettisen, osallistavan ja vaikuttavan osallistumisen takaamiseksi *YK:n yleiskommentissa nro 12* määritetään yhdeksän perusvaatimusta, joiden mukaan osallistumisen on oltava

- ▶ **avointa ja tietoa sisältävää:** lapsille on annettava kattavat, selkeät, moninaisuuden huomioon ottavat ja ikään sopivat tiedot heidän oikeudestaan ilmaista näkemyksensä vapaasti ja siitä, että heidän näkemyksilleen on annettava asianmukainen painoarvo, sekä tämän osallistumisen toteutustavasta, laajuudesta, tarkoituksesta ja mahdollisesta vaikutuksesta.
- ▶ **vapaaehtoista:** lapsia ei pidä milloinkaan pakottaa ilmaisemaan näkemyksiään vastoin heidän tahtoaan, ja heille on ilmoitettava, että he voivat lopettaa osallistumisen milloin tahansa. Esimerkiksi päätöksen kouluneuvostoon liittymisestä on oltava lapsen oma valinta (ks. *jäljempänä käytännön huomiot*).
- ▶ **kunnioittavaa:** lapsia on kuunneltava, heidät on otettava vakavasti ja heidän näkemyksiinsä on suhtauduttava kunnioittavasti.
- ▶ **merkityksellistä:** lapsilla on oltava tilaisuuksia ilmaista näkemyksensä asioista, joilla on heidän elämälleen todellista merkitystä, ja hyödyntää tietojaan, taitojaan ja kykyjään. Lapsille on myös annettava tilaisuuksia toteuttaa ideoitaan ja käynnistää toimia.
- ▶ **lapsiystävällisissä toimintaympäristöissä ja lapsiystävällisin työskentelymenetelmin toteutettua:** lasten kanssa työskentelyä koskevat toimintamallit on mukautettava lasten valmiuksiin. Aikaa ja resursseja on annettava riittävästi käyttöön, jotta voidaan varmistaa, että lapset ovat riittävän valmistautuneita ja että heillä on riittävästi varmuutta ja mahdollisuuksia näkemystensä ilmaisemiseen. Huomiota on kiinnitettävä siihen, että lapset tarvitsevat eritasoisia tukea ja osallistumismuotoja iän ja kehittyvien valmiuksien mukaisesti.
- ▶ **osallistavaa:** osallistumisen on oltava osallistavaa, siinä on vältettävä syrjiviä toimintamalleja ja kannustettava kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta tulemaan mukaan. Oletuksia siitä, mitä tietty lapsiryhmä pystyy tai ei pysty tekemään, ei pidä esittää. Lapsilla on oltava yhdenvertainen mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja saada näkemyksensä kuuluviin (*liitteessä 4* on ammattilaisille neuvoja osallistavista käytännöistä).
- ▶ **koulutuksella tuettua:** opettajat ja muut aikuiset tarvitsevat valmistautumista, taitoja ja tukea, jotta he voivat edistää lasten osallistumista tehokkaasti ja kehittää omaa osaamistaan, joka liittyy esimerkiksi lasten kuuntelemiseen, työskentelyyn yhdessä lasten kanssa sekä lasten tehokkaaseen osallistamiseen heidän kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti.

- ▶ **turvallista ja riskit tiedostavaa:** tietyissä tilanteissa näkemysten ilmaisemiseen voi liittyä riskejä. Lasten pitää pystyä luottamaan siihen, että he voivat arvostella tai kyseenalaistaa saamiaan palveluja ilman, että siitä koituisi rangaistuksia tai muita ikäviä seurauksia. Aikuisilla on vastuu lapsista, joiden kanssa he työskentelevät. Heidän on toteutettava kaikki varotoimet, joilla voidaan minimoida lapsiosallistujien riski joutua väkivallan, hyväksikäytön tai muiden heidän osallistumisestaan johtuvien kielteisten seurausten uhriksi. Työntekijöiden on tiedostettava lakisääteiset ja eettiset velvollisuutensa ja vastuunsa. Tämä koskee esimerkiksi heidän omaa käytöstään tai sitä, mihin toimiin heidän on ryhdyttävä, jos heille kerrotaan muiden epäasiallisesta käytöksestä. Kaikista hyväksikäyttötapausten ilmoittamiseen on oltava järjestelmä. Toimista on tehtävä riskiarviointi ja lapsia koskevat tunnistetut riskit on pyrittävä minimoimaan (*liitteessä 3* on suojatoimia koskeva tarkistuslista tapahtumien järjestämistä ja muita toimia varten).
- ▶ **vastuullista:** on olennaisen tärkeää, että kaikkien lasten tekemien ehdotusten pohjalta toimitaan ja että niitä seurataan. Näin lisätään lasten osallistumisen vaikuttavuutta ja heidän oikeuksiensa kunnioittamista. Lapsilla on oikeus saada selkeää palautetta siitä, mikä vaikutus heidän osallistumisellaan on ollut mahdollisiin tuotoksiin. Tarvittaessa lapsille on annettava mahdollisuus osallistua seurantaprosesseihin ja -toimiin. Lasten tekemiä valituksia ja muutoksenhakuja varten tarvitaan mekanismeja. Osallistumista on seurattava ja arvioitava, ja lapset on otettava prosessiin mukaan aina kun mahdollista.

— Tämän asiakirjan *liitteestä 1* löytyy yksityiskohtaisempi kuvaus näiden kunkin yhdeksän vaatimuksen käytännön merkityksestä.

KÄYTÄNNÖN HUOMIO

Suostumus ja lastensuojelu

Osallistuminen on vapaaehtoista. Lasten on tärkeää tietää, että heillä on oikeus päättää olla osallistumattain osallistua aktiivisesti. Lapsia tulisi pyytää allekirjoittamaan suostumuslomake, ja heidän kanssaan tulisi keskustella sen merkityksestä ennen osallistumisen alkua. Heille on kerrottava, että he voivat peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa.

Joissakin tapauksissa (esimerkiksi silloin, kun kyse on alle 16-vuotiaista lapsista) on mahdollisesti saatava lupa myös vanhemmilta tai laillisilta huoltajilta, joille on annettava samat tiedot. Kun lapsia pyydetään osallistumaan, on varmistettava, että he saavat asianmukaiset tiedot

- aiheesta
- toiminnan taustasta – siitä, mitä tehdään ja miksi
- mitä saaduilla tiedoilla tehdään
- salassapitovelvollisuudesta ja nimettömyydestä
- siitä, milloin ja miten he saavat palautetta heidän näkemystensä huomioon ottamisesta.

Kun lapset tapaavat ryhmässä tai turvallisessa paikassa, he käyttävät joskus tilaisuutta hyväkseen ja puhuvat heitä itseään tai muita koskevista huolista. Joskus salassapitovelvollisuus on lasten suojelemiseksi rikottava, esimerkiksi, jos joku on hengenvaarassa. Tällaisia tilanteita varten organisaatiossa on oltava käytössä lastensuojelumenettelyjä ja kokonaisvaltaisia lasten suojelemista koskevia toimintamalleja, joissa määritetään epäkohtien raportoinnin ja lasten tukemisen tehtäväjako ja annetaan tästä selkeää tietoa aikuisille ja lapsille. Lapsille on annettava selkeää tietoa siitä, kenelle he voivat puhua huolistaan, ja heitä on kannustettava pyytämään tukea joltakulta, johon he luottavat. Ammattilaisten on kerrottava lapsille, millaisissa tilanteissa salassapitovelvollisuus on mahdollista rikkoa, minkälaista tietoa voidaan välittää eteenpäin ja miten lapset voivat mahdollisesti vaikuttaa tähän prosessiin.

1.6 MAHDOLLISTAVAT TOIMINTAYMPÄRISTÖT

— *Osallistumista koskevassa suosituksessa* kuvataan keskeiset toimenpiteet osallistumisen mahdollistavan toimintaympäristön takaamiseksi:

A. Luodaan oikeudellinen ja toimintapoliittinen ympäristö

— Oikeusperiaatteita ja oikeudellisia käytäntöjä tarvitaan varmistamaan suotuisa ja suojeleva toimintaympäristö, jossa lapset voivat osallistua keskinäisen kunnioituksen, luottamuksen ja ymmärryksen ilmapiiirissä. Turvaamalla lakisääteiset oikeudet, viemällä ne käytäntöön ja takaamalla niiden toimeenpanemiseksi riittävä taloudellinen tuki edistetään sellaisen toimintaympäristön luomista, jossa osallistumisesta tulee vakiintunut ja kulttuuriin kuuluva osa kaikkien lasten elämää sen sijaan, että se jäisi vain sarjaksi lyhytaikaisia ja kertaluonteisia toimia. Koulujen rehtorien voi olla syytä pohtia sellaisten toimintalinjojen ja menettelyjen luomista, joilla varmistetaan, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi kaikissa erottamista koskevissa kuulemisissa. Monien maiden kansallisissa laeissa edellytetään, että sosiaalityöntekijät kuuntelevat lapsen toiveita ja tunteita ennen päätöksen tekemistä siitä, missä lapsi asuu tai käy koulua. Joissakin jäsenvaltioissa avioerolapsilla on lakiin perustuva oikeus siihen, että perhetuomioistuimen nimittämä riippumaton henkilö edustaa heidän etujaan.

B. Lisätään tietoisuutta osallistumisoikeudesta

— Lapsia on valistettava heidän osallistumisoikeuksistaan ja niiden käytöstä kyseisessä instituutiossa, prosessissa tai järjestelmässä. Lapsen oikeuksien opetus on otettava osaksi opetussuunnitelmaa. Kaikkien ammattilaisten on tuettava lapsia taitojen kehittämisessä ja itsensä ilmaisemiseen tarvittavan itseluottamuksen rakentamisessa. Koulujen, sairaaloiden, terveyskeskusten, päiväkotien, tuomioistuinten ja pakolaiskeskusten on annettava lapsille tietoa osallistumismahdollisuuksista heidän ymmärtämällään kielellä ja heidän ymmärtämässään muodossa. Esimerkiksi liikkuvaan väestöön kuuluvat lapset (ks. esimerkki jäljempänä) tarvitsevat eri aikoina erilaista tietoa.

— Kaikki lasten parissa työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat myös koulutusta lasten osallistumisoikeuksista sekä perus- että täydennyskoulutuksessa. Tällainen koulutus auttaisi heitä ymmärtämään, mitä seurauksia lasten osallistumisella on heidän omalle työlleen, instituutioille ja järjestelmille, joissa he työskentelevät, sekä yleisille toimintalinjoille, jotka vaikuttavat niiden lasten elämään, joiden kanssa he työskentelevät. Esimerkiksi oikeusistuimissa, joissa otetaan käyttöön uusia lasten osallistumista parantavia käytäntöjä, on tarjottava lasten osallistumiseen liittyvää koulutusta kaikille keskeisille tuomioistuimen toimijoille (kuten tuomareille, syyttäjille ja asianajajille) ja oikeuspalvelun käyttäjille. Lasten parissa työskentelevien ammattilaisten on kerrottava vanhemmille ja lapsille lasten oikeuksista, kuten oikeudesta tulla kuulluksi, sekä autettava heitä pohtimaan, mitä oikeudet merkitsevät käytännössä. Esimerkiksi terveydenhoitajat, opettajat, päivähoitajat ja lääkärit voivat ottaa tämän roolin ollessaan säännöllisesti yhteydessä vanhempiin ja lapsiin.

ESIMERKKI

Tiedottaminen liikkuvaan väestöön kuuluvien lasten oikeuksista

Balkanin maissa toimiva Pelastakaa lapset -järjestö perusti liikkuvia yksiköitä, jotka työskentelevät pakolais- ja siirtolaislasten ja -perheiden kanssa maiden välillä olevissa rajanylityspaikoissa ja kauttakulkukeskuksissa. Yksi näiden yksiköiden tehtävistä oli antaa ihmisille suullista tietoa heidän omalla kielellään siitä, miten he voisivat ilmaista huolensa. Lisäksi ne tukivat liikkuvaan väestöön kuuluvien tyttöjen ja poikien mahdollisuuksia näkemystensä ilmaisemiseen. Seuraavassa esitellään, miten liikkuvaan väestöön kuuluvia lapsia voidaan tukea osallistumisessa:

- niin sanotuilla ”kuuntelupisteillä”, joissa liikkuvaan väestöön kuuluville lapsille annetaan mahdollisuuksia, autetaan heitä kehittämään myönteisiä selviytymiskeinoja ja tuetaan heitä palvelujen, hoivan ja suojelun saamisessa
- eri-ikäisten lasten kuulemisilla (leireillä, kauttakulkukeskuksissa, kadulla), joissa pyydetään heidän näkemyksiään ohjelmien suunnittelua, seurantaa, arviointia ja niistä oppimista varten
- kuulemalla yksittäisten lasten näkemyksiä ja ottamalla ne huolellisesti huomioon heitä koskevissa päätöksissä, erityisesti lastensuojelutapausten käsittelyssä
- vahvistamalla lasten epävirallisia sosiaalisia verkostoja ja tukemalla lasten ryhmiä ja yhteistoimintaa pakolaisleireillä ja maansisäisten pakolaisten leireillä, kadulla ja muissa kauttakulkuyhteisöissä
- jakamalla tietoa ja koulutusta lapsille (eri ikäryhmissä) lapsen oikeuksista, suojelusta, sukupuolten tasa-arvosta jaelämänhallintataidoista ensisuojoissa, lapsi- ja nuorisoystävällisissä tiloissa ja muissa yhteyksissä

- tukemalla lapsia aloittamaan omia lasten johtamia tiedotus-, toiminta- ja edunvalvonta-aloitteita, osallistumaan yhteisöpohjaisiin lastensuojelumekanismiin, tekemään osallistuvaa toimintatutkimusta ja osallistumaan kansallisiin, alueellisiin, paikallisiin ja maailmanlaajuisiin politiikkaan ja käytäntöön liittyviin, heitä koskeviin prosesseihin.

Lisätietoa: Pelastakaa lapset -järjestön ohjelmaopas 2018) Children on the Move Programme Guide ja Euroopan neuvoston opaskirja Handbook on access to rights, child-friendly information and procedures for children in migration

C. Luodaan osallistumismahdollisuuksia

— Lapsille on annettava aikaa ja mahdollisuuksia esittää mielipiteensä ja vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin ja toimiin. Tämä vaatii muutakin kuin kertaluonteisia kuulemisia. Tätä tarkoitusta varten olisi luotava pysyviä järjestelmiä lasten ja lapsiryhmien kuulemiseksi esimerkiksi kotona, kouluissa, paikallisyhteisöissä, terveydenhuollossa, lastensuojelussa, työpaikoilla sekä oikeusjärjestelmissä ja kansallisissa prosesseissa. Lisäksi lapsia on tuettava järjestäytymisessä, heitä huolettavien kysymysten määrittämisessä sekä asiaankuuluvien päätöksentekijöiden puheille pääsyssä. Tarvitaan myös tilaisuuksia tutkimuksen tekemiseen, toimintastrategioiden laatimiseen, keskinäisen tuen antamiseen sekä muutoksen edistämiseen ja puolustamiseen sekä verkossa että perinteisemmällä tavoilla.

— Kouluissa, sairaaloissa, poliisiasemilla ja kaikissa julkisissa palveluissa on luotava palautemekanismeja, joiden avulla lapset voivat jakaa huolenaiheitaan ja kokemuksiaan sekä ajatuksiaan palvelun ja sen saatavuuden parantamisesta. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi yksinkertaisella verkkosivustolla tai älypuhelinsovelluksella (ks. seuraava esimerkki), mutta mukana pitäisi olla myös perinteisempiä keinoja.

ESIMERKKI

Hallituksen nuorisoportaali lapsille

Saksassa liittovaltion hallitus on luonut nuorisoportaalin, jossa annetaan tietoa lapsiystävällisesti ja jossa lapset ja poliitikot voivat käydä suoraa vuoropuhelua. Portaali perustettiin vuonna 2005, ja sen kautta yli 12-vuotiaat lapset voivat tutustua käsiteltävinä oleviin poliittisiin kysymyksiin, tehdä tutkimusta, kehittää toimintastrategioita, antaa vertaistukea sekä edistää ja puoltaa muutosta. Lisätietoa: www.mitmischen.de

VINKKEJÄ

Näin pääset alkuun

Tätä käsikirjaa laadittaessa kuultiin yli 120:tä lasta ja aikuista ympäri Eurooppaa ja saatiin neuvoja lasten osallistumisen vaikuttavuuteen ja osallistavuuteen liittyvien haasteiden ratkaisemiseksi. Prosessissa on aina olennaisen tärkeää pohtia osallistumista, jotta voidaan tunnistaa kohdatut haasteet ja pyytää neuvoja muilta kokeneilta ihmisiltä (myös lapsilta). Alla on lueteltu muutamia vinkkejä alkuun pääsemiseksi:

- Luo verkostoja ja yhteyksiä ja kannusta kumppaniorganisaatiota tukemaan lasten toimia, joilla vaikutetaan päätöksentekoon.
- Aloita pienemmän mittakaavan toimista ja hanki kokemusta, hio toimintamalleja ja suunnittele seuraavaa vaihetta.
- Tehokkaan, laadukkaan ja eettisen osallistumisen toteuttaminen edellyttää resursseja, mutta osaavien vetäjien avulla voidaan saada paljon aikaan pienellä budjetilla. Ota kokemuksista oppia ja kehitä osallistumiseen perustuvia käytäntöjä resurssien salliessa ja varmuuden lisääntyessä.
- Varmista, että lasten valmisteluun ja tukemiseen on riittävästi aikaa.
- Pyri saamaan mukaan lapsia eri taustoista ja poistamaan osallistumisen esteitä. Lapset, kuten aikuisetkin, ovat kaikki erilaisia, ja he haluavat osallistua asioihin eri tavoin. Parasta on kokeilla ja arvioida eri menetelmiä ja toimintamalleja ja työskennellä itse lasten kanssa.
- Käytä eri menetelmiä tavoittaaksesi lapset ja kutsuaksesi heitä osallistumaan.
- Kysy lapsilta, miten heidän ikätovereihinsa voi ottaa yhteyttä, ja ota heidät mukaan prosessiin.
- Arvioi toimintaasi säännöllisesti lasten ja muiden työntekijöiden kanssa ja kehitä sitä jatkuvasti.

JAKSO 2

OSALLISTUMISEEN KANNUSTAVIEN ORGANISAATIOIDEN JA TOIMINTAYMPÄRISTÖJEN KEHITTÄMINEN

Tässä jaksossa keskitytään organisaatioihin tai järjestelmiin, joissa ammattilaiset työskentelevät. Niitä ovat esimerkiksi koulut, päiväkodit, sairaalat, terveyskeskukset, virastot, oikeus- ja lastensuojelujärjestelmät. Jaksossa tarkastellaan, miten organisaatioita voidaan mukauttaa tai muuttaa niin, että lapsille voidaan tarjota entistä kunnioittavampia tiloja ilmaista näkemyksensä luottaen ja luottamuksellisesti, ja miten osallistumisvalmiuksia voidaan vahvistaa. Tavoitteena on juurruttaa lasten osallistuminen yksittäisiä lapsia koskevaan arjen päätöksentekoon sekä organisaatioiden sekä järjestelmien toimintaan ja hallintaan. Tämä saadaan aikaan luomalla laadukkaita, jatkuvia ja oikeuksiin perustuvia osallistumisprosesseja koko organisaatiossa. Se koskee myös edustusrakenteita, kuten kouluneuvostoja sekä potilaiden ja palvelun käyttäjien foorumeita.

— Ammattilaiset voivat ryhtyä useisiin toimenpiteisiin, joilla voidaan yhdessä lasten kanssa luoda toimintaympäristö, jossa osallistuminen on mielekästä, eettistä ja tehokasta. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi seuraavat:

- ▶ 2.1 Omistajuuden varmistaminen organisaation johtotasolla
- ▶ 2.2 Nykytilanteen arvioiminen
- ▶ 2.3 Organisaation toimintatapojen ja -menettelyjen kehittäminen
- ▶ 2.4 Henkilöstön valmiuksien vahvistaminen
- ▶ 2.5 Turvallisten ja esteettömien valitusmekanismien luominen
- ▶ 2.6 Käytännön toteutuksen seuranta ja arviointi

2.1 OMISTAJUUDEN VARMISTAMINEN KORKEIMMALLA TASOLLA

— Jokaisessa osallistumisprosessissa on ensimmäiseksi varmistettava sitoutuminen lasten ja nuorten tarpeita ja oikeuksia koskevien toimintatapojen ja palvelujen suunnitteluun siten, että lapsille ja nuorille annetaan todellista sanan- ja päätösvaltaa heitä koskevissa instituution tai viraston toimintalinjoissa ja palveluissa. Opettajien, sosiaalityöntekijöiden, terveydenhuollon työntekijöiden, psykologien, tuomioistuimen sosiaalityöntekijöiden, asianajajien, tuomareiden ja poliitikkojen, jotka haluavat lisätä lasten osallistumista ja parantaa sen käytäntöjä omassa organisaatiossaan tai virastossaan, tulisi etsiä yhteistyökumppaneita (mahdollisuuksien mukaan myös lapsia ja kokeneempia ammattilaisia) ja rakentaa verkostoja. Ammattilaisten tulisi yhdessä näiden kumppaneiden kanssa selvittää, miten lasten osallistumista tukevia resursseja voidaan kohdentaa niin, että voidaan edistää kaikkien lasten tarpeisiin vastaavia osallistumisprosesseja. Infrastruktuurin kehittämiseen ja organisatoristen valmiuksien rakentamiseen tarvitaan aikaa, sitoutumista, riittävää henkilöstön tukea ja toimenpiteitä organisaation laajuisista oppimista koskevan toimintamallin omaksumiseksi. Kulttuurin muutosta tarvitaan yleensä yhtä paljon kuin resursseja. Onkin tärkeää, että ylin johto kokee olevansa osa prosessia ja johtaa omalla esimerkillään. Lasten ja ylimmän johdon tai ministerien välisillä keskusteluilla ja vuoropuhelulla (ks. esimerkki jäljempänä) voidaan luoda ymmärrystä ja vauhdittaa tällaista muutosta.

— Niin kutsuttujen ”lasten oikeuksien puolustajien” (ks. esimerkki seuraavalla sivulla), eli ammattilaisten, jotka haluavat edistää lasten osallistumista omassa virastossaan tai laitoksessaan, tulisi kerätä tietoa, jolla havainnollistetaan lasten osallistumisen edut ja tuodaan esiin lakisääteiset ja poliittiset velvoitteet osallistumisen mahdollistamiseksi. Heidän tulisi esitellä ylimmälle johdolle helppoja tapoja päästä alkuun lasten osallistumisen lisäämisessä ja seurata sitten prosessia sekä tarjota lisäohjeistusta, kuten käsikirjan tässä jaksossa on esitetty. Jakson 2 lopussa olevissa [tarkistuslistoissa](#) havainnollistetaan lapsiystävällisen ja osallistumiseen perustuvan instituution keskeisiä tekijöitä.

ESIMERKKI

Keskusteluja ja vuoropuhelua ministerien kanssa

Sata 5–17-vuotiasta lasta eri puolilta Suomea valtasi 20. marraskuuta 2019 valtioneuvoston linnan ja työskenteli 15 ministerin ja 40 virkamiehen kanssa kolmen tunnin ajan. He osallistuivat sosiaalista mediaa, ilmastokysymyksiä ja hyvää elämää käsitteleviin työpajoihin ja laativat Lasten tahto -julistuksen. Julistus luovutettiin oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle, ja sitä käsiteltiin hallituksen iltakoulussa.

Lasten esiin nostamia asioita käsiteltiin myöhemmin useissa yhteyksissä. Esimerkiksi perhe- ja peruspalveluministeri toi esiin lasten toiveen entistä matalamman kynnyksen mielenterveyspalveluista. Lasten esittämiä asioita käsiteltiin valmisteilla olleen kansallisen lapsistrategian laadinnassa. Tapahduman ansiosta useat päätöksentekijät myös tiedostivat, että he voivat todella tehdä työtä yhdessä lasten ja nuorten kanssa ja että lapsilla on tärkeitä näkökulmia ja näkemyksiä. Tämä voi kannustaa ottamaan lasten osallisuuden jatkossa entistä paremmin huomioon.

Ks. <https://www.lskl.fi/blogi/lasten-tahto-politiikan-tulisi-olla-vuorovaikutusta-ja-kuuntelua/>

2.2 NYKYTILANTEEN ARVIOIMINEN

Osallistumiseen kannustavien toimintaympäristöjen luominen edellyttää strategista toimintamallia, jossa otetaan huomioon paikalliset tekijät, kuten poliittinen ympäristö, hallintorakenteet, väestön koko ja käytettävissä olevat resurssit. Lasten osallistumisen nykytilannetta on arvioitava, jotta voidaan havaita hyvät käytännöt ja parannusta vaativat alueet. Lapset tulisi ottaa mukaan tällaiseen arviointiin. Hallitukset saavat *Euroopan neuvoston laatimasta lasten osallistumisen arviointityökalusta* neuvoja ja ohjeita politiikan ja käytäntöjen itsearviointiin *lasten osallistumista koskevan suosituksen* perusteella.

Muutosta johtavien ammattilaisten tulisi työskennellä kaikkien sidosryhmien (myös asianomaisten lasten) kanssa erilaisten toteutettavien osallistumistoimien (esimerkiksi palvelun käyttäjien foorumien, valitusmenettelyjen suunnittelun) tavoitteiden määrittämiseksi. Näihin tavoitteisiin pitäisi kuulua eri lapsiryhmien osallisuutta koskevia tavoitteita sekä tuotostavoitteita (esimerkiksi vaikutus lasten elämään, ammatilliseen ymmärrykseen ja käytäntöön, politiikkaan, suunnitteluun ja lainsäädäntöön sekä yleisön asenteisiin). Tavoitteiden määrittely auttaa selkeyttämään ajattelua ja varmistamaan, että lapset, henkilöstö ja kumppaniorganisaatiot ymmärtävät asiat samalla tavalla. Kannattaa ottaa etukäteen huomioon, että lasten ensisijaiset tavoitteet voivat poiketa ammattilaisten tavoitteista.

ESIMERKKI

Lasten osallistumisen arviointityökalu

Euroopan neuvoston *lasten osallistumisen arviointityökalussa* esitetään kymmenen indikaattoria, joiden perusteella jäsenvaltiot arvioivat politiikkaa ja käytäntöä *osallistumista koskevan suosituksen* kannalta. Jäsenvaltiot keräävät tietoja lapsilta, lasten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta ja valtion virastoilta. Arvioinnissa tuodaan esiin kysymyksiä, joihin on kiinnitettävä huomiota, ja suunnitellaan jatkotoimia. Työkalun avulla on (toukokuun 2020 jälkeen) tehty arviointeja noin kymmenessä jäsenvaltiossa. Niistä saadun palautteen mukaan prosessi itsessään lisää tietoisuutta lasten osallistumisen merkityksestä ja tärkeydestä, kasvattaa kiinnostusta osallistumismahdollisuuksien vahvistamiseen ja tuo esiin puutteita nykyisessä lainsäädännössä, politiikassa ja toimeenpanossa. Työkalun eri elementit voivat auttaa rajaamaan käytännön arviointeja organisaation tasolla tai tietyssä yhteydessä. Esimerkiksi indikaattorissa 7 kuvataan tiedotustoimenpiteitä, joita pitäisi ottaa käyttöön lastenkodeissa, kouluissa, sairaaloissa ja muissa paikoissa, joissa työskennellään lasten parissa.

Indikaattori 7: Lapsille annetaan tietoa heidän oikeudestaan osallistua päätöksentekoon

Valtion virastojen ja lapsille keskeisiä palveluja tarjoavien tahojen on tiedotettava lasten ja nuorten osallistumisoikeuksista, kuten valitusmekanismeista, oikeusprosesseista ja mahdollisuuksista osallistua niiden omien organisaatioiden toimintaan ja päätöksenteko- tai suunnitteluprosesseihin. Tiedon pitäisi olla eri-ikäisten ja eri kehitystasolla olevien lasten saatavilla lapsiystävällisissä muodoissa, myös sosiaalisen median kanavien kautta. Tietoa olisi tarjottava lapsille heidän käyttämiensä viestintävälineiden kautta, kuten erityisillä verkkosivustoilla tai neuvontapuhelimissa. Lasten oikeuksia, kuten osallistumisoikeutta, koskeva opetus on pakollinen osa koulujen opetussuunnitelmia. Julkisia tiedotus- ja opetusohjelmia tulisi toteuttaa (mielellään osana kansallista strategiaa) lisäämään suuren yleisön, lasten, nuorten, vanhempien ja ammattilaisten tietoisuutta lasten osallistumisoikeudesta, myös oikeudesta muodostaa lapsi- tai nuorisojärjestöjä tai kuulua niihin.

2.3 ORGANISAATION TOIMINTATAPOJEN JA -MENETTELYJEN KEHITTÄMINEN

Osallistumiseen kannustavien työskentelytapojen pohjana on oltava yhdessä lasten kanssa laadittavat organisaation toimintatavat ja -menettelyt. Toimintatavoissa ja menettelyissä on vahvistettava käytäntöjä, joilla mahdollistetaan ja varmistetaan, että lapset voivat kertoa näkemyksistään ja ammattilaiset voivat ottaa näkemykset huomioon. Niillä on myös edistettävä osallisuutta. Eurochild on laatinut omassa verkostossaan kattavan toimintalinjan lasten osallistumisesta. Se on varteenotettava ja hyödyllinen malli.

ESIMERKKI

Eurochild-verkoston lasten osallistumista koskeva strategia

Eurochild on laatinut lasten osallistumista koskevan esimerkillisen toimintatavan, joka sisältyy sen [lasten osallistumista koskevaan strategiaan](#). Se laadittiin yhdessä lasten kanssa. Strategiassa esitetään kokonaisvaltainen tehtävä ja toimintatapa, joiden avulla lapset saadaan mukaan Eurochild-verkoston työn eri osiin ja joilla voidaan tukea lapsijohtoisia toimia, kuten vaikutustoimia, kampanjoita, strategista suunnittelua ja tapahtumia. Siinä kuvataan Eurochild-verkoston lasten neuvoston ja kansallisten Eurochild-foorumien roolia sekä hyväksymistä ja arviointia koskevia toimintasääntöjä ja -järjestelyjä. Lapset ovat toimintalinjojen laadinnassa koko ajan mukana säännöllisen seurannan ja arviointien avulla.

Osallistuminen edellyttää, että lapsiin luodaan keskinäiseen luottamukseen ja kunnioitukseen perustuvat suhteet. Organisaatioiden omaksumien toimintapolitiikkojen ja -menettelyjen tulisi näin ollen edistää edellytyksiä myönteisten suhteiden luomiseksi lapsiin. Tällöin lasten osallistumisessa ei ole kyse vain satunnaisista teoista ja toimista, vaan se kuuluu erottamattomasti arjen käytäntöihin. Näin myös lasten omaa hoitoaan, koulutustaan ja muita elämänsä osia koskeva päätöksenteko on jatkuva prosessi.

Koska lasten osallistumiseen kannustavien toimintaympäristöjen luominen kyseenalaistaa vallitsevat asenteet lapsia kohtaan, lasten osallistumista koskevissa strategioissa on oltava mekanismeja, joilla voidaan tarkistaa ja arvioida lakisääteisten velvoitteiden noudattamista. Osallistumisstrategioissa olisi siksi yksiselitteisesti vaadittava, että organisaatiot osoittavat, miten ne ovat ottaneet lasten näkemykset huomioon. Niiden on myös osoitettava, että lapsilla on käytössään valitusmekanismeja, mikäli heidän oikeutensa vaikuttaa päätöksiin ei toteudu. Lisäksi strategioihin tulisi kuulua seurannan, arvioinnin ja uudelleentarkastelun vaatimus sekä määräys ottaa lapset mukaan prosessiin.

Toimintapolitiikkojen ja menettelyjen avulla olisi voitava luoda yhdessä erilaisia tiloja ja prosesseja, joissa lapset voivat vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon ja saada palautetta. Ammattilaisten on mietittävä, miten lapsille luodut rakenteet (kuten foorumit ja neuvoa-antavat ryhmät) voidaan parhaiten sijoittaa organisaatiossa tavalla, joka on kestävä ja antaa lapsille mahdollisuuden vaikuttaa myös aikuisten päätöksentekofoorumeilla (kuten johtokunnissa ja tuomioistuimissa). Muutoksen edistäjien olisi pyrittävä saamaan käyttöön mekanismeja, joilla varmistetaan kaikissa yhteyksissä, että lasten näkemykset esitetään asiaankuuluvissa paikoissa ja että niiden perusteella ryhdytään toimiin. Ammattilaisten pitäisi pohtia, miten he voivat rakentaa selkeitä ja suoria yhteyksiä uusien lasten rakenteiden ja vastaavien aikuisten rakenteiden välille ja varmistaa siten, että aikuiset ja lapset tuntevat toisensa ja työskentelevät yhdessä rinnakkain.

Tilat ja prosessit

Perimmäisenä tavoitteena on kehittää hyviä käytäntöjä koko toimintaympäristössä – kouluissa, terveyskeskuksissa, koulupsykologin palveluissa tai sijaishuollon yksiköissä – ja tehdä lasten osallistumisesta pysyvää. Kouluissa voidaan esimerkiksi rakentaa lasten näkemyksiä kunnioittava kulttuuri noudattamalla [Rights Respecting School](#)- tai [Reggio Emilia](#)-toimintamalleja, joissa oppiminen on lapsikeskeistä. Nämä liikkeet alkavat työntekijöiden ja laitoksen sitoutumisesta henkilökohtaiseen oppimiseen, jossa lapset ymmärtävät selitysten ja kokemuksen kautta, että he voivat vaikuttaa omaan oppimiseensa. Kun kollektiivisten osallistumisprosessien eri vaiheissa käytetään useita epämuodollisia ja muodollisia ympäristöjä ja toimia, voidaan lisätä kaikkien osallisuuden tunnetta heidän tarpeisiinsa sopivalla tavalla. Lapset voivat esimerkiksi havaita ongelmia muodollisissa ympäristöissä, ja näkemyksiä voidaan tutkia ottamalla lapset mukaan toimintaan epämuodollisissa ympäristöissä. Näin muodollisista ympäristöistä voidaan saada aiempaa osallistavampia (ks. [liite 4](#) tahattoman organisatorisen syrjinnän torjumisesta). Alla kaaviossa 5 luetellaan joitakin yleisimpiä muodollisia ja epämuodollisia ympäristöjä, jotka voisivat olla osa osallistumisprosesseja.

Kaavio 5: Muodollisia ja epämuodollisia osallistumisympäristöjä ja -toimia

Muodollisissa ympäristöissä tarjotaan lapsille mahdollisuuksia osallistua hallintoon ja päätöksentekoon:

- ▶ erityismekanismit, kuten kouluneuvostot ja potilaiden tai palvelun käyttäjien foorumit
- ▶ kertakuulemiset ja -kyselyt
- ▶ säännölliset ryhmätapaamiset
- ▶ ehdotuslaatikot
- ▶ verkkoalustat
- ▶ verkkopalauteportaalit

Epämuodolliset ympäristöt ovat osa päivittäistä lapsikeskeistä toimintaa: niissä lapsia kuunnellaan silloin, kun se sopii heille. Niistä saadaan tietoa päätöksiin, joita tehdään henkilökohtaisesta hoidosta ja palveluista kokonaisuudessaan, ja niihin voi kuulua

- ▶ ajan viettäminen lasten kanssa
- ▶ jatkuva vuoropuhelu
- ▶ havainnointi
- ▶ spontaanien viestien kuuntelu

— Kun luodaan ja parannetaan ympäristöjä ja toimia lasten osallistumista varten, on otettava huomioon yhdeksän perusvaatimusta, joilla kokemuksesta saadaan lapsille turvallinen, suojattu, osallistuva ja miellyttävä (*liitteessä 1* on esitelty yhdeksän periaatetta tehokkaaseen ja eettiseen osallistumiseen ja *liitteessä 3* tarkistuslista turvallisuudesta ja hyvinvoinnista).

— Muita koko organisaation laajuisia toimintapolitiikkoja ja menettelyjä, joita ammattilaisten tulisi pitää tärkeinä osallistumiskäytännön vakiinnuttamiseksi organisaatiossa, ovat muun muassa seuraavat:

- ▶ Palvelujen laatumormit tai säännöt (jotka laaditaan yhdessä lasten kanssa), jotka auttavat varmistamaan osallistumiseen kannustavan toimintamallin laajentamisen koko organisaatioon ja vakiinnuttamaan osallistumisen hyväksyttynä työskentelytapana
- ▶ Osallistumista koskevan työn sisällyttäminen henkilöstön työnkuvaan, perehdyttämiseen ja arviointeihin
- ▶ *Turvallisten ja esteettömien valitusmekanismien* (ks. kohta 2.5). luominen.

— Pelkät politiikat eivät tietenkään riitä, jos henkilöstölle ei anneta tukea ja koulutusta eikä heitä sitouteta uusiin työskentelytapoihin.

ESIMERKKI

Lapsiystävällinen terveydenhuolto

Euroopan neuvoston *lapsiystävällistä terveydenhuoltoa koskevasta suosituksesta* löytyy normeja monelle alalle, muun muassa lasten osallistumiseen. Seuraavassa luetellaan niistä muutama:

- Edistetään Oviedon yleissopimuksen 6 artiklassa ilmaistun periaatteen toteuttamista. Sen mukaan lapsen mielipide on hänen omaa terveyttään koskevissa päätöksissä otettava huomioon koko ajan enemmän hänen varttuessaan ja kehittyessään.
- Tehdään kaikki lasten terveyttä koskevat päätökset lapsen edun mukaisesti prosessissa, jossa ovat mukana itse lapset ja heidän perheensä.
- Parannetaan terveystietoa, jotta lapset pystyvät paremmin tekemään tietoon perustuvia päätöksiä terveellisistä elintavoista.
- Kuullaan lapsia ja tarvittaessa heidän perheitään terveydenhoitopalvelujen suunnittelussa, arvioinnissa ja parantamisessa ja otetaan heidät prosessiin mukaan.
- Helpotetaan terveysalan ammattilaisten asianmukaisten käytännön työkalujen kehittämistä, jotta terveydenhoidossa voidaan ottaa käyttöön lapsiystävällinen toimintamalli.

Tätä suositusta ollaan parhaillaan panemassa täytäntöön *osassa EU:n jäsenvaltioita*. Lisäksi on olemassa kansallisia normeja. Esimerkiksi Espanjassa annetaan *lapsiystävällisen sairaalan* tunnustus laitoksille, joissa varmistetaan, että lapset saavat selkeää tietoa sairauksistaan. Tällaista tietoa saatuaan lapset pystyvät osallistumaan päivittäistä hoivaa ja sairautensa hoitoa sekä lääketieteellisiä toimenpiteitä koskeviin päätöksiin.

2.4 HENKILÖSTÖN VALMIUKSIEN VAHVISTAMINEN

Organisaation henkilöstön pitäisi olla kaikkien osallistumisstrategioiden ytimessä, ja ammattilaisten on suunniteltava prosesseja, joilla vahvistetaan heidän valmiuksiaan työskennellä uusilla tavoilla. Jotta tiimien tietämystä, asenteita, osaamista ja varmuutta voidaan kehittää, on määritettävä seuraavat mekanismit ja tuettava niitä:

- ▶ Annetaan koulutusta lapsen oikeuksista ja lasten osallistumisesta.
- ▶ Varmistetaan, että koko henkilöstöllä on riittävästi aikaa lasten aktiiviseen kuunteluun.
- ▶ Otetaan työntekijät mukaan lasten kanssa toteutettavien suorien tapaamisten/hankkeiden toteuttamiseen.
- ▶ Varmistetaan, että ylin johto osallistuu joihinkin osallistumistoimiin.
- ▶ Järjestetään lapsille tutustumismahdollisuuksia laitoksessa/organisaatiossa.
- ▶ Luodaan yhteyksiä vanhempiin ja perheisiin.
- ▶ Tunnistetaan olemassa olevat lasten osallistumisen puolustajat ja hankitaan uusia (ks. jäljempänä).
- ▶ Otetaan lapset mukaan henkilöstön koulutukseen ja rekrytointiin (ks. jäljempänä).

Koulutus

Osallistumista koskevassa suosituksessa vaaditaan jäsenvaltioita

edistämään opettajien, asianajajien, tuomareiden, poliisin, sosiaalityöntekijöiden, yhteisötyöntekijöiden, psykologien, hoitajien, koulukotien ja vankiloiden virkailijoiden, terveydenhoidon ammattilaisten, virkamiesten, maahanmuuttovirkailijoiden, uskonnollisten johtajien ja tiedotusvälineiden edustajien sekä lapsi- ja nuorisjärjestöjen johtajien ammatillisia valmiuksia lasten ja nuorten osallistumisen osalta.

Itse lapset ja nuoret pitäisi mahdollisuuksien mukaan ottaa mukaan tähän valmiuksien vahvistamiseen kouluttajina ja asiantuntijoina. On siis suunniteltava, miten lapset ja nuoret saadaan mukaan koulutukseen. *Jaksossa 4* opastetaan, miten tästä saadaan osallistumiseen kannustava prosessi, ja *jaksossa 5* tarjotaan hyödyllisiä tietolähteitä.

Lasten ja ammattilaisten koulutusta olisi kehitettävä koulutustarveanalyysin pohjalta. Organisaatioilla ja laitoksilla on vahvuuksia joillakin alueilla ja heikkouksia toisilla. Ammattilaisten olisi otettava huomioon tiimin tai organisaation kaikki työntekijät ja esitettävä seuraavat kysymykset:

1. Ymmärtävätkö he lasten osallistumisen käsitteen, joka määritellään tässä käsikirjassa, Euroopan neuvoston *osallistumista koskevassa suosituksessa* ja *YK:n yleiskommentissa nro 12*?
2. Tarjoaako koulutus mahdollisuuden vahvistaa ja arvioida henkilöstön asenteita, osaamista ja tietämystä?
3. Mitkä osallistumisprosessien näkökohdat ovat merkityksellisiä heidän tehtävässään?
4. Tarvitsevatko jotkut työntekijät uutta tietämystä ja osaamista täyttääkseen veloitteensa?
5. Onko organisaation piirissä henkilöstöä tai lapsia, jotka voisivat tarjota merkityksellistä tietoa ja edistää koulutusta?
6. Mikä on riittävä aikataulu tämän koulutusohjelman toteuttamiseen?
7. Miten tiedetään, että koulutus on onnistunut?

Lasten osallistumisen puolustajat

Lasten osallistumisen puolustajat voivat olla aikuisia tai lapsia, jotka katsovat, että lasten osallistuminen on – kuten sen pitäisikin olla – tehokas työkalu käytäntöjen parantamiseen. Tämä perustuu usein heidän omaan kokemuksiinsa, arvoihinsa ja ymmärrykseen osallistumisen toimintatavasta. Nämä ihmiset voivat saada aikaan todellisen muutoksen, ja kaikissa valmiuksien vahvistamista koskevissa ohjelmissa olisikin pyrittävä sitouttamaan olemassa olevat puolustajat organisaatioon ja hankkimaan uusia. Puolustajat voivat toimia eräänlaisena organisaation omatuntona, joka muistuttaa toisia lasten osallistamisen merkityksestä ja tarjoaa tukea ja uskoa osallistamisen toteuttamiseen mahdollisimman hyvin. He voivat tarjota uusia ajattelu- ja työskentelytapoja ja auttaa luomaan tilaa innovoinnille. He tukevat muutosta koko organisaatiossa sen sijaan, että olisivat ainoita, jotka työskentelevät lasten osallistumisen eteen. Keskeisiä kysymyksiä ovat esimerkiksi seuraavat:

- ▶ Onko tässä organisaatiossa jo lasten oikeuksien puolustajia?
- ▶ Missä asemassa he ovat?
- ▶ Miten heitä tuetaan verkostoitumaan ja tuomaan esiin visioitaan ja tietämystään?
- ▶ Miten organisaatiossa voidaan parhaiten löytää uusia puolustajia?

Otetaan lapset mukaan henkilöstön rekrytointiin ja valintaan

— Lasten osallistumisesta työntekijöiden tai vapaaehtoisten rekrytointiin ja valintaan on monia esimerkkejä terveydenhoidossa, lastensuojelussa, koulutuksessa ja sijaishuollossa. Lapset voivat olla mukana missä vaiheessa tahansa – laatimassa työnkuvauksia ja osaamisvaatimuksia, esivalinnassa, virallisen haastattelulautakunnan jäsenenä tai muissa arviointivaiheissa. Tätä tarkoitusta varten on olemassa todistetusti toimivia menetelmiä ja malleja, muun muassa seuraavat:

- ▶ **Lasten ja nuorten rinnakkaislautakunta.** Lapset ja nuoret saavat ainutlaatuisia mahdollisuuksia suunnitella, järjestää ja helpottaa omaa osallistumistaan. Heillä voi olla paljon määräysvaltaa suhteessa haastattelun muotoon ja omaan rooliinsa siinä.
- ▶ **Ohjattu ryhmäkeskustelu.** Kaikki hakijat tuodaan yhteen ja heitä pyydetään joko vastaamaan vuorotellen kysymyksiin tai keskustelemaan avoimesti aiheista tai väittämistä, jotka ovat merkityksellisiä tehtävässä tai tärkeitä lapsille ja nuorille, joiden kanssa heidän on määrä työskennellä.
- ▶ **Aikuisten ja lasten yhteinen keskustelupaneeli.** Lapset ovat aikuisten kanssa samassa paneelissa, tavallisesti virallisessa haastattelupaneelissa. Hakijoille tulisi selittää paneelin jäsenten erilaiset roolit.

— Kun lapset osallistuvat rekrytointiin, he tarvitsevat aikuisten tapaan koulutusta ja tukea. Lasten tehtävät on esitettävä selkeästi ja heille on kerrottava, mitä työn tai osaamisvaatimusten näkökohtia he arvioivat ja mikä painoarvo heidän näkemyksillään on lopullisessa valinnassa. Osaamisvaatimusten eri näkökohtien (esimerkiksi strategisen suunnittelun, taloushallinnon tai nuorisoa koskevan tietämyksen ja lapsia koskevan ammatillisen osaamisen) painoarvo voi vaihdella rekrytointipaneelien jäsenten kesken.

ESIMERKKI

Lasten osallistuminen lapsiasiavaltuutetun rekrytointiin

Irlannissa lapset olivat mukana prosessissa, jossa valittiin lapsiasiavaltuutettu vuosiksi 2014–2015. Lapset valittiin kouluverkostojen kautta ja kansalaisjärjestöjen avulla eri moninaisuuskriteerien (sukupuoli, rotu, kyvyt ja sosioekonomiset tekijät, mukaan lukien harvoin kuullut lapset ja nuoret) perusteella. Sen jälkeen heitä kuultiin kahdessa eri ikäryhmässä (ala- ja yläkoulu). Prosessia johti toimivaltainen hallituksen yksikkö, ja siinä käytettiin ikätasoon sopivia menetelmiä. Sen lisäksi, että lapsia kuultiin uuden lapsiasiavaltuutetun ”ihanteellisista ominaisuuksista”, jotkut heistä valittiin myös aikuisten lautakuntaan, joka haastatteli valtuutetuksi hakeneita. Valtaosa sidosryhmistä piti kokemusta hyvänä ja tärkeänä yhteisenä oppimiskokemuksena.

Lähde: Department of Children and Youth Affairs, Irlanti, elokuu 2020.

2.5 TURVALLISET JA LAPSIYSTÄVÄLLISET VALITUSMEKANISMIT

— Lapsilla on oikeus tehdä virallinen tai epävirallinen valitus tai riitauttaa tuomioistuimen tai muun hallinnollisen menettelyn päätös. Lapsille pitäisi antaa tukea valituksen tekemiseen kaikissa yhteyksissä, kuten kouluissa, päiväkodeissa, lastenkodeissa, sairaaloissa ja rangaistuslaitoksissa. Lapsilla pitäisi olla keskeistä tietoa hyvin saatavillaan sekä riippumaton edustaja, joka auttaa heitä menettelyjen tehokkaassa käytössä. Lasten pitäisi pystyä ottamaan yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun tai vastaavassa asemassa olevaan henkilöön, jotta voidaan varmistaa, että tarvittaessa valitukset kuullaan sen yksikön ulkopuolella, joka huolta aiheuttaa.

— Laissa määrätyt lapsiystävälliset valitusmenettelyt ovat yksi kymmenestä indikaattorista, jotka Euroopan neuvosto on laatinut [lasten osallistumisen arviointityökalussa](#). Sen tarkoituksena on auttaa jäsenvaltioita arvioimaan etenemistään [osallistumista koskevan suosituksen](#) kattavassa täytäntöönpanossa.

— Lapsiystävällisiltä valitusmenettelyiltä edellytetään seuraavaa:

- ▶ **Ne ovat turvallisia ja esteettömiä.** Lapsia esimerkiksi suojellaan kaikilta haitallisilta seurauksilta. Kokemus osoittaa, että lasten on tunnettava olonsa turvalliseksi ja luottavaiseksi heidän huoliaan ja valituksiaan käsittelevissä järjestelyissä ennen kuin he käyttävät niitä. Myönteinen esimerkki on sijaishuoltoon tulevien lasten kanssa tarvittava ennakoiva lähestymistapa. Siinä lapsille kerrotaan, että kaikki valitukset ja huolet kuullaan ja otetaan vakavasti ja että ne käsittelee riippumaton henkilö.

- ▶ **Lapsille annetaan tietoa ja apua, jotta he voivat tehdä valituksen ja viedä asiaa eteenpäin.** Monissa julkisissa palveluissa on menettelyjä asiakkaiden valitusten käsittelyä varten, mutta tiedot ovat usein hyvin teknisiä. Tätä käsikirjaa varten tehdyssä tutkimuksessa esitettiin esimerkkejä sairaaloista ja kouluista, joissa tuotetaan selkeitä tietoja siitä, miten huolenaiheen voi esittää ja keneltä siihen voi saada tukea.
- ▶ **Tiedot ovat saatavilla ikään ja vammaisuuteen soveltuviin muodoissa.** Saatavilla olevat tiedot voivat olla tiedotteita, esitteitä, julisteita kouluissa sekä erityisiä verkkosivustoja, joita levitetään paikkoihin, joista lapset pystyvät ne löytämään. Eräs lastenkodin johtaja kertoi, että lastenkodin ilmoitustaululla on koko ajan juliste, jossa selitetään, miten valitusmenettely toimii, sekä puhelinnumerot, joihin lapset voivat soittaa luottamuksellisesti. (Käsikirjan *liitteessä 2* annetaan ohjeita selkeiden tietojen tuottamisesta).
- ▶ **Seuranta-, vireillepano- ja vastausmekanismit ovat vakiintuneet.** Jotta mekanismien tehokkuus voidaan varmistaa, oikeutettujen valitusten perusteella tehtyjen muutosten on näyttävä näissä mekanismeissa.
- ▶ **Palaute annetaan lapsille suoraan ja ajallaan.** Palaute on annettava siten, että se on lasten saatavilla. Jos määräaikoja ei noudateta, lapsia on autettava kyseenalaistamaan viive ja asioiden etenemistä on vauhditettava (tai etsittävä joku, joka pystyy siihen).

UNICEF (2019) on kehittänyt työkalun, joka sisältää yksityiskohtaiset ohjeet lapsiystävällisistä valitusmekanismeista, noudatettavista periaatteista, huomioon otettavista keskeisistä tekijöistä, yhteisistä kysymyksistä ja haasteiden ratkaisutavoista. Siinä on myös useita esimerkkejä eri maista.

2.6 KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSEN SEURANTA JA ARVIOINTI

Osallistavien toimintaympäristöjen rakentaminen edellyttää sitä, että voidaan säännöllisesti pohtia käytäntöä, arvioida edistymistä sekä kartoittaa, mitä on opittu ja missä onnistuttu ja jakaa kokemuksia. Työntekijöiden ja lasten jatkuva pohdinta ja itsearviointi voivat auttaa pääsemään paremmin asiaankuuluviin tiloihin ja kohderyhmän luo sekä varmistamaan, että lapset saavat kokonaisvaltaisia mahdollisuuksia saada äänivaltaa näkemyksilleen ja vaikuttaa päätöksiin (ks. sivu 16, jakso 1). Kiireisten ammatinharjoittajien on usein vaikeaa pysähtyä miettimään tekemäänsä. Osallistumiseen kannustavassa organisaatiossa tai toimintaympäristössä on toimintapolitiikkoja ja käytäntöjä, jotka kannustavat ja tukevat henkilöstöä käyttämään aikaa pohtimiseen ja oppimiseen.

Lasten toimintaympäristön osallistavuuden lisääminen voi olla suuri askel joillekin organisaatioille. Joissakin toisissa organisaatioissa se voi taas tarkoittaa vain pientä muutosta nykyisiin käytäntöihin. Olivatpa muutokset sitten suuria tai pieniä, osallistuvien työntekijöiden ja lasten on tärkeää tietää, että heidän on turvallista nimetä mitä tahansa haasteita, joita he ovat kohdanneet muuttuvissa institutionaalisissa ympäristöissä.

Jotta voidaan luoda toimintaympäristöjä, joissa on turvallista nimetä ja pohtia haasteita ja onnistumisia, tarvitaan ajan lisäksi mielenrauhaa ja varmuutta, suojelua ja anonymiteettiä. Suojelu ja anonymiteetti voidaan tarjota varmistamalla, että on olemassa muitakin kuin henkilökohtaisia oppimistapoja, kuten ehdotuslaatikoita tai ryhmäkeskusteluja, joissa esimiehet eivät ole mukana. Tärkeintä on kuitenkin taata kaikille osallisille mielenrauha viestittämällä lapsille, heidän edustajilleen ja asianomaisille ammattilaisille selkeästi, että kyse on oppivasta organisaatiosta. Kuten tästä käsikirjasta toivottavasti käy selväksi, oppiminen ja tehokkaiden tapojen löytäminen lasten osallistavan ja vaikuttavan osallistumisen varmistamiseksi on jatkuva prosessi.

TARKISTUSLISTA

Kuunteleva sijaishuollon laitos

Sijaishuollon yksiköiden on erityisen tärkeää olla niin sanottuja ”kuuntelevia laitoksia”. Virallisemmissä asumisyksiköissä voi olla hankalaa jäljitellä perheille ominaista myönteistä keskustelua ja kuuntelua. On toteutettava tietoisia toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että työntekijät kuulevat lasten näkemyksiä ja ottavat ne asianmukaisesti huomioon sekä kunnioittavat lasten kansalaisoikeuksia.

Tällaisia toimenpiteitä voivat lasten parissa työskenteleville ammattilaisille olla esimerkiksi seuraavat:

- Kuuntele lapsia ja heidän toiveitaan sekä heidän antamiaan viestejä siitä, miten he omaksuvat tietoa.
- Pyydä lapsia kommentoimaan, sillä se auttaa heitä ja aikuisia arvioimaan, miten hyvin he ovat ymmärtäneet keskustelun sisällön.

- Anna lapsille mahdollisuus esittää kysymyksiä.
- Anna lapsille tilaa ilmaista tunteensa ja luo tähän mahdollisuuksia.
- Tue lapsia myönteisesti kannustamalla ja kehumalla, kun he ilmaisevat mielipiteensä.
- Puhu lapsille yksinkertaista ja selkeää kieltä heidän ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla.
- Hyödynnä eri työkaluja, kuten piirustuksia, valokuvia, lapsen omia esineitä tai leluja kuten pikkunukkeja (tai palikoita, jotka esittävät lapsen elämän tärkeimpiä ihmisiä: äitiä, isää, veljeä, siskoa, isovanhempia ja itse lasta).

Lasten pitäisi osallistua sekä oman huoneensa että yleisten tilojen kalustamiseen ja sisustamiseen. Tämä pitäisi tehdä sydämellisesti ja myönteistä yhteisasumista edistävällä tavalla. Kaikille lapsille pitäisi tehdä tilaa heidän tavaroitaan varten ja järjestää vaikka pienikin tila (hylly, kaappi, kaapin osa) heidän henkilökohtaiseen käyttöönsä. Lapset olisi otettava mukaan ruokailuja koskeviin päätöksiin, kuten viikoittaisten ruokalistojen laadintaan. Lapsista on helpompaa ilmaista ajatuksiaan vapaasti, kun asuin- ja toimistotilojen välillä ei ole jyrkkää rajaa. Tämä on mahdollista, kun työntekijät viettävät valtaosan ajastaan asuintiloissa ja puuhailevat yhdessä lasten kanssa.

[Securing Children's Rights: A guide to professionals working in alternative care](#)

TARKISTUSLISTA

Lapsiystävällinen ja osallistumiseen kannustava luokkahuone

Kaikki luokkahuoneet ovat erilaisia. Seuraavassa luettelossa esitellään kuitenkin sellaisiin luokkahuoneisiin liittyviä ominaisuuksia, joissa lapsen oikeutta tulla kuulluksi kunnioitetaan täysin:

- Oppilaat ja opettajat neuvottelevat ja sopivat luokkahuoneen toimintasäännöistä, sopimuksesta tai ohjeista, joissa huomioidaan YK:n yleissopimuksen oikeudet.
- Oppilailla on säännöllisesti mahdollisuuksia antaa opettajilleen palautetta siitä, mikä auttaa heitä oppimaan, mistä he pitävät eniten ja mikä estää heitä oppimasta.
- Oppilaat osallistuvat kokonaisvaltaisesti oman oppimisensa ja oman työnsä arviointiin. Muiden oppilaiden työtä arvioidaan kannustavalla tavalla.
- Oppilaat vastaavat joistakin luokkahuoneen järjestämisestä koskevista näkökohdista.
- Oppilailla on mahdollisuuksia tehdä oppimistaan koskevia valintoja.
- Vertaistukea ja yhteistyötä korostetaan vahvasti.
- Opettajat hyödyntävät useita eri opetusmenetelmiä ja oppimistapoja sekä tiedostavat, että oppilaiden oppimistavoissa voi olla eroja.
- Käytös on hyvää tai paranee, kun kaikki kuuntelevat toisiaan ja tunnustavat toistensa oikeuden opetukseen ja kunnioittavat sitä.

Opettajat ja koulunkäyntiavustajat kuuntelevat oppilaiden näkemyksiä ja kunnioittavat heidän mielipiteitään. He välttävät alentavaa suhtautumista ja sarkasmia ja selittävät selkeästi rangaistusten käytön syyt. Opettajat välttävät koko luokkaa koskevien yleisrangaistusten käyttöä tilanteissa, joissa vain yksittäiset oppilaat ovat käyttäytyneet huonosti. Opettajat kohtelevat koulunkäyntiavustajia ja kaikkia muita aikuisia kunnioittavasti.

- Oppilaat kunnioittavat ja arvostavat toistensa yhtäläisyyksiä ja eroja ja tukevat toinen toisiaan. Kielteistä käytöstä, nimittelyä ja rasistisia tai seksistisiä huomautuksia on vain harvoin.
- Oppilaiden näkemysten kuuntelemiselle ja niihin perustuvien toimenpiteiden toteuttamiselle annetaan suuri arvo ja riittävästi aikaa yksittäin ja yhdessä, esimerkiksi oppilaskunnassa.

Mukautettu lähteestä: [Every child's right to be heard: A resource guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment no.12 \(2011\)](#), julkaisija UNICEF ja Pelastakaa lapset.

VINKKEJÄ

Lasten osallistumisen onnistuminen pitkällä aikavälillä

Osallistumiseen kannustavan toimintaympäristön kehittäminen on pitkäkestoinen hanke. Alla on esitelty joitakin vinkkejä alkuun pääsemiseksi:

- Ota ylin johto mukaan mahdollisimman varhain.
- Laadi osallisuutta ja tuotoksia koskevat tavoitteet ja arvioi edistymistä säännöllisesti.
- Ota työtoverit mukaan prosessiin.
- Ota lapset mukaan lasten osallistumista ja henkilöstön kehittämistä koskevaan koulutukseen.
- Suunnittele osallistumiseen kannustavia tiloja ja prosesseja luovasti yhdessä lasten kanssa ja varmista, että lapsille on tarjolla useita osallistumistapoja.
- Etsi ja kannusta muita lasten osallistumisen puolustajia.
- Pohdi ajan kanssa henkilökohtaisia ja koko organisaation laajuisia käytäntöjä. Ole valmis tekemään virheitä ja oppimaan yhtä lailla niistä kuin onnistumisistakin.

Kun lapset sitten on saatu osallistumaan, suurimpana haasteena on pitää intoa ja vauhtia yllä. Alla on lueteltu joitakin ideoita sitoutumisen vaalimiseen organisaatiossa:

- Tarjoa jatkuvasti koulutus- ja keskustelumahdollisuuksia.
- Korosta henkilöstölle ja organisaatiolle koituvia etuja ja hyötyjä.
- Juhlita saavutuksia henkilöstön ja lasten kanssa.
- Anna ammatillista tunnustusta ja kannusteita ihmisille, jotka osoittavat muuttaneensa asenteitaan ja toimintaansa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi työnkuvanmuokkaaminen, bonus tai ylennys.
- Juhlita ulkopuolelta saatua tunnustusta (esimerkiksi vierailijat, viittaukset, hankkeen hyvä maine tai myönteinen tarkastus- tai arviointitulos).
- Ota käyttöön palkitsemisjärjestelmiä, joissa annetaan tunnustusta vaatimusten mukaisesta osallistumisesta.

YKSITTÄISTEN LASTEN OSALLISTUMISEN TUKEMINEN

Tässä käsikirjan jaksossa keskitytään **yksittäisten** lasten oikeuksiin tulla kuulluksi päivittäisessä päätöksenteossa, tapaamisissa, haastatteluissa, kuulemisissa ja menettelyissä esimerkiksi kouluissa, päiväkodeissa, sairaaloissa, terveyskeskuksissa, virastoissa ja oikeus- tai lastensuojelujärjestelmissä. Jaksossa esitellään lasten parissa työskenteleville ammattilaisille eri toimintamalleja, menetelmiä ja työkaluja, joita he voivat käyttää. Ohjeet on jaettu seitsemään vaiheeseen, jotka esitetään jatkuvana prosessina (ks. [kaavio 2](#)):

- ▶ 3.1 Valmistelu ja suunnittelu
- ▶ 3.2 Yhteyden luominen lapsiin
- ▶ 3.3 Kysymysten ja painopisteiden määrittäminen
- ▶ 3.4 Lasten näkemysten tarkastelu
- ▶ 3.5 Toiminta
- ▶ 3.6 Seurantatoimet
- ▶ 3.7 Arviointi, pohdinta ja uudelleen aloittaminen

— Euroopan neuvoston normeissa kannustetaan jäsenvaltioita sisällyttämään lakisäätteiset vaatimukset valtioiden omiin toimintakehyksiin. Näin asiaankuuluville virastoille ja laitoksille, kuten sosiaalipalveluille, terveydenhuollon tarjoajille, tuomioistuimille ja kouluille, voidaan antaa valtuudet perustaa mekanismeja, joissa kuullaan yksittäisten lasten näkemyksiä heitä koskevissa asioissa ja annetaan näkemyksille asianmukainen painoarvo lastenasioissa. Euroopan neuvoston [lapsen oikeuksia koskevan strategian väliarviointinnissa](#) (marraskuu 2019) todettiin, että valtaosassa Euroopan neuvoston jäsenvaltioita tämä sitoumus sisältyy kansallisiin lakeihin, jotka koskevat lapsia suoraan eri yhteyksissä, kuten

- ▶ kotona
- ▶ kouluissa ja opetuspalveluissa
- ▶ monitoimitaloissa ja puistoissa
- ▶ lasten hyvinvoinnin, lastensuojelun ja sijaishuollon yksiköissä ja keskuksissa
- ▶ perheeseen liittyvien menettelyjen kuten avioero-, asumisero-, adoptio- sekä huoltajuus- ja tapaamisoi-keusasioiden yhteydessä
- ▶ terveydenhoidossa ja lääkeshoidossa
- ▶ maahanmuutto- ja turvapaikka-asioissa
- ▶ rikosoikeudellisissa palveluissa ja yhteyksissä.

— Euroopan neuvosto on laatinut lukuisia normeja ja ohjeita yksittäisten lasten oikeudesta tulla kuulluksi oikeudenkäynneissä ja hallinnollisissa menettelyissä. Vaikka kansalliset oikeudelliset ja poliittiset toimintakehykset voivat vaihdella, nämä eurooppalaiset normit ovat yleismaailmallisesti päteviä. Niihin kuuluvat muun muassa seuraavat säännöt:

- ▶ Ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä
- ▶ Euroopan neuvoston suuntaviivat lapsiystävällisestä terveydenhuollosta
- ▶ Ministerikomitean jäsenvaltioille antama suositus CM/ Rec(2011) 12 lasten oikeuksista ja sosiaalipalveluista, joissa otetaan huomioon lapset ja perheet
- ▶ Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten yleissopimus).

— Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on korostettu lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä oikeudenkäynnissä. Lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (Euroopan neuvoston sopimussarja nro 160) 3 artiklassa yhdistetään oikeus tulla kuulluksi oikeuteen saada tietoa. Siinä todetaan, että oikeudenkäynneissä lasten on saatava kaikki asiaan liittyvät tiedot, heille on turvattava oikeus tulla kuulluksi ja ilmasta näkemyksensä, ja heille on annettava tietoa näiden näkemysten noudattamisesta mahdollisesti aiheutuvista seurauksista ja minkä tahansa päätöksen mahdollisista seurauksista. Ammattilaisten tulisi tutustua näihin normeihin ja ohjeisiin työskentelymaata ja -tilannetta koskevien lakien ohella. Näin he saavat yleiskuvan omista ja muiden ammattilaisten vastuista sekä lasten erityisoikeuksista eri tilanteissa – oli kyse sitten koulutuksesta, terveydenhoidosta, sosiaalipalveluista, maahanmuutosta tai siviili- tai rikosoikeudesta.

ESIMERKKI

Oikeus tulla kuulluksi

Jos Andorrassa mitätöidään avioliitto tai päätetään asumus- tai avioerosta, tuomarin on mahdollisuuksien mukaan pyydettävä alaikäisen lapsen mielipidettä, kun toimenpiteet liittyvät hänen koulutukseensa tai huoltajuuteensa. Myös adoptioasioissa tuomarin on kuultava alaikäisen mielipidettä. Tämä on pakollista kymmenestä ikävuodesta lähtien ja valinnaista ennen sitä. Kun alaikäinen täyttää 12 vuotta, adoptiosta sopimiseen tarvitaan hänen suostumuksensa.

Lapsen oikeuksia käsittelevä komitea, sopimusvaltioiden raportti, Andorra, [CRC/C/61/Add.3](#)

3.1 VALMISTELU JA SUUNNITTELU

Niihin ammattilaisiin, joiden on kuultava lasten näkemyksiä ja otettava ne huomioon, kuuluu sosiaalityöntekijöitä, asianajajia, tuomareita, opettajia, terveydenhuollon työntekijöitä, psykologeja, tuomioistuimen huoltoviranomaisia ja poliitikkoja. Yksittäisten lasten osallistumista Euroopassa ja sen ulkopuolella koskevasta tutkimuksesta käy ilmi, että ammattilaisten asenteet voivat olla lasten osallistumisen suurin este – tai suurin edistäjä. Ammattilaisten tulisi siis pohtia asennettaan lasten osallistumiseen sekä mahdollisia esteitä, joita voi syntyä muiden ammattilaisten asenteista. Käsikirjan [jaksossa 2](#) annetaan ohjeita mahdollistavien osallistumisympäristöjen luomisesta.

Lapset voivat hämmentyä ja tuntea itsensä haavoittuviksi tuomioistuin­käsitte­lyissä, lääketieteellistä päätöstä koskevissa keskusteluissa ja epävirallisemmissakin tapaamisissa, jotka koskevat esimerkiksi heidän koulutustaan. Lapsilla ei ole vastaavaa päätösvaltaa kuin aikuisilla eikä tietoa tai kokemusta siitä, miten asiat toimivat, mikä lisää heidän kokemaansa epävarmuutta ja pelkoa. Lapsia voi auttaa tuntemaan olonsa mukavammaksi ja ilmaisemaan näkemyksensä tarjoamalla heille selkeää käytännön tietoa. Tämä tarkoittaa myös ennakkoon annettavaa tietoa heidän osallistumisoikeudestaan sekä siitä, mitä tapahtuu ja miten päätöksiä tehdään. Ammattilaisten olisi siis laadittava lapsille selkeitä tietoja kaikista päätöksentekomenettelyistä, jotka voivat vaikuttaa heihin yksilöinä. Tämä koskee keskusteluja, tapaamisia, haastatteluja, kuulemisia ja oikeudenkäyntejä. On varmistettava, että tietoihin sisältyvät ainakin seuraavat seikat:

- ▶ Kyseessä oleva tilanne ja päätöksentekoon osallistuvat henkilöt
- ▶ Lapsen asema päätöksentekomenettelyssä, kuten hänen oikeutensa, hänelle tarjolla olevat tukimuodot, hänen oikeutensa osallistua tai olla osallistumatta, tapa, jolla hänen näkemyksensä otetaan huomioon sekä mahdolliset rajoitukset sille, miten hänen näkemyksensä vaikuttavat päätöksentekoon ja päätösten arviointitapoihin
- ▶ Käytännön järjestelyt, kuten se, milloin ja missä kuulemiset järjestetään, miten kauan ne kestävät, keitä niihin osallistuu, mitä edustusta ja suojelua tarjotaan, milloin ja miten päätöksiä tehdään ja miten ne voivat vaikuttaa käytännön järjestelyihin.

Tietoa voidaan antaa henkilökohtaisesti, kirjallisesti tai digitaalisesti ([liitteessä 2](#) annetaan ohjeita selkeiden tietojen tuottamisesta). Tarjoamalla tietoa eri muodoissa voidaan lisätä lasten mahdollisuutta ymmärtää niiden sisältö. Näiden tietotarpeiden suunnittelussa ja niihin vastaamisessa voi hyödyntää [liitteestä 5](#) löytyvää tarkistuslistaa. Siinä esitellään asiat, jotka on tärkeää käsitellä, kun lapsille selitetään heidän asemaansa oikeudenkäynneissä.

Ammattilaisten on turvattava lapsille oikeusyksityisyydensuojaan ja luottamuksellisuuteen. Esimerkiksi Euroopan neuvoston suuntaviivoissa lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä täsmennetään, että lasten yksityisyyttä on suojeltava muun muassa tiedotusvälineiltä. Ilman suostumusta kenenkään ei pitäisi julkaista lapsen nimeä tai kuvaa tai lapsen tai hänen perheensä henkilötietoja lehdessä tai verkossa. Laissa säädetään, mitä tietoja on jaettava organisaatioiden kesken ja minkä tietojen tulee pysyä yksityisenä. Näin ollen ammattilaisten pitäisi tutustua organisaationsa yksityisyyteen ja luottamuksellisuuteen liittyviin linjauksiin ja muutettava niitä tarvittaessa.

Lapsia ei voida kuulla tehokkaasti, jos ympäristö on uhkaava, vihamielinen, tunteeeton tai epäasianmukainen. On siis tärkeää luoda lapsen oikeudet huomioon ottavia ympäristöjä (ks. esimerkki jäljempänä). Fyysisistä tiloista kannattaa tehdä mahdollisimman epämuodollisia. Lisäksi on hyvä antaa lasten tuntea hallitsevansa tilaa esimerkiksi siten, että he ovat huoneessa ennen aikuisia ja voivat osoittaa aikuisille, missä näiden pitäisi istua. Kun lapsia kuullaan tuomioistuimessa tai muissa virallisissa tilanteissa, vain asiaankuuluvien henkilöiden tulisi olla läsnä. Lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevissa suuntaviivoissa kerrotaan esimerkeistä, joissa tuomarit luopuvat tietyistä muodollisuuksista, kuten peruukin tai viitan käytöstä, jotta lapsi tuntisi olonsa mukavammaksi. Myös ajankohdan miettiminen on tärkeää, sillä lapset osallistuvat todennäköisemmin omiin tapaamisiinsa, jos heidän ei tarvitse sitä varten olla poissa koulusta. Näin ollen ammattilaisten tulisi siis valmistella lasten osallistumista pohtimalla, miten he voivat tarjota ympäristön ja ajankohdan, jotka luovat mukavat ja vuorovaikutuksen kannalta suotuisat olosuhteet.

ESIMERKKI

Lapsen oikeudet huomioon ottava ympäristö

Iso-Britanniassa oikeusministeriön lapsi- ja perhetuomioistuimen neuvonta- ja tukiyksikön neuvoo-antavassa ryhmässä mukana olevien lasten tehtävänä on neuvoo perhetuomioistuinta lapsiystävällisten ympäristöjen luomisessa. Neuvoo-antavaan ryhmään kuuluvat lapset vierailevat tuomioistuimissa ja arviointitiloissa sekä tekevät tarkastuksia. Vierailujen ja tarkastusten jälkeen heidän näkemyksensä välitetään viranomaisille. Palautteen perusteella on tehty muun muassa muutoksia, joilla on pyritty tekemään tuomioistuinten tiloista asianmukaisempia ja lapsiystävällisempiä. Muutoksilla on muun muassa lisätty tilaa yksityisyyden suojaamiseksi, ja lapsille ja nuorille on tarjottu leluja ja muuta ajanvietettä.

3.2 YHTEYDEN LUOMINEN LAPSIIN

Osallistuminen edellyttää sitä, että sekä aikuiset että lapset uskovat toisiinsa ja prosessiin. Lasten on oltava varmoja, että ammattilaiset ovat kiinnostuneita heidän mielipiteestään ja haluavat löytää ratkaisun, jossa lasten näkemykset otetaan huomioon. Jos päätöksentekoon osallistuvat ammattilaiset ovat lääkäreitä, sairaanhoitajia, opettajia, sosiaalityöntekijöitä, varhaiskasvattajia tai johtajia, jotka ovat jo entuudestaan lapsille tuttuja, lapset tulevat päättämään aiempien kokemustensa perusteella, luottavatko he kyseisiin ihmisiin. Esimerkiksi lapset, jotka kokevat opettajansa kuuntelevan heitä ja suhtautuvan heidän ajatuksiinsa vakavasti luokan päivittäisessä toiminnassa, puhuvat todennäköisemmin tälle opettajalle esimerkiksi kiusaamiseen tai seksuaaliseen väkivaltaan liittyvistä huolistaan. Tutut ammattilaiset voivat luoda luottamuksellisia suhteita lapsiin kunnioittamalla heidän näkemyksiään.

Ammattilaisten olisi kerrottava lapselle itsestään, tehtävästään, luottamuksellisuuteen sovellettavista rajoituksista sekä siitä, miten kauan he todennäköisesti ovat mukana lapsen elämässä. Tässä voidaan käyttää tukena saatavilla olevia tietoja (kuten tiedotteita tai videoita), jotka on laadittu edellä kuvatulla tavalla. On kuitenkin myös tärkeää tarjota lapsille tietoa yksilöllistetyin tavoin. Joskus tuttujen ammattilaisten on annettava näitä tietoja lapsille siksi, että lapset eivät tunne päätöksentekomenettelyä entuudestaan. Jos lapsella on tapaaminen uuden henkilön kanssa eikä kyse ole hätätilanteesta, on lapselle annettava etukäteen tietoa tulevista tapahtumista. Jos vain mahdollista, jonkun lapselle tutun henkilön olisi hyvä esitellä uudet ammattilaiset lapselle. Esimerkiksi vanhempi tai sijaisvanhempi voisi esitellä uuden sosiaalityöntekijän lapselleen ja olla mukana tapaamisissa, kunnes lapsi uskaltaa tavata sosiaalityöntekijän yksinään. Yleensä tiedot kannattaa antaa lapsille henkilökohtaisesti, jotta heitä voidaan kannustaa puhumaan ja he saavat kokea alusta asti tulevansa kuulluiksi.

Tutkimustulokset ovat osoittaneet, että vuorovaikutus voi olla tehokasta lyhyissäkin tapaamisissa ja vaikeissakin olosuhteissa, kun ammattilaiset, kuten maahanmuuttotyöntekijät, kertovat jotakin itsestään. Lääkärit voivat yhdellä esimerkiksi harrastuksia koskevalla kysymyksellä saada aikaan ilmapiirin, jossa lapsen on helpompaa puhua asioistaan. Yksi tällaisen vuorovaikutuksen tavoitteista on varmistaa, että lapset tuntevat olonsa mukavaksi kertoessaan mieltymyksistään ja heistä tuntuu, että heidän toiveensa otetaan huomioon. Ammattilaisten olisikin pohdittava, miten he pystyvät luomaan edes lyhyen yhteyden lapsiin jo ensimmäisessä tapaamisessa.

Toimivan yhteyden aikaansaamiseen tarvittava aika riippuu kunkin lapsen olosuhteista ja ammattilaisen osaamisesta. Tarvittavan ajan käyttäminen yhteyden luomiseen tässä vaiheessa auttaa parantamaan prosessin laatua kaikkien asianosaisten kannalta. Myös osallistumisprosessien aikana voi olla tarpeen palata tähän yhteyden ja suhteen luomista koskevaan vaiheeseen. Tämä on erityisen todennäköistä olosuhteissa, joissa lapsi on menettänyt luottamuksensa aikuisiin, joiden on määrä vastata hänestä tai hänen hoidostaan. Ammattilaiset voivat luoda kestävän ja mielekkään yhteyden lapsiin olemalla rehellisiä ja lasten tavoitettavissa.

3.3 KYSYMYSTEN JA PAINOPISTEIDEN MÄÄRITTÄMINEN

Jokainen osallistumistilanne on erilainen. Jotkut ovat virallisempia kuin toiset, ja käsiteltävien aiheiden rajaus vaihtelee. Lapset pystyvät usein hahmottamaan kysymykset, joista aikuiset keskustelevat, ja ilmaisemaan näkemyksensä aikuisten huolenaiheista. Esimerkiksi avioerotilanteissa lapset voivat ehdottaa perheoikeuden tuomarille (tai vastaavalle ammattilaiselle), että perheen lemmikin huoltajuusjärjestelyistä olisi myös huolehdittava. Ammattilaisten olisi määritettävä selkeästi sekä omat tavoitteensa että lasten mahdollisuudet esittää omia aiheitaan käsiteltäväksi.

— Lasten osallistumista edistävät toimijat voivat hyödyntää epävirallisia ja luoviakin toimia auttaakseen lapsia edistämään omia tavoitteitaan. Esimerkiksi jäsennellyissä keskusteluissa voidaan varmistaa korttien (joista osassa on sanoja ja kuvia ja osa on tyhjiä) avulla, että käsiteltävät asiat ja niiden sisältö on ymmärretty ja niistä ollaan yksimielisiä. Kortit annetaan lapsille, minkä jälkeen lapset ja ammattilaiset voivat yhdessä keskustella käsiteltävistä asioista ja pohtia mahdollisia esityslistalle lisättäviä aiheita. Mikäli uusia aiheita löytyy, lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ne tyhjiin kortteihin.

— Lapset saattavat esittää niin paljon asioita, että aika ei riitä niiden käsittelemiseen – etenkin, jos aikataulu on jo täynnä aikuisten asioista. Niinpä toimijoilla on oltava selkeä käsitys kysymysten käsittelyn aikataulusta ja mahdollisuuksista käsitellä uusia asioita tarvittaessa. Turvapaikkaviranomainen voi esimerkiksi lapsen tapaamisessa huomata, että lapsi on huolissaan terveydestään, koulutuksestaan, yhteyksistä perheeseen ja ystäviin sekä nykyisestä elämäntilanteestaan. Terveystarkastuksen järjestäminen voi olla palveluntarjoajan ensisijainen tavoite, mutta yhteys perheeseen voi olla lapselle tärkeintä. Kun lapselle tärkeistä asioista huolehditaan mahdollisimman pian, voidaan osaltaan varmistaa lapsen mielekäs osallistuminen kaikkiin prosesseihin. Vähintään on varmistettava, että lapset tietävät, milloin heille tärkeitä asioita käsitellään. Ammattilaisten olisi kysyttävä lapsilta, mitä asioita heidän mielestään pitäisi käsitellä ensin, ja noudatettava heidän toiveitaan mahdollisuuksien mukaan.

— Joskus lapsi voi ottaa esiin asian, joka ei kuulu hänen tapaamansa ammattilaisen toimialaan tai käynnissä olevaan prosessiin. Lapsi voi esimerkiksi opettajalle puhuessaan kertoa vaikeuksista ystävyysuhteissa, kun häntä on pyydetty keskustelemaan oppiaineiden valinnoista. Tällaisissa tilanteissa ammattilaisten tulisi kertoa lapsille palveluista tai ammattilaisista, jotka voivat auttaa sellaisten huolenaiheiden käsittelyssä, jotka eivät kuulu heidän osaamisalueeseensa. Lapselle on annettava myös kyseisten palveluiden yhteystiedot.

3.4 LASTEN NÄKEMYSTEN TARKASTELU

— Kun käsiteltävistä asioista on sovittu, lapset voivat ilmaista näkemyksensä monin tavoin. Jotkut lapset tyytyvät vain puhumaan ja käsittelemään yhden kysymyksen kerrallaan. Toiset taas haluavat käyttää luovempia keinoja. He voivat esimerkiksi puhua omista toiveistaan tietyn ajanjakson perusteella (unelmapäivä, unelmaviikko, unelmatapahtuma) tai käyttää taiteellisia keinoja näiden kokemusten ja mieltymysten välittämiseen. Vuorovaikutusmenetelmät olisi mukautettava kullekin yksittäiselle lapselle sopiviksi. Jotkut lapset viestivät toiveistaan käytöksellään, joten heidän kanssaan kannattaa viettää aikaa tämän havaitsemiseksi. Ammattilaisten olisi tarjottava erilaisia keinoja, joilla lapsia voidaan tukea näkemystensä ilmaisemisessa. *Liite 6* sisältää neuvoja vuorovaikutuksesta lasten kanssa.

— Turvallisen ympäristön ja tilanteen luominen lasten näkemysten selvittämistä varten voi olla erityisen tärkeää silloin, kun lapset ovat huolissaan kokemustensa tai ajatustensa jakamisen seurauksista (ks. jäljempänä Barnahus-esimerkki). Ammattilaisten olisi pyydyttävä lapsia kertomaan itse, missä heidän mielestään olisi turvallista keskustella henkilökohtaisista asioista. On tarjottava turvallisia paikkoja ja perusteltava niiden turvallisuus. Turvallisen ympäristön luomisessa voi auttaa esimerkiksi yhteinen toiminta, kuten keskusteleminen leikin ohessa, yhteiset kävelyt tai ruoan tai juoman valmistaminen/valitseminen. Tämä voi joissakin tilanteissa tapahtua luonnostaan, jos ammattilaiset ja lapset valmistavat säännöllisesti ruokaa samassa tilassa tai siivoavat yhdessä luokkahuoneita. Tällaisissa ympäristöissä, kuten yhteisillä auto- tai junamatkoilla, lasten on usein helpompi nimetä huolenaiheitaan, koska he eivät ole huomion keskipisteenä. Lapset voivat tietenkin päättää olla kommentoimatta joitakin tai kaikkia käsiteltäviä asioita, ja silloin on tärkeää kunnioittaa vapaahoitoisen osallistumisen periaatetta (*liitteestä 1* löytyy tarkistuslista ammattilaisille turvallisen, mielekkään ja eettisen lasten osallistumisen yhdeksän perusvaatimuksen seurauksista).

ESIMERKKI

”BARNAHUS” – Lastenasiatalon turvallinen ympäristö

Islannissa, Norjassa ja Ruotsissa seksuaalista ja muuta väkivaltaa ja hyväksikäyttöä koskevia tapauksia voidaan käsitellä niin kutsutuissa Lastenasiataloissa (islanniksi Barnahus), joissa mahdollisesti seksuaaliselle tai muulle väkivallalle altistuneita lapsia kuullaan turvallisessa ympäristössä.

Tämän reagoitumallin keskeisinä päämäärinä on

- koordinoida rinnakkaisia rikos- ja lastensuojelututkimuksia ja kerätä kaikki asiaankuuluvat palvelut saman katon alle sekä
- varmistaa, että lapsia kuunnellaan lapsiystävällisessä ja myönteisessä ympäristössä, joka vastaa heidän tarpeisiinsa.

Sosiaalipalvelujen ammattilaiset, oikeuslääketieteen asiantuntijat, lastenlääkärit, poliisi ja oikeuslaitos tekevät Lastenasiataloissa yhteistyötä tarjotakseen lapsille tukea ja apua. Lapsia haastattelevat erikoistuneet työntekijät, ja haastatteluja tehdään niin vähän kuin rikostutkinnassa ja oikeusprosessissa on mahdollista. Kaikki haastattelut tallennetaan audiovisuaalisesti, ja tarkkailijat voivat seurata niitä viereisissä huoneissa. Lääkärintarkastusta ja keskusteluapua varten on tarjolla lapsiystävällisiä huoneita.

Lastenasiatalon malli on erityismekanismi, jolla vastataan seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön mahdollisten lapsiuhrien erityistarpeisiin, jotka poikkeavat vastaavissa tilanteissa olevien aikuisten tarpeista. Euroopan neuvosto korostaa mallia hyvänä käytännön esimerkkinä ja tukee Lastenasiatalojen kehittämistä eri Euroopan maihin.

Lisätietoa:

<https://www.coe.int/en/web/children/barnahus-project-in-slovenia>

<https://childhub.org/en/child-protection-multimedia-resources/what-barnahus-and-how-it-works>

<https://www.childrenatrisk.eu/promise/>

Joissakin tilanteissa lapset haluavat puhua mieluummin henkilölle, joka ei ole suoraan osallisena päätöksenteossa. Tämä voi olla esimerkiksi lakisääteinen edustaja, holhoojaksi määrätty henkilö tai oikeudenkäyntiavustaja. Nämä ammattilaiset ja vertaistuen tarjoajat voivat auttaa lapsia ilmaisemaan näkemyksensä ja esittää lasten näkemyksiä näiden puolesta, jos he eivät halua puhua itse. Monista muista lasten kanssa suoraan työskentelevistä ammattilaisista poiketen oikeudenkäyntiavustajien vastuulla ei ole neuvojen antaminen siitä, mikä toimi on lapsen edun mukaista. Sen sijaan heillä on virallinen vastuu varmistaa, että lasten toiveita kuullaan riippumatta siitä, mitä nämä toiveet ovat. Kun ammattilaiset ovat suoraan osallisina päätöksenteossa, heidän tulisi varmistaa, että lapset tietävät, mistä he voivat saada riippumatonta apua näkemystensä ilmaisemiseen. Lapset voivat myös tarvita lisätietoa tehdäkseen tiettyjä vaihtoehtoja tai riskejä koskevia päätöksiä. Näin ollen ammattilaisten pitäisi mahdollisuuksien mukaan auttaa lapsia saamaan riippumatonta tukea.

ESIMERKKI

Riippumattoman tuen saaminen näkemysten ilmaisemiseen

Joissakin Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa lasten ja nuorten saatavilla on riippumattomia palveluja, joista he joko voivat saada yleistä tietoa lasten oikeuksista tai omaa asiaansa tai tilannettaan koskevaa oikeudellista neuvontaa.

Belgiassa ja Alankomaissa on joillakin alueilla lasten oikeuksien palvelupisteitä (*Kinderrechtswinkel*). Bruggessa ja Gentissä on ollut vuodesta 1987 lähtien [lasten oikeuksien palvelupiste](#). Lasten oikeuksien palvelupisteissä tarjotaan tietopalveluja ja neuvontaa lapsille ja nuorille. Gentissä viikoittain järjestettävässä epämuodollisessa tapahtumassa lapset ja aikuiset (myös nuorisotyöntekijät) voivat esittää lasten oikeuksiin (myös alaikäisten oikeuksiin, kun kyse on ristiriitatilanteesta lain kanssa) liittyviä kysymyksiä ja saada maksutta tietoja ja neuvontaa. Kysymyksiä voi esittää myös sähköpostitse ja yhdistyksen verkkofoorumilla. Palvelupisteissä laaditaan myös opetusmateriaaleja lapsille ja ammattilaisille ja annetaan koulutusta.

Belgian lasten oikeuksien palvelupisteissä toimii myös nimettömyyteen perustuva lasten ja nuorten neuvontapuhelin [Awel](#). Vapaaehtoiset tarjoavat lapsille ja nuorille neuvontaa ja tietoja vastatessaan heidän kysymyksiinsä ja käsitellessään heidän huoliaan. Neuvontaa annetaan maksutta puhelimitse, sähköpostitse, chat-palvelussa ja foorumilla. Kaikkiin pääsee yhdistyksen verkkosivustolta.

KÄYTÄNNÖN HUOMIO

Kehitystason huomioon ottaminen

Lasten näkemyksiä tarkastellessaan ammattilaisten on suhtauduttava heihin vakavasti ja otettava huomioon kunkin yksittäisen lapsen kehitystaso. Lapset voivat muodostaa ja ilmaista näkemyksiä hyvin pienestä pitäen, mutta heidän osallistumisensa luonne ja niiden päätösten määrä, joissa he voivat olla osallisina, laajenee luonnollisesti iän ja kehittyvien valmiuksien myötä. Niinpä ammattilaisten on tunnistettava kunkin yksittäisen lapsen kehitystaso ja räätälöitävä vuorovaikutus niin, että lasten kykyjä ei yli- eikä aliarvioida. Joillekin se, että ei pidä lapsen ikää esteenä, voi tarkoittaa perusteellista muutosta suhtautumisessa lapsiin. Hyvin pienet tai vammaiset lapset eivät luonnollisesti pysty tekemään kaikkea, aivan kuten eivät kaikki aikuisetkaan. Heidän kykyjään ei kuitenkaan pitäisi kyseenalaistaa tämän vuoksi.

Lapset pystyvät itse tekemään monimutkaisia päätöksiä tai osallistumaan päätöksentekoon. Tutkimuksista kuitenkin käy ilmi, että aikuiset usein aliarvioivat lasten kykyjä ja kieltävät heiltä mahdollisuuden osallistua. YK:n yleiskommentin nro 12 kohdassa 20 todetaan, että velvoitteessa taata "oikeus tulla kuulluksi" kullekin lapselle, "joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä", käytettyä sanamuotoa ei tulisi pitää rajoitteena vaan ennemminkin velvoitteena. Kohdassa todetaan näin:

Sen sijaan sopimusvaltioiden pitäisi olettaa, että lapsi kykenee ilmaisemaan näkemyksiään, sekä tunnustaa, että hänellä on oikeus ilmaista niitä, ilman että lapsen tarvitsee ensin osoittaa kykenevänsä siihen.

YK:n yleiskommentissa nro 12 todetaan myös, että lapsen etua ei voida arvioida, jos hänen näkemyksiään ei tunneta. Ammattilaisten on huolehdittava siitä, että lasten mahdollisuuksia omien näkemystensä ilmaisemiseen helpotetaan ja että lasten kehittyvää päätöksentekokykyä tuetaan.

ESIMERKKI

Oletukset kyvykkyydestä

Sloveniassa erityistarpeisista lapsista annetussa laissa (2011) todetaan, että lapsi, jolla on erityistarpeita eli fyysisiä vammoja tai oppimisvaikeuksia, on otettava mukaan yksilöllisen opetusohjelmansa laatimiseen ja seurantaan lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän säännöksen katsotaan saaneen aikaan kulttuurisen muutoksen suhtautumisessa vammaisiin lapsiin, koska siinä ensi kertaa velvoitetaan päättäjät huomioimaan – ja esitetään oikeudellisena lähtökohtana – että vammaiset lapset pystyvät tekemään koulutustaan koskevia päätöksiä.

3.5 TOIMINTA

Samalla, kun ammattilaiset pyrkivät muodostamaan selkeän käsityksen lapsen näkemyksistä, heidän on myös hahmotettava, miten lapset haluavat esittää näkemyksensä päätöksentekijöille ja millaisia toimia he päätöksentekijöiltä mahdollisesti odottavat. Eri tilanteissa on eri mahdollisuuksia ja rajoituksia sille, miten lasten näkemyksiä voidaan ilmaista päätöksentekijöistä koostuvalle "yleisölle". Neuvoa-antavassa päätöksenteossa, kuten erittäin muodollisissa rikosoikeudenkäynneissä, lapsilla on hyvin vähän vaikutusvaltaa päätöksiin tai tapaan ilmaista näkemyksiään. Miltei kaikissa muissa tilanteissa yhteistyöhön perustuva toimintamalli puolestaan on mahdollinen. Lapset voivat esimerkiksi puhua itse omasta puolestaan tai välittäjän (kuten oikeudenkäyntiavustajan) välityksellä. He saattavat haluta olla fyysisesti läsnä kertomassa näkemyksistään tai kenties osallistua videoyhteyden tai etukäteen nauhoitetun videon välityksellä.

Lapset voivat haluta olla koko ajan läsnä ja osallistua itse päätöksentekoon. Lasten johtamassa päätöksenteossa lapset päättävät itse kaikista heidän näkemystensä perusteella toteutettaviin toimiin liittyvistä näkökohdista.

Kun lapset kertovat näkemyksistään virallisten prosessien ulkopuolella, niitä voidaan viedä eteenpäin monin eri tavoin, kuten keskusteluissa vertaistentali ammattilaisten kanssa, tapaamisissa, tapausmuistioissa tai sähköpostiviesteissä. Kaikkien ammattilaisten, ei siis vain lasten näkemysten selvittämisessä mukana olevien, olisi mahdollisuuksien mukaan noudatettava lasten toiveita siitä, miten heidän näkemyksensä ilmaistaan päätöksenteossa. Tämän jälkeen ammattilaiset ovat vastuussa siitä, että lasten näkemysten kuulemisen perusteella ryhdytään toimiin.

— Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi voi esimerkiksi ilmaista tyytymättömyytensä tiettyyn työntekijään. Työntekijä ja hänen ryhmänjohtajansa voivat selvittää, auttaisiko työntekijän tai toiminnan muuttaminen lisäämään lapsen tyytyväisyyttä. Työntekijällä, ryhmänjohtajalla ja heidän esimiehellään on velvollisuus toimia lapsen toiveiden mukaisesti.

— Lapsen näkemyksille voidaan antaa päätöksenteossa asianmukainen painoarvo esimerkiksi noudattamalla lapsen toiveita kirjaimellisesti ja pohtimalla, mitkä osat lasten toiveista voidaan toteuttaa heti ja mitä osia taas ei. Ammattilaisten, jotka antavat lasten näkemyksille asianmukaisen painoarvon päätöksissään, olisi määritettävä käytettävissä olevat suhteet, resurssit ja palvelut, joiden avulla lasten vaatimat toimet voidaan toteuttaa. Esimerkiksi vammaiset lapset, heidän perheensä ja heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset voivat tarvita tietoa saatavilla olevista yhteiskunnan ja asiantuntijoiden palveluista sekä yksilöllisempää apua lasten toiveiden täyttämiseksi. Nämä voivat koskea esimerkiksi vapaa-ajan toiminnan lisäämistä.

KÄYTÄNNÖN HUOMIO

Lapsen etu

Kun lapsia koskevista menettelyistä tehdään päätöksiä, lapsen toiveiden ja tunteiden lisäksi on otettava huomioon useita tekijöitä. Kaikista tärkeimpänä on lapsen etu. Valtion on toimittava lasten suojelun, kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta parhaaksi katsomallaan tavalla. Myös lapsen näkemykset siitä, mikä on hänen etunsa mukaista, ovat erittäin tärkeitä, ja niihin on suhtauduttava vakavasti. Ammattilaiset eivät voi arvioida lapsen etua ottamatta hänen näkemyksiään huomioon. Kaikissa aikuisten tekemissä lasten etua koskevista päätöksissä lasten ilmaisemille toiveille annettu painoarvo kasvaa iän ja kehitystason myötä. Lapsen etua koskeva periaate ei ohita muita lapsen oikeuksien sopimuksen oikeuksia, eikä sitä pitäisi käyttää lapsen näkemysten sivuuttamiseen. Voi esimerkiksi olla tarpeen ratkaista, saako lapsi osallistua tuomioistuinkäsittelyyn toiveensa mukaisesti, vai tulisiko osallistuminen kieltää mahdollisten siitä seuraavien haittojen vuoksi. Päätöstä tehtäessä olisi kuitenkin otettava pikemminkin huomioon lapsen ikä ja kehitystaso ja punnittava päätöstä niiden mukaisesti.

3.6 SEURANTATOIMET

— Toteutetuista toimista saatu palaute ja myöhempi seuranta ovat olennaisen tärkeitä tekijöitä lasten osallistumisessa, koska ne osoittavat, että lasten näkemyksiä kuunnellaan ja niitä kunnioitetaan. Ammattilaisten pitäisi kertoa säännöllisesti ja mahdollisimman pian, mitä on tapahtunut lasten näkemysten kuulemisen perusteella (*liitteestä 2* löytyy ideoita selkeän palautteen antamiseen). Riippumatta siitä, ovatko lapset läsnä päätöksentekohetkellä vai eivät, heillä tulisi olla mahdollisuus keskustella kaikista päätöksistä mahdollisimman pian. Ammattilaisten olisi tarjottava lapsille tietoa ja tilaisuuksia keskustella kaikista päätöksistä, joihin lapset ovat pyrkineet vaikuttamaan. Jos lapsi esimerkiksi pyrkii riitauttamaan päätöksen koulusta erottamisestaan, opettajien olisi tiedotettava lasta vaatimuksen hyväksymisestä tai sen mahdollisen hylkäämisen perusteista.

— Päätökset eivät ole kiveen hakattuja, ja mahdollisuuksista niiden uudelleentarkasteluun ja riitauttamiseen tarvitaan tietoa. Lapsille tulisi tarjota neuvontaa ja tietoa siitä, miten valitus tai muutoksenhaku tehdään, jos he katsovat, että heidän oikeuksiaan on rikottu (ks. [jakso 2.5](#) valitusmekanismeista). Jotta lapset pystyvät ryhtymään jatkotoimiin, heidän on saatava jatkuvaa tukea näkemyksiään kuulleelta aikuiselta. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tukea on saatava joltakin toiselta organisaatiolta. Lapset voivat riitauttaa päätöksiä myös kollektiivisten osallistumistoimien avulla ([jakso 4](#) on tietoa kollektiivisesta osallistumisesta).

— Suhteita lapsiin (ja heidän perheisiinsä) on pidettävä yllä, jotta lapset voivat edelleen ilmaista näkemyksiään ja jotta niitä voidaan hyödyntää tulevassa päätöksenteossa. Prosessi, jossa lasta kuullaan ja jonka avulla hän voi vaikuttaa jokapäiväistä elämäänsä koskeviin päätöksiin, voi olla henkisesti erittäin raskas. Kun asiat sujuvat hyvin riippumatta siitä, onko tulos lasten toiveiden mukainen, voi henkilöön, joka auttaa heitä ilmaisemaan näkemyksiään, syntyä myönteinen suhde. Jotta lasten hyvinvointia ja heidän luottamustaan tuleviin osallistumisprosesseihin voidaan parantaa, on tärkeää varmistaa, että näiden suhteiden päättymisen tai muuttumisen hoidetaan asianmukaisesti. Kuten on jo todettu, tämä edellyttää sitä, että lapsille kerrotaan aikatauluista heti alusta alkaen. Prosessiin liittyy myös lapsen henkilökohtainen hyvästeleminen aina kun mahdollista. Prosessin päättymisen konkreettinen huomioiminen voi olla hyvin tärkeää etenkin, jos kyse on pitkästä tai läheisestä prosessista.

3.7 ARVIOINTI, POHDINTA JA UUELLEEN ALOITTAMINEN

Osallistuminen on prosessi, ei kertaluonteinen tapahtuma tai tapaaminen. Oppimisen maksimoimiseksi on hyödyllistä pohtia yksittäisiä kokemuksia ja organisaatioon tai tilanteeseen liittyviä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet prosessiin. Tätä oppimista voidaan sitten hyödyntää pyrkimyksissä helpottaa yksittäisten lasten osallistumista jatkossa ja luoda osallistumiseen kannustavia toimintaympäristöjä (ks. jakso 2). Vallitsevat yhteiskunnalliset asenteet ja organisaatioidenkäytännöt voivat vähentää lapsille tarjolla olevaa tilaa ilmaista näkemyksiään, rajoittaa eri kohderyhmien mahdollisuuksia kuulla niitä ja heikentää näkemysten vaikutusta. Siksi on tärkeää pohtia henkilökohtaisia ja organisaatioiden käytäntöjä. Alla esitetyt kysymykset voivat auttaa kyseisissä pohdinnoissa.

Mitä minun tai organisaationi on muutettava, jotta voidaan

- ▶ varmistaa, että lapset tietävät, kuka minä olen ja mikä minun asemani on?
- ▶ tietää, mitä henkilökohtaista tietoa olen valmis itsestäni kertomaan?
- ▶ varmistaa, että lapsilla on tästä prosessista tarvitsemansa tiedot?
- ▶ antaa tilaa lasten ensisijaisille näkökohdille omieni ohella?
- ▶ olla varmoja siitä, että minä kuulen / organisaationi kuulee kaiken, mitä lapsilla on meille kerrottavana, ja että asioita ei sivuuteta siksi, että ne eivät vaikuta asianosaisisten aikuisten mielestä vakavilta?
- ▶ varmistaa, että lasten näkemykset esitetään mahdollisimman selkeästi ja turvallisesti kaikessa päätöksenteossa?
- ▶ varmistaa, että kaikissa päätöksentekomenettelyissä voidaan toteuttaa entistä enemmän lasten toiveita?
- ▶ antaa lapsille selkeä yhteenveto siitä, miten heidän näkemyksensä voivat vaikuttaa tai ovat vaikuttaneet päätöksentekoon?

Itsearviointimahdollisuuksien lisäksi lasten parissa työskentelevien olisi luotava myös tilaisuuksia keskustella näistä asioista lasten, työtovereiden, perheiden ja laajemman yhteisön jäsenten kanssa. Tällaisten prosessien kautta kaikki sidosryhmät voivat arvioida saavutuksia ja yhteisiä tavoitteita. Näistä ihmisistä voi sitten tulla kollektiivisissa osallistumisprosesseissa mukana olevia yhteistyökumppaneita, jotka pyrkivät yhdessä toteuttamaan esitettyjä toiveita tai muutoksia.

TARKISTUSLISTA

Syrjinnän pohtiminen

Koska lapsiin kohdistuvat asenteet ovat suurimpia esteitä heidän näkemystensä huomioon ottamiselle päätöksissä, seuraavan tarkistuslistan avulla jokainen voi pohtia syrjintää omissa käytännöissään ja yhteyksissään. Kysy itseltäsi seuraavat kysymykset:

1. Onko näyttöä sisäistetystä aikuisvallasta, jossa lapset kyseenalaistavat omien näkemystensä oikeutuksen? Jos näin on, miten heitä voisi tyyntytellä ja kannustaa ilmaisemaan näkemyksiään?
2. Onko näyttöä institutionalisoituneesta aikuisvallasta, jossa lapsille annetaan tai heiltä evätään oikeuksia iän perusteella? Miten voitaisiin kyseenalaistaa ikään perustuvat rajoitukset ja oletukset lasten kyvykkyydestä?
3. Onko näyttöä kulttuurisesta aikuisvallasta, joka vaikuttaa ihmisiin ja prosesseihin, joihin olet yhteydessä? Miten ihmisten tietoisuutta tästä ilmiöstä voitaisiin lisätä?

Lasten tulevien osallistumisprosessien kannalta on myös tärkeää arvioida, mikä on sujunut hyvin, ja kertoa siitä. Onnistumisten jakaminen myös innostaa muita. Kysy seuraavat kysymykset itseltäsi ja lapsilta, joiden kanssa työskentelet:

1. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten lapsille jaetaan tietoa?
2. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten lasten ensisijaisille huolille annetaan tilaa omieni ohella?
3. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten varmistetaan, että minä kuulen / organisaationi kuulee kaiken, mitä lapset meille kertovat?

4. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten varmistetaan, että lasten näkemykset esitetään mahdollisimman selkeästi ja turvallisesti kaikissa päätöksenteossa?
5. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten varmistetaan, että lasten toiveita voidaan toteuttaa entistä enemmän kaikissa päätöksentekomenettelyissä?
6. Mistä voimme olla ylpeitä sen suhteen, miten lapsille annetaan selkeä yhteenveto siitä, miten heidän näkemyksensä voivat vaikuttaa tai ovat vaikuttaneet päätöksentekoon?

VINKKEJÄ

Yhteyden muodostaminen lapsein

Yksittäisiin lapsiin voidaan muodostaa luottamukseen perustuvat suhteet, kun

- lapset ovat kaikissa prosesseissa koko ajan mukana
- lapset saavat prosessista tietoa heidän ymmärtämässään muodossa, ja heillä on aikaa keskustella siitä
- lasten kysymyksiä kuunnellaan ja heitä kannustetaan kertomaan mahdollisista huolenaiheista
- lapset näkevät selkeästi, että heidän toiveensa ja tarpeensa otetaan huomioon asiaankuuluvissa päätöksissä
- lapsille kerrotaan, mitä tapahtuu ja miksi asiat tehdään tietyllä tavalla.

Yksittäisissä lasten osallistumisprosesseissa voidaan lisätä lapsijohtoisuutta, kun

- lapsia kannustetaan johtamaan omia tapaamisiaan
- lapset päättävät, milloin ja missä tapaamiset pidetään
- lapset päättävät, keitä on läsnä
- lapsille annetaan mahdollisuus keskeyttää tapaaminen ja varmistetaan, ettei keskustelu jatku heidän poissa ollessaan (lapsi voi keskeyttää tapaamisen esimerkiksi pyytääkseen neuvoja tai pohtiakseen tarjolla olevia vaihtoehtoja)
- tapaamisessa sekä huomioidaan onnistumiset että keskustellaan haasteista.

Muista:

- Lapsilla on oikeus tietoihin, neuvontaan ja tukeen.
- Lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikista heitä koskevista asioista.
- Aikuisilla on velvollisuus kuunnella lapsia ja ottaa heidän mielipiteensä huomioon.
- Lapsen näkemysten vaikutus päätöksiin riippuu lapsen iästä ja kehitystasosta sekä kyseessä olevasta päätöksestä. Selitä lapselle aina, miksi heidän toiveitaan on tai ei ole noudatettu tietyssä tilanteessa.

Tässä käsikirjan jaksossa keskitytään lapsiryhmän oikeuksiin ilmaista näkemyksensä heitä koskevissa päätöksissä ja asianmukaisen painoarvon antamiseen heidän näkemyksilleen. Tämä koskee esimerkiksi ammatillisia käytäntöjä, palveluja ja tiloja, suunnittelua, politiikkaa, lainsäädäntöä ja tutkimusta. Jaksossa sisältyy huomioon otettuihin kysymyksiin liittyviä neuvoja, ohjeita toimintamalleista sekä käytännön esimerkkejä, joilla autetaan ammattilaisia toteuttamaan kollektiivisia osallistumistoimia. Jaksossa käsitellään seuraavia seitsemää vaihtoa:

- ▶ 4.1 Valmistelu ja suunnittelu
- ▶ 4.2 Yhteyden luominen lapsiin
- ▶ 4.3 Kysymysten ja painopisteiden määrittäminen
- ▶ 4.4 Lasten näkemysten selvittäminen
- ▶ 4.5 Toiminta
- ▶ 4.6 Seurantatoimet
- ▶ 4.7 Arviointi, pohdinta ja uudelleen aloittaminen

— Euroopan neuvoston normeissa tehdään selväksi, että ammattilaisten olisi kuultava lapsiryhmien näkemyksiä ja annettava niille asianmukainen painoarvo kaikissa yhteyksissä, kuten kouluissa, sairaaloissa, vankiloissa, lastensuojelujärjestelmissä ja koulutuspalveluissa. *Osallistumista koskevassa suosituksessa* kehoitetaan kaikkia julkisia palveluja ottamaan käyttöön mekanismit, joilla voidaan kuulla lapsia ja saada heiltä palautetta. Vain hyvin harvat julkiset palvelut, toimintapolitiikat tai kysymykset eivät vaikuta lapsiin joko suoraan tai välillisesti. Lapsille osoitettujen palvelujen kuten koulujen, opetuksen, varhaiskasvatuksen sekä sairaaloiden ja sijaishuollon lasten yksiköiden lisäksi myös muilla palveluilla ja politiikoilla, joihin kuuluvat esimerkiksi julkinen liikenne, asuminen, kaavoitus, maahanmuutto, terveydenhuolto ja ympäristönsuojelu, on valtava vaikutus lapsiin.

— Joissakin maissa kansallisessa lainsäädännössä ja politiikassa esitetään lisäohjeita ja lakisääteisiä vaatimuksia kollektiivisen osallistumisen toteuttamisesta. Esimerkiksi Suomen perustuslain 6 §:ssä määrätään, että lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

— Joissakin ympäristöissä (esimerkiksi kouluissa, terveydenhuollossa, sosiaalipalveluissa ja paikallishallinnossa) on laadittu kirjallisia strategioita, joissa kuvataan, miten lasten osallistumista tuetaan. Niissä on myös luotu lasten ja päätöksentekijöiden välisen suoran vuoropuhelun mahdollistavia tiloja. *Liitteessä 2* on lueteltu ideoita osallistumiseen kannustavien organisaatioiden ja toimintaympäristöjen luomisesta.

— Ammattilaisten olisi tutustuttava näihin normeihin ja ohjeisiin työskentelymaataan ja -ympäristöön koskevien lakien ohella. Ne tarjoavat yleiskuvan ammatillisista vastuista ja lasten kollektiivisista oikeuksista omalla työskentelyalallaan riippumatta siitä, onko kyse koulusta, terveydenhuollosta, maahanmuuttomenettelyistä vai lastensuojelusta.

4.1 VALMISTELU JA SUUNNITTELU

— Ammattilaiset ovat vastuussa kollektiivisen osallistumisen valmistelusta ja suunnittelusta. He määrittävät, kenen kanssa he työskentelevät asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi, sekä asettavat resurssit, joita työn edistämiseksi on käytettävissä. Lapset voidaan ottaa heti alusta alkaen mukaan tavoitteiden asettamiseen sekä toimien valmisteluun ja suunnitteluun, tai tarjoamaan ammattilaisille vinkkejä toimista, jotka perustuvat aiempaa enemmän yhteistyöhön tai kuulemiseen. *Liitteessä 7* on esitetty tarkistuslista kollektiivisen osallistumisen valmisteluista.

— Lasten osallistumisprosessit onnistuvat paremmin, kun niiden tukena on lapsiryhmiä, ammattilaisia ja yhteisön jäseniä, jotka tekevät yhdessä työtä valittujen aiheiden parissa. Ammattilaiset ovat usein yhteydessä lapsiryhmiin, jotka kuuluvat heidän ammatillisen toimintansa piiriin (esimerkiksi potilaat, oikeusjärjestelmiin yhteydessä olevat lapset, sijaishuollossa olevat lapset, oppilaat tai kaikki tietyllä alueella asuvat lapset), ja heidän on ehkä laajennettava toimintaansa, jotta se kattaisi kaikki lapset (esimerkiksi vammaiset lapset, romanilapset ja turvapaikkaa hakevat lapset). Tietyt aikuiset (esimerkiksi perheen ja yhteisön jäsenet, nuoret, joilla on aiempaa kokemusta osallistumisesta, oikeudenkäyntiavustajat, palveluntarjoajat, päätöksentekijät ja poliitikot) ovat tärkeitä mahdollisia yhteistyötahoja, kun pyrkimyksenä on ottaa yhteyttä lapsiin, tukea heidän osallistumistaan ja varmistaa, että heidän näkemyksensä johtavat toimiin.

— Ammattilaisten olisi pohdittava, kuka voi – ja kenen pitäisi – tulla mukaan, jotta osallistumisprosesseista saadaan mahdollisimman vaikuttavia ja osallistavia. Heidän olisi pohdittava itse prosessin vaikuttavuutta esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- ▶ Pitäisikö oppilaat ottaa mukaan koulun johtokuntaan? Onko mahdollista tehostaa yhteistyöhön kannustavaa toimintamallia ja suunnitella yhdessä lasten kanssa johtokunnan kokoonpanoa? Vai olisiko lapsille järjestettävä omaa tilaa, jotta he voivat esittää asioita johtokunnan käsiteltäväksi?
- ▶ Ammattilaisten olisi myös mietittävä, miten lasten vaikutusvaltaa voitaisiin lisätä: Onko olemassa tiettyjä hetkiä (esimerkiksi kun suunnitellaan uusia palveluja tai järjestetään kuuleminen toimintapolitiikan muutoksista), jolloin lasten näkemyksillä tietystä johtokunnan kokouksen aiheesta on tavallista enemmän vaikutusta?
- ▶ Tai onko olemassa muita mahdollisuuksia käydä rehtorien ja vanhempainyhdistysten kanssa suoraa vuoropuhelua, josta voisi olla hyötyä lasten näkemyksille annettavan painoarvon lisäämiseksi?

— Ammattilaisten olisi tunnistettava organisaationsa kaikki foorumit ja keinot, joilla lasten näkemyksiä voidaan tuoda esiin, ja saatava mahdollisuuksien mukaan organisaatio sitoutumaan siihen, että lasten osallistumistoimista kertyvät näkemykset otetaan aktiivisesti huomioon.

4.2 YHTEYDEN MUODOSTAMINEN LAPSIIN

— Ammatillaiset voivat valita, miten ja missä he ottavat lapsiin yhteyttä. Tätä tarkoitusta varten voi organisaatioissa ja laitoksissa olla kollektiivisia rakenteita ja verkostoja, kuten kouluneuvostoja, neuvoa-antavia ryhmiä tai hoivaverkostoja. Yhteydenpito voi myös tapahtua paikoissa, joissa asianomaiset lapset tapaavat tai asuvat, kuten nuorisotaloilla, leikkikentillä tai lastenkodeissa. Voi myös olla tarpeen perustaa uusi ryhmä ottamalla yhteyttä lapsiin, jotka ovat aiemmin olleet palvelussa mukana vain yksilöinä, kuten potilaina, eroavien vanhempien lapsina tai siirtolaislapsina.

— Kun ammatillaiset ottavat lapsiin yhteyttä, heidän olisi kerrottava näille

- ▶ todennäköisesti käsiteltävistä aiheista ja suunnitelluista toimista
- ▶ käytännön asioista, kuten yhteydenpito- tai tapaamispaikoista ja -ajoista
- ▶ miten ja missä määrin lapset voivat vaikuttaa prosessiin ja sen tuloksiin
- ▶ mitä heiltä odotetaan
- ▶ luottamuksellisuudesta ja turvallisuudesta
- ▶ miten osallistumiseen annetaan suostumus.

— Joissakin tilanteissa on tiedotettava myös vanhempia, etenkin jos heiltä vaaditaan lasten tapaan suostumus. [Liitteestä 2](#) löytyy tarkistuslista selkeiden tietojen tuottamisesta lapsille. Tiedoista saa selkeämpiä, kun lapset ovat itse mukana niiden suunnittelussa ja laatimisessa.

— Lapsia voi pyytää osallistumaan monin eri tavoin. Lapsia voidaan esimerkiksi lähestyä henkilökohtaisesti, yhteyshenkilöiden ja verkostojen kautta, palvelujen välityksellä, olemassa olevissa foorumeissa ja neuvostoissa tai verkossa. Ammatillaiset voivat itse ottaa yhteyttä lapsiin, tai lapset voivat ottaa suoraan yhteyttä toisiin lapsiin. Eri tilanteisiin sopivat erilaiset toimintamallit. Eräessä tätä käsikirjaa laadittaessa vastaan tulleessa tilanteessa muutama turvapaikkaa hakeva lapsi päätti perustaa ryhmän selvittämään ongelmia, joita he laitoksessaan kohtasivat. He pitivät kieliyksikkönsä luokissa esityksen, jossa annettiin tietoa heidän järjestämästään osallistumisprosessista. Toisessa esimerkissä erään kansalaisjärjestön tukemat romanilapset perustivat Facebook-sivun, jossa pyydettiin lapsia kertomaan ajatuksiaan yhteisön turvallisuudesta ja viharikoksista. Ammattilaisten pitäisi pyrkiä käyttämään erilaisia toimintamalleja, jotta osallistuminen olisi mahdollisimman osallistavaa.

— Uuden ryhmän perustaminen voi olla tarpeen, jotta entistä useammilla lapsilla on jatkuvasti mahdollisuuksia tulla mukaan toimintaan. [Osallistumista koskevassa suosituksessa](#) kannustetaan jäsenvaltioita perustamaan neuvoa-antavia elimiä ja ryhmiä lapsille ja nuorille paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla. Siinä todetaan myös, että lapsille olisi annettava asianmukaista tukea omien asioidensa ajamiseen.

- ▶ **Neuvoa-antavat elimet** ovat foorumeita tai verkostoja, jotka on perustettu lapsiryhmien säännöllisiä tapaamisia varten, ja joiden pääasiallisena tarkoituksena on päätöksentekoon vaikuttaminen. Niihin kuuluu usein suurempia lapsiryhmiä, jotka valitsevat keskuudestaan edustajat. Näitä ovat esimerkiksi kouluneuvostot, palvelun käyttäjien foorumit ja lasten parlamentit (ks. jäljempänä esimerkit Kyprokselta ja Liettuasta).

- Lasten ja nuorten **neuvoa-antavien ryhmien** säännöllisiä tapaamisia voidaan tukea, jotta ryhmät voivat auttaa palvelun tai toimintapolitiikan hallinnassa tai ohjaamisessa. Lapset esittävät huomioita palvelun tarjoamisesta, hyväksyvät toimintapolitiikkoja, tekevät palvelua koskevia kehitysehdotuksia ja seuraavat ideoidensa käytännön täytäntöönpanoa (ks. esimerkit jäljempänä).
- **Kollektiivisessa omien asioiden ajamisessa** on mukana lapsia, jotka puolustavat omia oikeuksiaan ja ideoitaan lasten johtamissa ryhmissä, kampanjoissa ja aktivismissa. Lapset voivat puolustaa ihmisoikeuksia, osallistua kampanjoihin tai perustaa yhdistyksiä (ks. esimerkit jäljempänä).

Virallisten rakenteiden ulkopuolelle usein jäävien lasten erityisryhmiä varten voidaan tarvita foorumeita ja verkostoja. Ajan myötä lapset voivat niiden avulla päästä mukaan myös valtavirran osallistumisprosesseihin. Esimerkiksi romanasioita käsitteleviä kansalaisjärjestöjä voidaan tukea paikallisten ryhmien ja kansallisten verkostojen järjestämisessä romaniyhteisöjen lapsille. Nämä lapset voivat puolestaan myöhemmin kehittää omia osallistumisstrategioitaan tai luoda yhteyksiä nuorisovaltuustoihin ja liittyä niihin.

Erytistä syrjintää kokevat lapset, kuten turvapaikkaa hakevat lapset ja pakolaislapset, romanilapset ja muihin vähemmistöyhteisöihin kuuluvat lapset sekä kampanjoihin ja muuhun omien asioiden ajamiseen osallistuvat lapset voivat olla erityisen heikossa asemassa, koska heidän ajatuksensa saattavat kyseenalaistaa hyväksytyt normit. Kannattaa muistaa, mitä Euroopan neuvoston suosituksessa vaaditaan:

Lapsia ja nuoria, jotka käyttävät oikeuttaan ilmaista näkemyksensä vapaasti, on suojeltava haitoilta, muun muassa pelottelulta, kostotoimilta, uhriksi joutumiselta ja heidän yksityisyydensuojansa loukkaamiselta.

ESIMERKKI

Ylisukupolvinen tuki aktivismille

Vuoden 2018 lopulla Ranskassa opiskelijat vastustivat hallituksen lukiota koskevia koulutus uudistuksia, joissa ohjattiin oppilaita valitsemaan tiettyjä aineita aiempaa aiemmin ja poistettiin siten valittavana olleet luonnontieteiden, kirjallisuuden ja yhteiskuntatieteiden laajat ainekokonaisuudet. Opiskelijat vastustivat myös yliopistoon pääsyä koskevien menettelyjen tiukentamista, koska heidän mielestään ne olivat liian valikoivia. Aktivismiin osallistuivat lapset, opettajat ja vanhemmat. Lukioiden **oppilasjärjestö** on toiminut Ranskassa vuodesta 1994 lähtien. Se on tukenut lukiolaisia asioidensa ajamisessa ja oikeuksiensa puolustamisessa. Myös opettajien ammattijärjestöt, vanhemmat ja asianajat ovat järjestäytyneet yhteenliittymiksi osoittaakseen tukensa mieltä osoittaville lukiolaisille. He ovat tukeneet lasten sananvapautta julkaisemalla kirjeitä sanomalehdissä, pyytämällä lakko-oikeutta lapsille ja vaatimalla suojelua kostotoimilta. Ranskan opetusministeriön **verkkosivustolla** annetaan ohjeita lukiolaisten oikeudesta julisteiden kiinnittämiseen, ryhmien perustamiseen, kokoontumiseen ja julkaisemiseen.

Ammattilaisten olisi perustettava tai tuettava lasten foorumeita, neuvoa-antavia ryhmiä tai omien asioiden ajamisen verkostoja, jotta haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallistumista voidaan edistää ja suojella. Opettajat ja muut ammattilaiset voivat tukea lasten oikeutta ilmaista omia näkemyksiään varmistamalla, että lapset tuntevat oikeutensa, osoittamalla tukensa lasten näkemyksille ja heidän oikeuksilleen ilmaista ne, vastustamalla kaikkea epäoikeudenmukaista kohtelua ja tarjoamalla tiloja ja muita resursseja lasten käyttöön. Lapset ja nuoret haluavat mahdollisesti perustaa koululaisten yhdistyksiä oikeuksiensa suojelemiseksi, kuten esimerkiksi Ranskassa ja Norjassa on tehty (**liitteessä 8** on tarkistuslista lasten sanan- ja yhdistymisvapautta koskevan oikeuden tukemisesta).

Kaikkien ryhmien vetäjien olisi luotava turvallinen ja rento ympäristö, jossa lapset voivat puhua tai olla puhumatta, ja joka tukee heidän hyvinvointiaan. Tässä auttavat tunnelman keventäjät, pelit ja muut epäviralliset toimet. Tämän käsikirjan **jaksossa 5** annetaan linkkejä useisiin toimintaoppaisiin, joista valtaosa on saatavissa verkossa.

ESIMERKKI

Nuorten neuvoa-antava ryhmä lapsiystävällisten kaupunkien konferenssissa

Espanjassa järjestettiin marraskuussa 2019 viides lapsiystävällisten kaupunkien konferenssi. Sinne oli kutsuttu nuorten neuvoa-antava ryhmä, jossa on mukana 12 nuorta (12–18-vuotiaita) ja joka edustaa kuuden espanjalaisen kunnan paikallisia nuorisovaltuustoja. Ryhmä antoi järjestäjille neuvoja kongressin ohjelmaan liittyen, puhui asiantuntijakeskusteluissa ja järjesti oman työpajan,

joka oli tarkoitettu yksinomaan lapsille ja nuorille. Työpajassa oli neljä keskusteluryhmää, joissa käsiteltiin ryhmän määrittämiä aiheita: yhdenvertaisuutta, vapaa-aikaa, ympäristöä ja koulutusta. Työryhmien keskusteluihin osallistui 40 (12–18-vuotiasta) lasta ja nuorta. Neuvoa-antavan ryhmän jäsenet ja muut nuoret osallistujat pohtivat työpajassa erilaisia lapsia ja nuoria koskevia aiheita. Keskusteluista syntyi ideoita ja tunnuslauseita, ja päätelmät esitettiin seuraavana päivänä koko konferenssille. Nuoret tekivät selväksi, että heitä huolestuttivat ilmastonmuutoksen, sukupuolten epätasa-arvon ja koulutuksen kaltaiset asiat. He totesivat myös olevansa sitoutuneita osallisuuden edistämiseen ja katsoivat, että kuulluksi tulemisessa oli edelleen haasteita.

ESIMERKKI

Painopisteiden määrittäminen yhteistyössä

Kyproksella perustettiin vuonna 2001 lasten parlamentti. Se oli jatkoa toistuvalla ”Lasten viikko”-tapahtumalle, jonka aikana lapset valtaavat maan parlamentin. Lasten parlamentista tehtiin pysyvä elin, jossa koulutetut vapaaehtoiset auttavat parlamentin istuntojen ja keskustelujen järjestämisessä. Lasten parlamentissa on edustajina 80 (13–18-vuotiasta) lasta Kyproksen eri yhteiskuntaryhmistä, myös kolmesta perustuslaissa tunnustetusta Kyproksen vähemmistöstä. Lapset määrittävät itse aiheet ja toteuttavat toimenpiteitä lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöön panemiseksi. Heille myös esitetään kysymyksiä hallituksen käsiteltävänä olevista aiheista. Vuonna 2017 Kyproksen hallitus kutsui lasten parlamentin antamaan panoksensa lasten ja nuorten seksuaali- ja lisääntymisterveyttä käsittelevään kansalliseen strategiaan. Tässä istunnossa lapsille annettiin tietoa Kyproksella ja muissa maissa voimassa olevista politiikoista. Heidän ehdotuksensa sisällytettiin strategian varhaiseen luonnokseen, minkä jälkeen toimien suunnittelusta (myös talousarviosta) ja seurannasta vastaavat toimikunnat käsittelevät niitä.

ESIMERKKI

2getherLAND-leirin neuvoa-antava ryhmä

Lasten ja nuorten ryhmille voidaan tarjota tukea säännöllisten tapaamisten järjestämiseen, jotta ne voivat auttaa tietyn palvelun hallinnassa tai ohjaamisessa. Lapset esittävät huomioita palvelun tarjoamisesta, hyväksyvät toimintapolitiikkoja ja tekevät palvelua koskevia kehitysehdotuksia. Saksassa Bertelsmannin säätiö ja sen kumppanit järjestivät lokakuussa 2019 [2getherLAND Camp](#)-kokoontumisen. Yhteensä 220 aikuista ja 8–18-vuotiasta lasta keskusteli epätasa-arvosta Saksassa. Tapahtumasta seurasi 14 hanketta, joissa puututaan paikalliseen epätasa-arvoon sukupolvien välisten kumppanuuksien avulla. Vuosi ennen tapahtumaa oli valittu nuorten neuvoa-antava ryhmä osallistumaan ensisijaisen aiheiden määrittämiseen, päättämään brändäyksestä ja ohjelmatarjonnasta sekä tukemaan muiden nuorten pääsyä tapahtumaan. Nuorten neuvoa-antavan ryhmän jäsenet johtivat myös joitakin leirin työpajoja ja olivat keskeisiä toimijoita leirin vaikutusten arvioinnissa ja seurantatoimissa. Tapahtuman ansiosta kumppanit sitoutuivat tukemaan lasten mahdollisuuksia osallistua käynnissä olevaan paikalliseen toimintaan.

ESIMERKKI

Liettuan oppilasyhdistys

Liettuan oppilasyhdistys on vapaaehtoisuuteen perustuva voittoa tavoittelematon yhdistys, joka yhdistää Liettuan kouluneuvostot. Oppilasyhdistys on kattorakenne, joka edustaa yläkoulun oppilaita itsehallinnollisissa yläkoululaisten neuvostoissa, kaupunkien/alueiden oppilasneuvostoissa ja oppilasneuvoston tiedotuspisteissä.

Maaliskuussa 2020 Liettuan oppilasyhdistyksen nuorisopoliittinen toimikunta keskittyi covid-19-pandemiatilanteeseen ja osallistui kokouksiin laitostenvälisen lastensuojelukomission, Liettuan opetusneuvoston ja opetus-, tiede- ja urheiluministeriön kanssa. He jakoivat ajatuksia etäopetukseen, kokeisiin ja henkiseen ilmapiiriin liittyvistä aiheista. He osallistuivat myös hallituksen kanssa järjestettyyn lehdistötilaisuuteen ja laativat kyselylomakkeen oppilaille. Hallitus pystyi tämän verkoston ansiosta saamaan nopeasti tietoa, jolla pystyttiin tehostamaan toimintapolitiikkoja.

<https://www.moksleiviai.lt/naujienos/ka-geguzes-menesi-veike-jaunimo-politikos-komitetas/>

4.3 KYSYMYSTEN JA PAINOPISTEIDEN MÄÄRITTÄMINEN

— Lasten osallistumisprosesseja koskevat kysymykset ja painopisteet voidaan määrittää kuulemiseen tai yhteistyöhön perustavalla tavalla tai lapsijohtoisesti. Kun painopisteet määritetään kuulemisen kautta, aikuiset pyytävät lapsiryhmiltä näkemyksiä jo valitsemistaan aiheista. Lastenkodin johtaja voi esimerkiksi laatia toimintamallin ja pyytää sitten lapsia valitsemaan, mitä elementtejä malliin otetaan mukaan. Painopisteiden määrittämiseen tähtäävä yhteistyö voi lisääntyä, kun lasten ja aikuisten luottamus ja ymmärrys karttavat. Enemmän yhteistyöhön perustuvassa toimintamallissa aikuiset voivat ehdottaa aiheita, koska he tietävät, mitkä asiat voivat vaikuttaa lapsiin, tai koska he tarvitsevat neuvoja, mutta myös lapsilla on mahdollisuus esittää omia tavoitteitaan. Siinä aikuiset ja lapset ovat toisin sanoen eräänlaisia kumppaneita. Lapsijohtoisissa toimintamalleissa aikuisten tehtävänä on auttaa lapsia määrittämään omat tavoitteensa tarjoamalla heille mahdollisuuksia tai tukea ja noudattamalla lasten esityslistoja. Ammattilaisten olisi pohdittava, missä määrin he voivat antaa lasten valita omat aiheensa ja painopisteensä (ks. seuraava esimerkki Walesista).

ESIMERKKI

Painopisteiden asettaminen lasten johdolla

Walesin kansalliskokous kysyi 2 700 (8–18-vuotiaalta) lapselta Walesissa, mikä heitä huolestutti. Vastaaan kuuluu köyhydessä eläviä lapsia, vammaisia lapsia, turvapaikkaa hakevia lapsia, romanilapsia ja muihin etnisiin vähemmistöihin kuuluvia lapsia. Tuloksista kävi ilmi, että lapsilla ei ole turvallisia paikkoja leikkimiseen ja oleskeluun, minkä vuoksi toimikunta alkoi tutkia asiaa. Toimikunta kuuli julkisesti sekä ammattilaisia että lapsia. Lapset sanoivat haluavansa leikkimiseen turvallisia paikkoja, joita aikuiset valvovat. Aikuiset välittivät heidän näkemyksensä eteenpäin, mutta lapsilla oli myös mahdollisuus puhua aiheesta suoraan päätöksentekijöiden kanssa. Lasten näkemykset sisältävä raportti julkaistiin vuonna 2010, ja sen ansiosta lapsia ja perheitä koskevaan vuoden 2010 Walesin säädökseen liitettiin lakisääteiset ohjeet [leikkimisen asianmukaisuutta koskevista velvollisuuksista](#). Tämän aloitteen käynnistivät ja sitä johtivat aikuiset. Lapset ja aikuiset päättivät käsiteltävästä aiheesta – turvallisista leikkipaikoista – ja lapset esittivät näkemyksensä. Aikuiset päättivät sitten tavoitteista, suosituksista ja toimintasuunnitelmista.

— Toimintaa, jossa painopisteet voidaan määrittää lasten johtamassa tai yhteistyöhön perustuvassa toimintamallissa, sanotaan yhteisökartoitukseksi (ks. esimerkki jäljempänä). Tämä malli on toiminut hyvin eri puolilla Eurooppaa kaikenikäisten lapsiryhmien kanssa ja erilaisilla viestintätavoilla. Osallistajat työskentelevät pienissä ryhmissä ja asettavat heidän jokapäiväisessä elämässään tärkeitä paikkoja suurelle paperille piirrosten, sanojen, esineiden tai valokuvien avulla. Näin yhteisöstä, palvelusta tai jopa rakennuksesta saadaan kartta. Lapset merkitsevät sitten kynällä, muistilapuilla, tarroilla tai esineillä, missä asiat sujuvat ja missä heidän mielestään olisi muutettavaa. Prosessiin voidaan sisällyttää oikeuksia koskeva näkökulma kehottamalla lapsia näyttämään paikat, joissa oikeuksia kunnioitetaan tai ei kunnioiteta. Ryhmät näyttävät toisilleen karttojensa tärkeät paikat, keskustelelevat ongelmista ja ratkaisuista, jakavat ajatuksia muutoksista, joita he haluavat ajaa, ja voivat sitten äänestää osallistumisprosessiansa painopisteistä.

ESIMERKKI

Vahvuudet ja tarpeet romanilasten yhteisökartoituksessa

Yhdeksässä Euroopan maassa 550 romanilasta otti osaa romanitaustaisten kansalaisjärjestöjen ja akateemikkojen tukemaan yhteisökartoitukseen. Kartoituksessa määritettiin huolenaiheita, joita sen jälkeen tutkittiin, ja sitten toteutettiin jatkotoimia, jotta romanilapset saivat muutoksen aikaan itsessään ja yhteisöissään. Ks. www.peeryouth.eu

Tällaista kartoitusta voidaan käyttää monin tavoin. Teini-ikäiset romanit voivat esimerkiksi laatia kartan terveyskeskukseen johtavasta tiestä ja näyttää, mitä esteitä ja edistäviä tekijöitä keskukseen pääsyyn liittyy. He voivat myös tarkastella toistensa karttoja ja valita ensisijaiset selvitys- ja seuranta-aiheet, jotta voidaan saada aikaan entistä onnistuneempia palveluja (kuten kattavampia terveyskeskuspalveluja) ja myönteisempiä asenteita vähemmistöjä kohtaan. Yhteistyöhön perustuvassa toimintamallissa aikuiset esittävät sitten ajatuksiaan nuorten huolenaiheista ja esittelevät mahdollisesti tarjolla olevia muutosmahdollisuuksia.

— Monissa tapauksissa kaikkia lasten ensisijaisia muutosaiheita ei voida viedä välittömästi eteenpäin. Osallistumisprosesseja vetävien ammattilaisten ja lasten olisi siksi annettava lasten asettaa lisäselvitystä vaativat asiat tärkeysjärjestykseen.

4.4 LASTEN NÄKEMYSTEN SELVITTÄMINEN

— Lapset voivat välittää ajatuksiaan useiden eri menetelmien ja mekanismien avulla sekä verkossa että sen ulkopuolella. Tarvittava toimintamalli riippuu lapsiryhmästä ja käsiteltävänä olevista kysymyksistä. Osallisuus edellyttää, että ammattilaiset tarjoavat useita mahdollisuuksia, jotka sopivat erilaisiin kiinnostuksen kohteisiin ja tarpeisiin. Lasten osallistumisen lisäämiseen tähtäävissä toimissa olisi pyrittävä ottamaan mukaan kaikki asianomaiset lapset – myös haavoittuvassa asemassa olevat ja harvoin kuullut lapset. Pienetkin lapset pystyvät osallistumaan, kun huolehditaan asianmukaisten menetelmien valinnasta. Lapset pystyvät itse parhaiten kertomaan, mikä heille sopii parhaiten. Seuraavaksi esitellään yleisimpiä tapoja lasten näkemysten selvittämiseen:

— **Keskustelut ja kyselytutkimukset:** Nämä voidaan toteuttaa kasvokkain tai verkossa ja virallisesti tai epävirallisesti. Niistä voidaan saada yksinkertaista tai yksityiskohtaista tietoa sen mukaan, mitä kysymyksiä on esitetty ja miten vastaukset tallennetaan. Kyselytutkimukset voivat olla yksinkertaisia monivalintalomakkeita tai niissä voidaan pyytää monitahoisia kirjallisia vastauksia. Kirjallisessa aineistossa kannattaa käyttää värejä ja grafiikkaa (ks. seuraava esimerkki).

ESIMERKKI

Lapsille tarkoitetut verkkokyselyt

Vuonna 2020 Serbiassa 1 571 (5–18-vuotiaista) lasta osallistui verkkokyselyyn, johon vastattiin nimettömästi. Lapset olivat kotoisin kaupungista ja maaseutumaisemmilta alueilta. He vastasivat kysymyksiin covid-19-kriisistä sekä siitä, miten rajoitustoimenpiteet ovat vaikuttaneet heihin. Heiltä kysyttiin, miten he saivat tietoa viruksesta, mitä he tekivät vapaa-ajallaan, miten he saivat tukea ja mitä tukea he saivat opetuksen yhteydessä. He kertoivat myös, mikä oli heille tärkeää ja mitä he kaipaivat.

Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että lapset kaipaivat eniten sosiaalista elämää ja vapautta. Eniten heitä huolestutti epävarmuus. He kertoivat laajamittaisista ongelmista päästä tietokoneen ääreen sekä hankaluuksista verkko-opetukseen siirtymisessä. Jotkut lapset sanoivat tarvitsevansa enemmän tietoa siitä, onko perheillä riittävästi rahaa ja ruokaa. Heidän näkemyksiään käytettiin asioiden ajamisessa ja toimintapoliittisissa asiakirjoissa kansallisella ja EU:n tasolla.

— **Ryhmätoiminta:** Tietyn aiheen tai kysymyksen käsittelyä varten voidaan koota pienryhmä. On myös mahdollista jakaa yksi suuri ryhmä pienempiin ryhmiin. Mieti, mistä eri aiheista haluaisit kuulla lasten näkemyksiä. Valitse muutama avoin kysymys ohjaamaan keskustelua tai järjestä luovaa toimintaa, jossa lapset voivat ilmaista ajatuksensa. Varmista, että tapahtuma on mukava. Se tarkoittaa, että taukoja on paljon ja että hassutteluunkin käytetään aikaa.

ESIMERKKI

Puhuva kuva kuuntelumenetelmänä

Photovoice eli puhuva kuva tarkoittaa eri menetelmiä, joissa lapset valokuvan avulla vangitsevat elämänsä eri osia ja pohtivat niitä. Alankomaissa sairaalan uuden lastenosaston terveydenhuollon ammattilaiset miettivät, mitä lapset mahtoisivat ajatella uusista tiloista. Lapsia pyydettiin ottamaan kuvia asioista, joista he pitivät ja joista he eivät niinkään pitäneet. Heitä pyydettiin selittämään, miksi mikäkin kuva oli otettu. Lapset saivat sitten kopion kaikista kuvista, pienen kirjan ja harrastusvälineitä.

Eräs lapsi (12-vuotias tyttö) otti esimerkiksi kuvan lasiovesta ja kertoi, että hän ei oikein pysty nukkumaan valon takia. Kun vanhempien kanssa keskusteltiin myöhemmin valokuvista, he sanoivat, että heidän mielestään oli mukavaa nähdä tytär aulasta käsin. Tämä osoittaa, miten tärkeitä lasten näkökulmat ovat ja miten ne voivat poiketa muiden näkemyksistä. Osasto sai valokuvahankkeesta hyödyllistä tietoa. Lasten huolet yksityisyydestä ja valosta ratkaistiin pimentämällä ja peittämällä ikkunat.

Ks. Lorenz, L. S., & Kolb, B. (2009). Involving the public through participatory visual research methods. *Health Expectations*, 12(3), 262–274.

■ **Kuulemistilaisuudet:** Näissä tapahtumissa voidaan koota suuria lapsimääriä yhteen fyysiseen tilaan tai verkkoympäristöön ja järjestää heille erilaisia kuulemistilaisuuksia ja muuta toimintaa. Lapsia ja nuoria voidaan kuulla myös heidän yhteisöissään. Erilaisia kuulemistekniikoita ja -malleja on valtavasti. Tutustu jonkin lähdeosiossa esitellyn kirjan sisältämiin ajatuksiin erilaisista toimintatavoista. Ota tapahtumien suunnitteluun mukaan lapsia, jotta he kannustaisivat muita lapsia osallistumaan vielä innokkaammin.

ESIMERKKI

Pienten lasten kuuleminen palvelujen laadusta

Irlannissa [Roscommonin lasten ja nuorten palveluja käsittelevä toimikunta](#) järjesti kreivikunnassa koko vuoden 2017 ajan kuulemisia 3,5–4-vuotiaiden lasten ryhmille. Tavoitteena oli palvelujen parantaminen. Kuulemisen aiheena oli: "Mikä Roscommonin pienten lasten mielestä auttaisi heitä elämään entistä terveellisemmin, onnellisemmin ja aktiivisemmin?" Kuulemisen valmisteluun osallistui lapsia, perheitä ja ammattilaisia, ja se toteutettiin pelien ja vuorovaikutteisten toimien avulla. Lasten vaatimuksiin sisältyi muun muassa mahdollisuuksia ulkona leikkimiseen, halauksia ja huomionosoituksia tärkeiltä aikuisilta, tarpeeksi unta ja vettä sekä muistuttaminen hampaiden harjauksesta ja siinä auttaminen. Tuloksista tehtiin tulivuoren muotoinen yhteenveto, jossa esitettiin asiat, joita lapset sanoivat tarvitsevansa päivittäin, usein ja toisinaan. Tätä onnen ja terveyden tulivuorta käytettiin Roscommonin varhaislapsuuden terveys- ja hyvinvointisuunnitelman pohjana, ja se jaettiin kaikille kreivikunnan varhaiskasvatuspalveluille.

■ **Asiantuntijatodistajat:** Tähän kuuluu keskusteluja ja tapaamisia sellaisten ihmisten kanssa, jotka voivat neuvoa, miten lasten näkemykset muutetaan toiminnaksi.

■ Selvitystoimia järjestettäessä luovuus ja hassuttelu ryhmätoiminnassa voi olla hyödyllistä, jotta lasten mielenkiinto säilyy ja he voivat ilmaista näkemyksensä. Vetäjien asenteet ja toiminta sekä tapaamispaikat ovat tärkeitä. Vetäjien tulisi olla huumorintajuisia, rentoja ja luovia ja heidän pitäisi osallistua toimintaan. He voivat käyttää kameroita, äänityslaitteita, tietokoneita, verkkokameroita ja taiteellista materiaalia. He voivat ottaa myös lapsia mukaan vetäjiksi ja pyytää heitä suunnittelemaan ja johtamaan tapahtumia.

■ **Jaksossa 5** luetelluissa tietolähteissä annetaan tietoa toimista, menetelmistä ja työkaluista, joita voidaan käyttää lapsiryhmien kanssa työskenneltäessä. Järjestäjien olisi pohdittava tapaamispaikkoja ja otettava mielellään lapsia mukaan verkkoympäristöjen ja fyysisten tilojen löytämiseen sekä varmistettava, että tilat ovat esteettömiä ja helposti lasten saavutettavissa. Kollektiivisten osallistumistapojen vetäjien olisi varmistettava, että perussääntöjen tai kaikkia osallistujia koskevan sopimuksen laatimiseen on riittävästi aikaa (ks. jäljempänä käytännön huomio). [Liitteestä 1](#) löytyy myös ammattilaisille tarkoitettu tarkistuslista lasten turvallisen, mielekkään ja eettisen osallistumisen yhdeksästä perusvaatimuksesta ja [liitteestä 3](#) ammattilaisille tarkoitettu tarkistuslista lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä kollektiivisissa osallistumistapahtumissa ja -toimissa.

KÄYTÄNNÖN HUOMIO

Perussäännöt tai ryhmäsopimukset

Toiminnan vetäjän kannattaa ottaa aikuiset ja lapset mukaan laatimaan osallistumistoimien perussääntöjä prosessin alussa ja arvioimaan niitä säännöllisesti, jotta voidaan varmistaa, että kaikki mukana olevat kokevat toimet myönteisiksi ja turvallisiksi. Joskus on parempi puhua yhdessä sovituista toimintatavasta, koska säännöillä voi olla luotaantyyöntävä vaikutus.

Muun muassa seuraavia asioita on käsiteltävä:

- Terveys- ja turvallisuusnäkökohdat – esimerkiksi tulipalo, reitit, puhelinnumerot
- Kuunnellaan kaikkea, mitä sanotaan, ja arvostetaan sitä
- Kunnioitetaan kaikkia
- Syrjivä tai kiusaava kielenkäyttö tai toiminta
- Luottamuksellisuus ja lastensuojelu
- Ammattisanaston käyttö
- Minkä tahansa huolen ilmaisemiseen saatavilla oleva tuki
- Sosiaalisen median käyttö.

4.5 TOIMINTA

Se, että lapsia autetaan ilmaisemaan näkemyksensä, on vain osa prosessia, kuten käsikirjassa kauttaaltaan korostetaan. Lasten osallistuminen edellyttää *tilaa* ja *äänivaltaa*, mutta lapsilla on myös oltava *yleisö* ja jonkin verran *vaikutusta*. Lasten näkemykset on otettava huomioon ja niille on annettava asianmukainen painoarvo, kun päätöksiä tehdään. Ihanteellisessa tapauksessa valmisteluvaiheessa on suunniteltu, miten lasten näkemykset ja ideat voidaan esittää parhaalla mahdollisella tavalla ja miten niitä voidaan käyttää apuna muutoksen aikaansaamisessa. Koulu voi esimerkiksi haluta kuulla lasten näkemyksiä toimintapolitiikasta, jota se on parhaillaan laatimassa sukupuolineutraaleista käymälöistä. Suunnitteluvaiheessa rehtorin ja hallintoelimen olisi sovitettava lasten edustajien ja toiminnan vetäjien tapaamisesta sekä varattava aikaa lasten näkemysten ja ehdotusten kuuntelemiseen ja otettava ne asianmukaisesti huomioon. On myös sovitettava päivä, jona lapset saavat palautetta siitä, miten heidän näkemyksensä on otettu huomioon. Lisäksi olisi sovitettava kaikkien lasten kanssa siitä, miten palautteesta ja jatkotoimista kerrotaan. Kun toimintaan ryhdytään, lapset voivat johtaa sitä tai osallistua suunnitelmien ja muiden lasten näkemysten arviointiin ja tehdä lisää toimintasuosituksia.

ESIMERKKI

Mahdollisten toimijoiden määrittäminen

Nuoret tutkijat eri puolilla Yhdistynyttä kuningaskuntaa ohjasivat ja johtivat vuosina 2012–2020 [lasten ja nuorten osallistumista käsittelevän keskuksen](#) tukemina tutkimusta vammaisten lasten oikeuksista. Heillä oli käytössään puhtaaksikirjoitettuja haastatteluja, kuvia ja yhteenvetokertomuksia muiden vammaisten lasten kokemuksista, ja he määrittivät jäljempänä esitetyn grafiikan avulla, mitä muut lapset halusivat, ja mieltivät, kuka auttaisi heitä saavuttamaan nämä tavoitteet. Sitten he laativat näiden tietojen perusteella suosituksia yhteisölle, palvelulle ja hallituksen toimia varten. He esittivät nämä suositukset lapsiasiavaltuutetulle, joka rahoitti työn ensimmäisen vuoden, ja ryhtyivät toimiin myös Yhdistyneen kuningaskunnan parlamentissa, kunnissa sekä perheidensä ja ystäviensä parissa ja raportoivat YK:n lapsen oikeuksien komitealle. He myös levittivät tätä mallia kansainvälisesti ja työskentelivät vammaisten nuorten ja yhteisöjen kanssa Japanissa suorittaakseen vastaavan tutkimuksen siellä. Myös tästä laadittiin vaihtoehtoinen raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle. YK:n komitean päätelmissä tuetaan nuorten tutkijoiden joidenkin suositusten täytäntöönpanoa molemmissa maissa.

Työlista: **Keneltä voimme pyytää apua tavoitteidemme saavuttamiseksi ja mitä haluamme heidän tekevän?**

Lasten pyyntö:

Miten nämä ihmiset voivat auttaa? Kerro, mitä heidän pitäisi sinun mielestäsi tehdä:

Lapset	<input type="text"/>
Perheet	<input type="text"/>
Lasten palvelut	<input type="text"/>
Paikallisyhteisöt	<input type="text"/>
Julkishallinto	<input type="text"/>
Yritykset	<input type="text"/>

— Lapset saattavat myös haluta ammattilaisten tukea omien asioidensa ajamisessa. Se koskee toimia, joilla lisätään tietoisuutta heidän huolistaan, sekä muutoksia, joita he haluaisivat saada aikaan koulutuksella, kampanjoilla, vetoimuksilla, poliitikoille kirjoittamisella, vastaamalla virallisiin kyselyihin tai lakoilla ja mielenosoituksilla. Heidän mahdollisuuksiaan toimia ihmisoikeuksien puolustajina tulisi lisätä aina kun mahdollista. Genevessä sijaitseva organisaatio [Child Rights Connect](#) julkaisi vuonna 2021 täytäntöönpano-oppaan ihmisoikeuksien puolustajien oikeuksista.

ESIMERKKI

Omien oikeuksien ajaminen – jätesäkkien käytön kieltäminen

Yhdistyneen kuningaskunnan eräässä kunnassa sijaitsevassa sijaishuollon yksikössä lapset valittivat siitä, että kun heitä siirrettiin yhdestä sijoituspaikasta toiseen, heidän piti pakata tavaransa jätesäkkeihin. Heillä ei ollut matkalaukkuja, ja siirrot tehtiin lyhyellä varoitusaajalla. Kun kunta ei suostunut toimimaan, sosiaalityöntekijöiden ja sijaisvanhempien tukemat nuoret puhuivat paikallislehdelle ja selittivät, miten kamalalta omien tavaroiden kuljettaminen jätesäkkissä tuntui. Vuonna 2015 lasten esityksen pohjalta otettiin käyttöön uusi toimintalinja, jolla kiellettiin jätesäkkien käyttö ja varmistettiin, että hätäsijoituksissa oli tarjolla ratkaisuja tavaroiden säilytystä ja kuljetusta varten.

4.6 SEURANTATOIMET

— Ammattilaisten ja toiminnan vetäjien olisi annettava lapsille mahdollisimman pian ja säännöllisesti palautetta siitä, mitä lasten näkemysten kuulemisen perusteella on tapahtunut. Virallista asiakirjaa joutuu joskus odottamaan liian kauan, ja osallistujien motivaatiota on vaikeaa pitää yllä, jos palautteen saaminen kestää kuukausia (tai vuosia!). Kaikkien mukana olevien lasten olisi saatava ripeästi palautetta osallistumisestaan ja sen vaikutuksesta, tuloksista ja seuraavista vaiheista. Kuten YK:n *yleiskommentissa nro 12* selitetään:

Kun lapsella on oikeus siihen, että hänen näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo, päätöksentekijän on ilmoitettava lapselle prosessin tuloksesta ja selitettävä, miten lapsen näkemykset on otettu huomioon. Palaute on takuu siitä, että lapsen näkemysten muodollisen kuulemisen lisäksi ne myös otetaan vakavasti.

— Mahdollisuuksien mukaan lapsia pitäisi pyytää ja rohkaista osallistumaan seurantaprosesseihin, toteuttamaan lisätoimia ja jakamaan kokemuksiaan osallistumisesta vertaisryhmien, paikallisyhteisöjensä ja muiden organisaatioiden kanssa.

ESIMERKKI

Seurantatoimet lasten kuulemisen jälkeen

Italian Milanossa järjestettiin lapsille avoin kaupunginvaltuuston erityisistunto, jossa monet lapset kertoivat haluavansa toimia koulujensa puutarhoissa. Milanon kunta otti sen perusteella kaupungin lapset mukaan osallistumiseen kannustavaan toimenpiteeseen, jossa suunniteltiin, muutettiin ja hallinnoitiin yhteistyössä yhdeksän koulun puutarhoja Milanon eri alueilla. [Koulupuutarhahankkeessa](#) oli mukana 16 lastentarhaa ja peruskoulua, asianomaiset kunnat, kunnanvaltuustot ja tekninen toimiala. Sen tavoitteena oli parantaa kaupungin vihreitä voimavaroja kuuntelemalla lasten ensisijaisia tavoitteita ja lisäämällä heidän tunnetaan yhteisöön kuulumisesta.

Prosessi kesti yli kolme vuotta, ja lapset osallistuivat yhteisöjensä tarpeiden selvittämiseen, ideoiden muotoiluun ja valitsemiseen, valittujen ideoiden testaamiseen käytännössä ja puutarhojen valmisteluun maalaustöiden ja istutusten avulla. Kun puutarhat avattiin, lapset ja perheet määrittivät puutarhan yhteisen hallinnan säännöt ja laativat ohjekylttejä, jotka sijoitettiin eri puutarhoihin.

— Osallistumistoimista voidaan raportoida monin eri tavoin. Jotta raporttien vaikutus olisi mahdollisimman suuri, on tärkeää valita muodot, joilla voidaan puhutella päätöksentekijöistä koostuvaa yleisöä ja joiden tuottamiseen lapset voidaan saada suoraan mukaan. [Liitteessä 2](#) on lueteltu neuvoja selkeiden tietojen laatimisesta lapsille. Perinteisten kirjallisten raporttien lisäksi tietoa voidaan jakaa julisteissa, tarinoissa, audio- tai videotallenteissa, näytelmissä, visuaalisissa kaavioissa ja tiivistelmissä, näyttelyissä ja kartoissa. Palautteen olisi sisällettävä seuraavat tiedot:

- ▶ Yhteenveto lasten näkemyksistä ja suosituksista
- ▶ Suunnitellut ja toteutetut toimet
- ▶ Päätäjien vastaukset ja heidän hyväksymänsä seuraavat vaiheet
- ▶ Suunnitelmat muista päättäjien kanssa toteutettavista jatkotoimista
- ▶ Lasten mahdollisuudet osallistua jatkotoimiin.

— Muita jatkotoimia, joilla edistetään lasten vaatimuksia, ovat muun muassa lasten toteuttama vaikuttajaviestintä ja sosiaalisen median kampanjoiden laatiminen. Niillä varmistetaan, että ihmiset ovat tietoisia sitoumuksista, joita päättäjät ovat tai eivät ole tehneet. Tästä on esimerkkinä käynnissä oleva ilmastolakkotoiminta.

ESIMERKKI

Seurantatoimet lasten esittämien vaatimusten jälkeen

Lapset ympäri maailman ovat vaatineet toimia ilmastonmuutoksen torjumiseksi, ja koululaislakot ovat jatkuva esimerkki siitä, miten vaatimuksia esitetään yhä uudelleen käyttämällä eri toimia ja viestintästrategioita. Esimerkiksi covid-19-pandemian yhteydessä nuoret ilmastoaktivistit järjestivät Puolassa 3. huhtikuuta 2020 virtuaalisia lakkoja, joissa käytettiin tehokasta iskulausetta: Peskää käsiänne, mutta älkää peskö pois vastuutanne ilmastosta. Virtuaalilakkoihin kuului kuusi tekoa:

- Ota valokuva, jossa on aiheutunnisteita sisältävä julistekangas/kortti. Julkaise kuva sosiaalisen median tililläsi ja tägää meidät!
- Ripusta ilmastojuuste ikkunaan tai parvekkeelle, ota siitä kuva ja julkaise se sosiaalisessa mediassa.
- Kirjautu tapahtumaamme Facebookissa! Seuraa meitä sosiaalisessa mediassa.
- Lisää FB-profiilikuvaasi peittokuvamme! Jaa Instagramissa julkaisujamme siitä, miten monet ihmiset ovat kuulleet lakostamme!
- Pese käsiäsi, mutta älä anna poliitikkojen pestä pois vastuutaan ilmastosta!
- Liity kaupunkisi protestiryhmään!

Ks. Puolassa <https://www.msk.earth/strajk>

Ks. myös Saksassa <https://fridaysforfuture.org/digital-strike-24th-april/>

— Lapset voivat osallistua myös täytäntöönpanopäätösten seuraaviin vaiheisiin osallistumalla ryhmiin tai toimikuntiin, jotka käyttävät lapsilta saamaansa näyttöä uusien toimintapolitiikkojen tai palvelujen pohjana. Ammattilaisten olisi mahdollisuuksien mukaan tuettava lapsia, jos nämä haluavat toimia palautteen perusteella ja jatkaa painostusta, jotta palvelut paranevat, heidän oikeuksiensa kunnioitus lisääntyy tai lainsäädäntöä ja politiikkaa uudistetaan. Aika voi kuitenkin asettaa rajoituksia ammattimaiselle toiminnalle. Muutosmahdollisuuksien paljastuminen vie aikaa. Laajamittaisen muutoksen aikaansaaminen on pitkä prosessi, ja joinakin hetkinä muutokselle on suuremmat mahdollisuudet kuin toisina.

4.7 ARVIOINTI, POHDINTA JA UUELLEEN ALOITTAMINEN

— Käsikirjassa on korostettu arvioinnin, pohdinnan ja käytännöstä oppimisen merkitystä. Toiminnan vetäjien olisi mietittävä, miten lapset sitoutuvat toimiin, pitäisikö tulevia toimia muokata osallisuuden lisäämiseksi ja mitkä viestintätavat ovat tehokkaita. Osallistuvia lapsia olisi kannustettava antamaan oman panoksensa. Ammattilaisten olisi kysyttävä lapsilta, ovatko nämä tyytyväisiä osallistumiseen kannustavaan prosessiin, ja pyydettävä heidän näkemyksiään prosessin parantamisesta. Alla on esitetty muutamia yksinkertaisia kysymyksiä, joita ammattilaiset voivat pohtia kaikkien asianosaisten kanssa:

- ▶ Mitä haluttiin saavuttaa?
- ▶ Mitä on saavutettu tähän mennessä?
- ▶ Mitkä ovat haasteet?
- ▶ Minkä on huomattu toimivan?
- ▶ Mitä muuta voitaisiin tehdä?
- ▶ Mistä voidaan olla ylpeitä?
- ▶ Mitä voitaisiin jatkossa parantaa?

— Jos ryhmän osallistumiseen liittyviä tekijöitä halutaan arvioida yksityiskohtaisemmin, Pelastakaa lapset -järjestön [lasten osallistumisen seurannan ja arvioinnin keinovalikoimassa](#) on lasten kanssa työskenteleville hyödyllisiä ohjeita siitä, miten osallistumiseen kannustava seuranta ja arviointi toteutetaan, sekä käytännön työkaluja, jotka voivat auttaa keräämään tarvittavia tietoja organisaation tasolla.

VINKKEJÄ

Toimijoiden painopisteet kollektiivisessa osallistumisessa

Muiden ihmisten kokemuksista kannattaa ottaa oppia. Käsikirjaa varten tehdyssä kyselytutkimuksessa terveydenhuollon, koulutuksen, oikeuden ja lapsi- ja nuorisopalvelujen aloilla eri puolilla Eurooppaa työskentelevät toimijat pohtivat omia kokemuksiaan osallistumisen vetämisessä ja nimesivät muita ammatinharjoittajia, jotka työskentelevät varmistaakseen, että lasten osallistuminen on tehokasta ja kokonaisvaltaista ja että se johtaa muutokseen.

- Luo kannustava ympäristö: Lapset on nähtävä oikeuksien omistajina ja tunnustettava aktiivisiksi ja aktivismia harjoittaviksi kansalaisiksi.
- Pyri edustamaan kaikkia lapsia: Pohdi, seuraa ja yritä ymmärtää, miten edustavia osallistujat ovat ja miten voitaisiin edistää kokonaisvaltaisempaa käytäntöä.
- Ota aika huomioon: Tiedosta, että toimintapolitiikat voivat muuttua vasta kuukausia tai jopa vuosia lasten osallistumisen jälkeen.
- Luo ihmistenvälisiä vaikuttamisprosesseja: Onnistuminen on todennäköisempää, kun vaikutusta saadaan aikaan yhteistyön ja yhteensovittamisen avulla. Jos lapset eivät käy vuoropuhelua päätöksentekijöiden kanssa tai yhteydenpito on hyökkäävää ja vastakkainasetteluun perustuvaa, heidän näkemyksillään ei todennäköisesti ole vaikutusta.
- Välitä selkeä viesti lasten ajamista muutoksista päätöksentekijöille: Muutoksen aikaansaaminen on vaikeampaa, jos tavoitteet ovat epäselviä tai jos kukaan ei ymmärrä organisatorista tai poliittista ympäristöä. Päätäjät voivat auttaa tarjomalla tietoa keskustelu- ja muutosmahdollisuuksista.
- Lisää tietoisuutta ja ymmärrystä: Tietoisuuden lisääminen tuo lisää tukea lasten viesteille, ja näin heidän huolenaiheensa voivat nousta korkeammalle käsiteltävien asioiden tärkeysjärjestyksessä. Jos vuoropuhelulla ei saada aikaan muutosta, tietoisuutta voidaan lisätä valtavirran tiedotusvälineiden ja sosiaalisen median avulla. Kun mielenosoitukset ja lakot yhdistetään näkyvyyteen tiedotusvälineissä, voidaan varmistaa, että lasten huolenaiheista ollaan ainakin tietoisia.

JAKSO 5 TIETOLÄHTEITÄ

Käsikirjan viimeisessä jaksossa esitellään muita tietolähteitä, jotka auttavat lasten parissa työskenteleviä ammattilaisia toteuttamaan lasten oikeuden tulla kuulluksi. Valikoima on järjestetty aiheittain. Kaikki tietolähteet ovat saatavilla verkossa englanniksi. Jotkin julkaisut ovat saatavilla myös muilla kielillä, ja siitä ilmoitetaan alla.

5.1 OIKEUSNORMISTO

Euroopan neuvosto

- ▶ Suositus CM/Rec (2012)2 alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisesta
- ▶ Suositus CM/Rec (2011)12 lasten oikeuksista ja lapset ja perheet huomioon ottavista sosiaalipalveluista (2011)
- ▶ Ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä terveydenhuollosta (2011)
- ▶ Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä (2010). Lisätietoa lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä.
- ▶ Suositus CM/Rec (2010)7 Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevasta peruskirjasta
- ▶ Suositus 128 (2003) tarkistetusta nuorten osallistumista paikalliseen ja alueelliseen elämään käsittelevästä eurooppalaisesta peruskirjasta

Yhdistyneet kansakunnat

- ▶ Yleiskommentti nro 24 lasten oikeuksista oikeusjärjestelmässä (2019). YK:n lapsen oikeuksien komitea. Yleiskommentti sisältää yleissopimusta koskevaa aikalaispohdintaa, jolla ohjataan valtioita panemaan lapsioikeusjärjestelmät kokonaisvaltaisesti täytäntöön siten, että lasten oikeuksia edistetään ja suojellaan. Saatavilla englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja venäjäksi sekä kiinaksi ja arabiaksi.
- ▶ Yleiskommentti nro 20 lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä (2016). YK:n lapsen oikeuksien komitea. Yleiskommentti sisältää yleissopimusta koskevaa aikalaispohdintaa, jolla ohjataan valtioita lainsäädännössä, toimintalinjoissa ja palveluissa, joita tarvitaan edistämään nuorten kokonaisvaltaista kehitystä yhdenmukaisesti heidän oikeuksiensa toteuttamisen kanssa. Saatavilla englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja venäjäksi sekä kiinaksi ja arabiaksi.
- ▶ Yleiskommentti nro 14 lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (2013). YK:n lapsen oikeuksien komitea. Yleiskommentin päätavoitteena on vahvistaa ymmärrystä lasten oikeudesta saada etunsa arvioiduksi ja otetuksi ensisijaisesti huomioon sekä edistää tämän oikeuden toteutumista. Saatavilla englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja venäjäksi sekä kiinaksi ja arabiaksi.
- ▶ Yleiskommentti nro 12 lapsen oikeuksista tulla kuulluksi (2009). YK:n lapsen oikeuksien komitea. Yleiskommentissa esitetään yksityiskohtainen tulkinta ja neuvoja 12 artiklan täytäntöönpanosta yksittäisten lasten ja lapsiryhmien kannalta. Saatavilla englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja arabiaksi.

5.2 OHJEITA JA ESIMERKKEJÄ LASTEN OSALLISTUMISESTA ERI YHTEYKSISSÄ TAI ERI RYHMISSÄ

- ▶ *When children take the lead: 10 child participation approaches to tackle violence* (2020). Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevän YK:n erityisedustajan laatima raportti, jossa tutkitaan kymmentä esimerkkiä lasten osallistumiskäytännöistä, jotka koskevat jollakin tavoin lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Mukana on esimerkkejä muun muassa verkossa ja verkon ulkopuolella järjestetyistä kuulemisista ja mielipidetiedusteluista, tutkimuksista ja tiedonkeruusta, mobilisoinnista ja asioiden ajamisesta. Arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota lasten rooleihin yleisessä osallistumiskokemuksessa ja todetaan, että onnistuneimmissa esimerkeissä lapsille on annettu merkittävä tehtävä suunnittelijoina ja johtajina ja niissä on käytetty vertaistoimintamalleja.
- ▶ Kooste nuorten poliittisesta osallistumisesta (2019), laatija EU:n ja Euroopan neuvoston kumppanuus nuorisotyön alalla.

- ▶ [New and innovative forms of youth participation in decision-making processes](#) (2017), julkaisija Euroopan neuvosto. Julkaisussa käsitellään aihekohtaisia keskusteluja ja kehitystä, jotka liittyvät nuorten osallistumiseen päätöksentekoon EU:n tasolla sekä kansallisella, alueellisella ja kunnallisella tasolla. Siinä annetaan tietoa nuorten osallistumista koskevista innovatiivisista hankkeista Euroopassa sekä arvioidaan aloitteiden vaikutusta ja kertynyttä kokemusta. Joissakin tapaustutkimuksissa on mukana sekä lapsia että nuoria.
- ▶ [Child and Youth Participation Toolkit](#), julkaisija Irlannin lapsi- ja perheasiainvirasto Tusla (2016). Tässä keinovalikoimassa tarjotaan lastensuojelussa ja perheiden tukipalveluissa työskenteleville ammattilaisille puitteet ja keinoja tukea lasten osallistumista päätöksentekoon. Siinä on esitelty useita esimerkkejä toimista, joilla voidaan tukea osallistavia käytäntöjä.
- ▶ [The Magic 6: Participatory action and learning experiences with Roma Youth](#) (2016). Tämä on Euroopan komission rahoittama ja Babes-Boylai-yliopiston julkaisema yhteistyössä laadittu koulutuskäsikirja. Siinä annetaan esimerkkejä osallistumiseen kannustavista toimista ja hankkeista, joita toteutetaan romanilasten ja -nuorten kanssa ja joita he toteuttavat itse.
- ▶ [Why children’s protection from violence must be at the heart of the Post-2015 Development Agenda. A review of Consultations with Children on the Post-2015 Development Agenda](#). Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevän YK:n erityisedustajan toimisto, New York (2014).
- ▶ [The Right to be heard and participation of unaccompanied children: A tool to support the collection of children’s views on protection and reception services](#) (2014). CONNECT-hankkeen julkaisema ja Euroopan komission rahoittama julkaisu.
- ▶ [Securing Children’s Rights: A guide to professionals working in alternative care](#), (2014). Euroopan neuvoston ja SOS-lapsikylien julkaisu.
- ▶ [Children’s Participation in Hospitals: a short introduction to the theory and practice of involving children in improving the quality of care](#) (2012), Alankomaiden lastensairaalasäätiön ja Alankomaiden ZorgBelangin tilaama julkaisu. Käsikirjassa selvitetään lasten osallistumista sairaalassa ja esitellään useita Alankomaiden sairaaloissa testattuja menetelmiä lasten näkemysten keräämiseksi. Se sisältää neuvoja data-analyysista ja tulosten siirtämisestä käytäntöön.
- ▶ [Every child’s right to be heard: A resource guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment no.12](#) (2011), Unicefin ja Pelastakaa lapset -järjestön julkaisu. Oppaassa analysoidaan yksityiskohtaisesti 12 artiklan täytäntöönpanoa eri yhteyksissä, kuten valtion velvollisuuksia oikeudenkäynneissä ja hallinnollisissa menettelyissä (myös julkis- ja yksityisoikeudessa ja maahanmuutto- ja turvapaikka-asioissa). Siinä tarjotaan täytäntöönpanoon käytännön apua lainsäädäntöä ja politiikkaa koskevien esimerkkien, toimijoille tarkoitettujen ohjeiden, tutkimusnäytön ja mielekkääseen osallistumiseen liittyvien käytännön esimerkkien kautta.
- ▶ [Valuing Children’s Potential - How children’s participation contributes to fighting poverty and social exclusion](#) (2010), Eurochild-verkoston julkaisu. Julkaisussa esitellään tapaustutkimuksia, joissa mallinnetaan hyviä käytäntöjä lasten osallistumisesta julkiseen päätöksentekoon ja lapsiköyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjuntaan. Malleihin kuuluu muun muassa kansallisia ja alueellisia lasten parlamentteja ja paikallistason hankkeita, joissa työskennellään marginalisoitujen lasten ja nuorten parissa.

5.3 TOIMET (KOLLEKTIIVINEN OSALLISTUMINEN)

- ▶ [We Are Here: A Child Participation Toolbox](#) (2020), Eurochild-verkoston ja Learning for Well-being -säätiön yhteisjulkaisu. Julkaisu tarjoaa lasten parissa työskenteleville käytännön keinoja mielekkään lasten osallistumisen toteuttamiseksi ja sukupolvien välisen yhteistyön edistämiseksi. Käyttäjälle annetaan kuudessa moduulissa ohjeita siitä, miten lasten ja aikuisten kanssa järjestetään istuntoja ja toimia, jotka koskevat muun muassa osallistumista, edustamista sekä toiminnan vetämistä ja arviointia, ja kuvaillaan lasten osallistumisen eri näkökohtia.
- ▶ [Children’s Participation in Development Co-operation](#) (2019), saksalaisen Kindernothilfe-järjestön julkaisu. Kirjasessa kannustetaan ”lähtemään matkalle” lasten osallistumiseen. Sen luvut on jäsennelty lapsiystävällisen tilanneanalyysityökalun – kuumailmapallomallin – mukaan. Tätä visuaalista työkalua käytetään tavallisesti lasten kanssa haasteiden analysointiin, tavoitteiden asettamiseen sekä vahvuuksien ja riskien selvittämiseen ja riskien lieventämiseen. Julkaisua voidaan käyttää johdantona lasten osallistumiseen sekä lasten osallistumista käsittelevänä muokattavana ohjeena suunnitteluprosesseissa.
- ▶ [Partnerships for Participation: Handbook on child participation](#) (2015), International Falcon Movement-Socialist Educational International -järjestön julkaisu. Julkaisulla lisätään tietoisuutta lasten osallistumisen merkityksestä ja kannustetaan kasvattajia lisäämään lasten mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon vinkkien ja 13–18-vuotiaille lapsille suunnattujen toimien avulla. Saatavilla englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja saksaksi.

- ▶ [ARC Foundation Module: Participation and Inclusion](#) (2014), Pelastakaa lapset -järjestön julkaisu. Julkaisussa esitellään käytännön tietoa, ohjeita, koulutusmateriaalia, innostavia tapaustutkimuksia ja osallistavia työkaluja, joilla rohkaistaan lasten parissa työskenteleviä organisaatioita ja ammattilaisia suhtautumaan lapsiin oikeuksien omistajina ja yhteiskunnallisina toimijoina ja tukemaan heidän osallistumistaan päätöksentekomenettelyihin.
- ▶ [Participation Young Spice](#) (2010), Dynamix-osuuskunnan julkaisu. Julkaisu sisältää useita todistetusti tehokkaita toimia ja työkaluja lasten ja nuorten mukaan saamiseen ja luovien ja yhteistyöhön perustuvien tapahtumien järjestämiseen.

5.4 ASIOIDEN AJAMINEN JA LAPSIKTIIVISMI

- ▶ [Youth Advocacy Toolkit](#) (2019), Yhdistyneen kuningaskunnan Unicefin julkaisu. Tämä keinovalikoima on tarkoitettu kaikille nuorille, jotka haluavat käynnistää oman kampanjan asioidensa ajamista varten. Opettajat ja toiminnan vetäjät voivat myös käyttää näitä keinoja ryhmänsä kanssa ja innostaa heitä työskentelemään heille tärkeiden lasten oikeuksiin liittyvien asioiden eteen sekä ohjata heitä saamaan haluamansa muutos aikaan.
- ▶ [Advocacy Toolkit: Training Tool on engaging children in advocacy work on their right to participate in decision-making processes](#) (2018), Eurochild-järjestön julkaisu. Keinovalikoiman tarkoituksena on tukea lasten ja nuorten parissa työskenteleviä ja sitouttaa heidät ajamaan lasten oikeutta osallistua päätöksentekomenettelyihin. Julkaisu sisältää työkaluja ja menetelmiä, joilla lisätään lasten mahdollisuuksia saada aikaan muutoksia julkisessa päätöksenteossa.
- ▶ [Children Human Rights Defenders: The views, perspectives and recommendations of children across the world](#) (2018), Child Rights Connect. Raportti laadittiin ihmisoikeuksia puolustavien lasten suojelua ja heidän toimintamahdollisuuksiensa lisäämistä käsittelevän hankkeen yhteydessä (Protecting and Empowering Children as Human Rights Defenders). Siinä pyritään tuomaan maailmanlaajuisiin kuulemisiin osallistuneiden 2 695 lapsen ääni kuuluviin.
- ▶ [Euroopan neuvoston tietolähteitä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta](#) (vuoteen 2017 asti).
- ▶ [Compass](#) (2015), Euroopan neuvoston julkaisu. Julkaisu sisältää tietolähteitä, työkaluja, vinkkejä ja kokemuseräisiä oppimistoimia lasten ja nuorten ihmisoikeuskasvatusta varten. Saatavilla englanniksi ja kymmenellä muulla kielellä.
- ▶ [Have your say](#) (2015). Euroopan neuvoston julkaisu, jolla tuetaan paikallis- ja alueviranomaisia, nuorisojärjestöjä ja nuoria, jotka haluavat antaa nuorille todellista sananvaltaa nuorten mielekkään ja demokraattisen osallistumisen kautta.
- ▶ [Advocacy Toolkit](#) (2010), Unicefin julkaisu. Keinovalikoimassa esitellään yksityiskohtaisesti oikeuksiin perustuvaa asioiden ajamista koskevan strategian laatimisen ja täytäntöönpanon vaiheet, ohjeet ja työkalut. Siihen sisältyy jakso lasten ja nuorten kanssa työskentelystä.

5.5 LISÄKOULUTUS

- ▶ [SALTO Participation & Information's Resource Hub](#) on osallistumista ja tietoa käsittelevän SALTO-resurssikeskuksen ylläpitämä resurssivaranto, joka tarjoaa kouluttajille, nuorisotyöntekijöille sekä nuorten johtajille ja kasvattajille verkkotyökaluja medialukutaitoa koskevaa koulutusta ja innovatiivisia käytäntöjä varten.
- ▶ [Supporting the Participation and Empowerment of Young Roma](#) (2016) on Euroopan komission rahoittama ja Babes-Boylai-yliopiston julkaisema opas. Opas on tarkoitettu ammattilaisille, jotka haluavat parantaa osaamistaan romaniyhteisöjen kanssa työskentelyssä. Siinä on huippuvinkkejä ja pohdintaan kannustavia harjoituksia.
- ▶ [Blast Off! Guide: Training on Children and Young People's participation](#) (2010), Pelastakaa lapset -järjestön julkaisu. Tämä opas on laadittu tukemaan organisaatioita ja yksilöitä, jotka haluavat toteuttaa tai tilata koulutusta, jonka tarkoituksena on lisätä lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon. Siitä löytyy koulutusohjelman sovitut ydinkohdat, toteutuksen keskeiset kohdat ja viitteitä tietolähteisiin ja tukimateriaaleihin.

5.6 OSALLISTUMISEEN KANNUSTAVAT INSTITUUTIT

- ▶ [Child-Friendly Cities](#), Unicefin julkaisema verkkotietolähde. Unicefin lapsiystävällisiä kaupunkeja koskevassa aloitteessa tuodaan esiin kaupunkeja, joissa lasten äänet, tarpeet, ensisijaiset tavoitteet ja oikeudet ovat erottamaton osa julkisia toimintalinjoja, ohjelmia ja päätöksiä. Verkkosivustolla on tietoa lapsiystävällisen kaupungin rakenteista ja kouluista, keinovalikoimia ja kumppaniorganisaatioiden hakemistoja sekä kirjallisuusluettelo.

- ▶ [Rights Respecting Schools Award -palkinto](#) on Yhdistyneen kuningaskunnan Unicefin hallinnoima verkkoressurssi, jolla tuetaan kouluja pyrkimyksissä juurruttaa lasten ihmisoikeudet osaksi niiden ilmapiiriä ja kulttuuria. Palkinnon perusteina ovat yhdenvertaisuuden, ihmisarvon, kunnioituksen, syrjimättömyyden ja osallistumisen periaatteet. Aloite käynnistettiin vuonna 2006, ja aloitteessa mukana olevat koulut ovat kertoneet sen vaikuttaneen myönteisesti suhteisiin ja hyvinvointiin, parantaneen oppimista ja käyttäytymistä, nostaneen oppimisen tasoa ja vähentäneen kiusaamista.
- ▶ [Reggio Emilia -toimintamalli](#) on verkkotietolähde, jolla edistetään lapsikeskeistä ja oikeuksiin perustuvaa opetusfilosofiaa. Reggio Emilia -toimintamalli on opetusfilosofia, jossa keskitytään varhaiskasvatukseen ja alakouluun. Siinä hyödynnetään itseohjautuvaa ja kokemusperäistä oppimista. Ohjelma perustuu kunnioituksen, vastuun ja yhteisöllisyyden periaatteisiin.

5.7 SEURANTA JA ARVIOINTI

- ▶ [Euroopan neuvoston nuorisopolitiikan itsearviointityökalu](#) (2018). Työkalun tarkoitus on auttaa jäsenvaltioita arvioimaan, miten hyvin ne noudattavat Euroopan neuvoston nuorisopolitiikkaa koskevia normeja. Sitä voidaan käyttää myös pohjana nuorisopolitiikan kehittämisessä omaan tahtiin.
- ▶ [Child Participation Assessment Tool](#) (2016), Euroopan neuvosto. Arviointityökalu tarjoaa menetelmän lapsen osallistumisoikeuden täytäntöönpanon edistämiseen ja tukemiseen. Arviointityökalussa on kymmenen perusindikaattoria, joiden avulla valtiot voivat tehdä perusarvioinnin [osallistumista koskevan suosituksen](#) täytäntöönpanon nykytilasta, määrittää toimenpiteet, joita tarvitaan tehostamaan vaatimusten noudattamista jäsenvaltioissa ja mitata etenemistä ajan myötä.
- ▶ [Toolkit for Monitoring and Evaluation](#) (2014), Pelastakaa lapset -järjestön, Unicefin, Concerned for Working Children -järjestön ja Plan International -järjestön julkaisu. Keinovalikoima tarjoaa käsitteellisen kehyksen lasten osallistumisen mittaamiseen, ohjeita seurannan ja arvioinnin toteuttamiseksi ja käytännön työkaluja, jotka voivat auttaa keräämään tarvittavat tiedot. Sitä voivat käyttää lasten kanssa suoraan työskentelevät järjestöt, lasten ja nuorten johtamat järjestöt ja viranomaiset, jotka ovat sitoutuneet täyttämään velvollisuutensa lasten osallistumisoikeuden kunnioittamisessa.

5.8 TEORETTINEN TAUSTA

- ▶ Larkins C. (2019) Excursions as Corporate Agents: A Critical Realist Account of Children's Agency. *Childhood* 26(4) 414–429. Cath Larkins käsitteellistää osallistumisen jatkuvaksi prosessiksi, joka saa aikaan muutokseen, kun lapsilla on mahdollisuuksia pohtia kokemuksiaan, laatia ohjelmia ja ohjata resurssien käyttöä. [Tutustu artikkeliin täällä](#) ja edellä julkaisussa *The Magic Six Training Manual*.
- ▶ Larkins, C., Kiili, J., & Palsanen, K. (2014). A lattice of participation: reflecting on examples of children's and young people's collective engagement in influencing social welfare policies and practices. *European Journal of Social Work*, 17(5), 718–736. Larkinsin ja muiden ristikkomalli osoittaa, miten lasten vaikutusvalta lisääntyy ja vähenee osallistumisprosessissa ja että eri lapsilla on eri aikoina erilaisia vaikuttamismuotoja. [Tutustu yhteenvetoon täällä](#).
- ▶ Lansdown, G. (2009). The realisation of children's participation rights: Critical reflections. Julkaisussa Thomas, N. and Percy Smith, B. *A handbook of children and young people's participation* (s. 33–45). Lontoo: Routledge. Gerison Lansdown kuvaa kolmea vaikutustasoa yksityiskohtaisesti täällä: [Luku 1](#).
- ▶ Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. Laura Lundyin mukaan osallistumiseen kuuluu tila, ääni, yleisö ja vaikutus. Lundyin malli on vaikuttanut [lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon koskevan kansallisen strategian](#) laatimiseen (ks. Sivulla 20–21 Lundyin mallin tiivistelmä).

5.9 MUITA

- ▶ [Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation](#) (2018). Unicefin julkaisemassa kehyksessä selvitetään, mitä osallistumisella tarkoitetaan ja mitä siihen sisältyy, ja esitellään sen toteuttamisen edellytyksiä ja laadukkaan osallistumisen kriteereitä. Sen jälkeen pyritään määrittämään kriittiset tulokset, joiden perusteella osallistumista voidaan mitata nuoren näkökulmasta. Julkaisu on tulosta prosessista, johon kuului lasten osallistumista edistävien aikuisten asiantuntijoiden maailmanlaajuisia kuulemisia, ja siinä esitetään kehystä kyseisen tavoitteen saavuttamisen edistämiseksi.

- ▶ [Lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon koskeva kansallinen strategia](#) (2015–2020), lapsi- ja nuorisasioiden ministeriö, Irlanti Esimerkki kansallisesta lasten osallistumista koskevasta strategiasta, joka on ensisijaisesti tarkoitettu alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille, mutta jossa kuuluu myös aikuisuuteen matkalla olevien alle 24-vuotiaiden nuorten ääni.
- ▶ [Lasten ja nuorten osallistumista koskevien kansallisten normien itsearviointipaketti](#) (2008) on laadittu Walesissa, ja siinä annetaan esimiehille ja ammatinharjoittajille ohjeita itsearvioinnin tekemisestä kansallisten normien perusteella. Siinä on myös neuvoja lasten ottamisesta mukaan niin sanottuina ”nuorina tarkastajina”.
- ▶ [Unicefin oppaassa lasten ja nuorten osallistumista koskevista tietolähteistä](#) (2007) on esitelty luettelo julkaisuista sekä yksityiskohtaiset ohjeet lasten osallistumisen edistämistä koskevista käytännön seikoista.
- ▶ [The Evolving Capacities of the Child](#) (2005), Unicefin julkaisu. Tässä ajattomassa julkaisussa tarkastellaan lapsen kehittyvän kyvykkyyden periaatetta ja sen seurauksia lasten osallistumista koskevalle käytännölle. Siinä kyseenalaistetaan perinteiset oletukset lasten kehityksestä ja kuvataan erilaisia lähestymistapoja lasten kykyjen arviointiin.

Liite 1

TEHOKKAAN JA EETTISEN OSALLISTUMISEN YHDEKSÄN PERUSVAATIMUSTA: KÄYTÄNNÖN TÄYTÄNTÖÖNPANO

1. Ensimmäinen vaatimus: Osallistuminen on avointa ja informatiivista

Lapsille on annettava tietoa heidän osallistumisoikeudestaan lapsiystävällisesti ja selkeästi.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lasten osallistumisella on selkeä tarkoitus
- ▶ lapset ymmärtävät, miten paljon he pystyvät vaikuttamaan päätöksentekoon
- ▶ mukana olijoiden roolit ja vastuut ovat selkeitä ja ne ymmärretään
- ▶ lapset sopivat osallistumiseensa liittyvistä päämääristä ja tavoitteista.

2. Toinen vaatimus: Osallistuminen on vapaaehtoista

Lasten on voitava valita, haluavatko he osallistua vai eivät, ja heille on kerrottava, että he voivat vetäytyä toimista milloin tahansa.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lapsille annetaan aikaa miettiä osallistumistaan, ja he pystyvät antamaan tietoon perustuvan suostumuksen
- ▶ lapset tietävät, että he pystyvät halutessaan vetäytymään toiminnasta milloin vain
- ▶ lasten muita sitoumuksia kunnioitetaan ja niihin mukaudutaan (esim. työ ja koulu).

3. Kolmas vaatimus: Osallistuminen on kunnioittavaa

Lapsia tulisi kohdella kunnioittavasti, ja heille pitäisi tarjota mahdollisuuksia ilmaista näkemyksensä vapaasti ja ryhtyä toteuttamaan ideoitaan. Työntekijöiden pitäisi myös kunnioittaa perhettä, koulua ja lasten elämän kulttuurista taustaa ja pyrkiä ymmärtämään niitä.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lapset pystyvät ilmaisemaan näkemyksensä vapaasti ja heitä kohdellaan kunnioittavasti
- ▶ kun lapsi valitaan edustajaksi, menettely perustuu demokratian periaatteisiin ja siinä vältetään syrjintää
- ▶ työskentelytavoilla rakennetaan itsetuntoa ja -luottamusta siten, että lapset saavat tuntea, että heidän kokemuksensa ja näkemyksensä ovat varteeno-tettavia jaettaviksi
- ▶ työntekijöiden tukea olisi hyödynnettävä niin, että lapset saavat muiden keskeisten vastuunkantajien kunnioituksen.

4. Neljäs vaatimus: Osallistuminen on merkityksellistä

Osallistumisen olisi perustuttava lasten omaan tietämykseen, ja siinä olisi keskityttävä kysymyksiin, jotka ovat merkityksellisiä niin heidän elämässään kuin paikallisella tasollakin.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ toimilla, joihin lapset osallistuvat, on todellista merkitystä heidän kokemuksensa, tietämyksensä ja kykyjensä kannalta
- ▶ osallistumisen toimintamallit ja menetelmät perustuvat paikalliseen tietämykseen ja paikallisiin käytäntöihin
- ▶ lapset otetaan mukaan laatimaan valinta- ja edustuskriteereitä osallistumista varten
- ▶ lapset voivat osallistua tavoilla, tasoilla ja vauhdilla, jotka soveltuvat heidän kykyihinsä ja mielenkiinnon kohteisiinsa.

5. Viides vaatimus: Osallistuminen on lapsiystävällistä

Lapsiystävällisiä toimintamalleja pitäisi käyttää varmistamaan, että lapset ovat hyvin valmistautuneita osallistumiseensa ja pystyvät osallistumaan toimiin mielekkäästi. Osallistumisen toimintamallit ja menetelmät olisi suunniteltava tai niitä olisi mukautettava lasten iän ja kykyjen mukaan.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ laadukasta osallistumista varten varataan aikaa ja resursseja, ja lapsia tuetaan asianmukaisesti osallistumiseen valmistautumisessa
- ▶ osallistumismenetelmiä kehitetään yhteistyössä lasten kanssa ja heitä kuunnellen
- ▶ aikuiset pystyvät tukemaan lapsiystävällisiä toimintamalleja ja työskentelytapoja ja varmistamaan niiden käytön
- ▶ tapaamis- ja toimintapaikat ovat lapsiystävällisiä
- ▶ lapsille annetaan selkeää tietoa lapsiystävällisessä muodossa.

6. Kuudes vaatimus: Osallistuminen on kokonaisvaltaista

Haavoittuvassa asemassa oleville lapsille on annettava mahdollisuuksia osallistua, ja osallistumisessa on torjuttava syrjiviä toimintamalleja.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lapsia ei syrjitä iän, rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, poliittisen tai muun mielipiteen, kansallisen, etnisen tai yhteiskunnallisen alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden, syntyperän tai muun aseman perusteella
- ▶ lasten osallistumiseen pyritään ottamaan mukaan lapsia kaikenlaisista taustoista, mikä voi tarkoittaa, että lapsia on tavoiteltava heidän paikallisyhteisöstään
- ▶ osallistuminen on riittävän joustavaa, jotta eri lapsiryhmien tarpeisiin, odotuksiin ja tilanteisiin voidaan reagoida
- ▶ lasten ikäjakauma, sukupuoli ja kyvyt otetaan huomioon
- ▶ työntekijöiden on suhtauduttava ymmärtäväisesti kaikkien osallistuvien lasten kulttuureihin.

7. Seitsemäs vaatimus: Osallistumista tuetaan kouluttamalla aikuisia

Työntekijöillä on oltava tarvittava tietämys ja valmiudet mielekkään lasten osallistumisen vetämiseksi.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ kaikille työntekijöille ja johtajille kerrotaan lasten osallistumisesta ja he ymmärtävät sen merkityksen sekä sen, että osallistumiseen on sitouduttava
- ▶ työntekijöille annetaan asianmukaista koulutusta, työkaluja ja muita osallistumiskäytäntöä koskevia mahdollisuuksia
- ▶ henkilöstöä tuetaan ja valvotaan tehokkaasti, ja osallistumiskäytäntöä arvioidaan
- ▶ työntekijät pystyvät ilmaisemaan kaikki lasten mukanaoloon liittyvät näkemyksensä tai huolensa ja luottamaan siihen, että niitä käsitellään rakentavasti
- ▶ erityistä teknistä osaamista ja asiantuntemusta kehitetään rekrytoinnin, valintojen, työntekijöiden kehittämisen ja käytäntöjen vaihdon kautta
- ▶ yksittäisten työntekijöiden sekä työntekijöiden ja johdon välisissä suhteissa käyttäydytään asianmukaisesti ja kohdellaan toisia kunnioittavasti ja rehellisesti.

8. Kahdeksas vaatimus: Osallistuminen on turvallista ja riskit tiedostavaa

Lasten parissa työskentelevillä aikuisilla on velvollisuus huolehtia lapsista. Työntekijöiden on toteutettava kaikki tarvittavat varotoimet, jotta voidaan minimoida lasten riski joutua hyväksikäytön tai väärinkäytösten uhriksi tai joutua kokemaan muita kielteisiä seurauksia osallistumisensa vuoksi.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lasten oikeuksien suojelu on ensisijaista lasten osallistumisen suunnittelussa ja järjestämisessä
- ▶ osallistumistyössä mukana olevat lapset ovat tietoisia oikeudestaan olla turvassa hyväksikäytöltä ja tietävät, mistä apua saa tarvittaessa
- ▶ lastensuojelukysymysten käsittelyyn ja koordinointiin osoitetaan osallistumismenettelyjen aikana osaavia ja asiantuntevia työntekijöitä
- ▶ riskien minimoimiseksi ja hyväksikäytön ehkäisemiseksi on käytössä suoja-toimia
- ▶ osallistumisprosessia järjestävillä työntekijöillä on kutakin prosessia varten nimenomainen lastensuojelustrategia; henkilöstöä on tiedotettava selkeästi strategiasta ja heidän on ymmärrettävä se
- ▶ hyväksikäytön minimoimiseksi ja torjumiseksi on käytössä suoja-toimia
- ▶ työntekijät tiedostavat lakisäätteiset ja eettiset vastuunsa virastonsa toimintasääntöjen ja lastensuojelua koskevan toimintapolitiikan mukaisesti
- ▶ lastensuojelumenettelyissä tunnustetaan joidenkin lasten kohtaamat erityiset riskit ja lisäesteet, joita heillä on avun saamisessa
- ▶ hankitaan suostumus kaiken lasten antaman tiedon käyttöön, ja luottamukselliseksi määritetty tieto suojataan
- ▶ perustetaan virallinen valitusmenettely, jotta osallistumistoimissa mukana olevat lapset voivat tehdä valituksia luottamuksellisesti; menettelystä annetaan tietoa asiaankuuluvilla kielillä ja asiaankuuluvissa muodoissa
- ▶ lapsesta ei saa ottaa eikä julkaista valokuvia, videoita tai digitaalisia kuvia ilman, että lapsi on antanut nimenomaisen suostumuksensa materiaalin tiettyyn käyttöön
- ▶ vastuuvollisuuteen, turvallisuuteen sekä matka- ja sairausvakuutuksiin liittyvät vastuut osoitetaan selkeästi ja ne suunnitellaan tehokkaasti.

9. Yhdeksäs vaatimus: Osallistuminen on vastuullista

Lapsille on annettava osallistumisensa jälkeen palautetta ja/tai toteutettava seurantatoimia siitä, miten heidän näkemyksiään on tulkittu ja käytetty ja miten he ovat vaikuttaneet mahdollisiin tuloksiin, ja tarvittaessa annettava heille mahdollisuus osallistua seurantaprosesseihin ja -toimiin.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että

- ▶ lapset otetaan asiaankuuluvien organisaatioiden työhön mukaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa
- ▶ työntekijät ja kumppanit ovat lapsille vastuussa sitoumuksistaan
- ▶ lapsia kannustetaan osallistumaan seuranta- ja arviointiprosesseihin
- ▶ lapsia tuetaan osallistumiskokemuksien jakamisessa vertaisryhmien, paikallisyhteisöjen ja muiden organisaatioiden kanssa
- ▶ lapsille annetaan nopeasti selkeää palautetta heidän osallistumisestaan, vaikutuksestaan, tuloksista ja seuraavista vaiheista
- ▶ palaute tavoittaa kaikki mukana olleet lapset
- ▶ lapsilta tiedustellaan tyytyväisyyttä osallistumisprosesseihin ja heidän näkemyksiään mahdollisista parannuksista
- ▶ arvioinneissa havaitut virheet tunnustetaan ja annetaan sitoumuksia siitä, miten saatua kokemusta käytetään parantamaan osallistumisprosesseja jatkossa.

Liite 2

OHJEET SELKEIDEN TIETOJEN LAATIMISEEN

Viestinnän on oltava koko lasten osallistumisprosessin ajan selkeää ja ymmärrettävää. Tiedotusaineiston ymmärrettävyys lapsille voidaan varmistaa parhaiten ottamalla heidät mukaan sen suunnitteluun, laatimiseen ja testaamiseen. Lapsille voidaan antaa selkeää tietoa (myös palautetta) useilla eri tavoilla.

— Kirjalliset asiakirjat ovat yksi tapa (kunhan ne on laadittu lasten ikään sopivalla kielellä). Tekstiin on muistettava lisätä kuvia ja värejä. Kannattaa kuitenkin miettiä myös muita viestintätapoja, kuten

- ▶ julisteita
- ▶ PowerPoint-esityksiä
- ▶ sarjakuvia
- ▶ audio-, video- ja verkkosisältöä, muun muassa blogeja ja vlogeja
- ▶ musiikkia
- ▶ digitaalista tarinankerrontaa (käyttämällä valokuvia ja taustaselostusta)
- ▶ näytelmiä
- ▶ työpajoja ja tapahtumia.

Paras ratkaisu on useasti näiden yhdistelmä. Kannattaa esimerkiksi harkita tiedotetta ja videota tai julistetta, sarjakuvaa ja blogia. Ratkaisun tehokkuus riippuu eri tekijöistä. Lasten kanssa työskentelevien olisi mietittävä seuraavia keskeisiä kysymyksiä tietoja laatiessaan:

Kysymys	Näkökohdat
Mikä on yleinen tavoite?	Onko tavoitteena esimerkiksi tiedottaa, innostaa, tuottaa ideoita, herättää kysymyksiä tai antaa palautetta lapsille siitä, miten heidän näkemyksiään käsiteltiin ja huomioitiin päätöksentekomenettelyssä?
Ketkä ovat kohderyhmää?	Mikä ikäryhmä? Onko kyse kaikista ikäryhmään kuuluvista vai tietyistä ryhmästä?
Mikä on budjetti? Mitä resursseja tarvitaan?	Ota huomioon aloituskustannukset ja jatkuvat kustannukset. Mitä henkilöresursseja on käytettävissä?
Onko aikarajoituksia?	Mikä on realistista ja käytännöllistä aikataulusi puitteissa?
Mitä tietoa?	Mitä tietoa lapset sanovat tarvitsevansa? Mitä halutaan saada selville? Mitä palautetta lapset odottavat?
Miten lapset saadaan mukaan?	Miten lapset ja nuoret saadaan mukaan tuotteen suunnitteluun ja luomiseen?
Jos saat neuvoja, pystytkö hyödyntämään teknologiaa ja verkkoympäristöjä, joita lapset käyttävät viestinnässä?	DVD-levyihin voidaan esimerkiksi lisätä tekstitys tai ääninauha näkö- tai kuulovammaisille, mutta siitä veloitetaan lisämaksu.
Miten teknologiaa voidaan käyttää osallisuuden parantamiseksi?	Kuvien ja puheen yhdistäminen voi auttaa oppimisvaikeuksista kärsiviä ymmärtämään sisällön.

Liite 3

TURVALLISUUDEN JA HYVINVOINNIN VARMISTAMISEN TARKISTUSLISTA

Yksi tehokkaan ja eettisen lasten osallistumisen yhdeksästä perusvaatimuksesta on, että osallistuminen on turvallista ja että siinä tiedostetaan riskit (liitteessä 1 on tietoa kaikista yhdeksästä perusvaatimuksesta, jotka sisältyvät *YK:n yleiskommenttiin nro 12*). Lasten parissa työskentelevillä aikuisilla on velvollisuus huolehtia lapsista. Työntekijöiden on toteutettava kaikki tarvittavat varotoimet, jotta voidaan minimoida lasten riski joutua hyväksikäytön tai väärinkäytösten uhriksi tai joutua kokemaan muita kielteisiä seurauksia osallistumisensa vuoksi. Lasten pitäisi pystyä nauttimaan kokemuksesta ja tuntemaan, että siitä on heille jotakin hyötyä.

Toiminnan turvallisuuden varmistaminen edellyttää ennakkointia valmistelu- ja suunnitteluvaiheessa. Alla oleva tarkistuslista voi auttaa järjestäjiä käymään läpi tarvittavat toimet:

Kun organisaatiossa valmistaudutaan

- ▶ Onko organisaatiossa
 - lasten suojelemista koskeva toimintalinja?
 - riskiarviointimenettely?
 - yhteyksiä organisaatioihin tai työntekijöitä, jotka voivat antaa lapsille käytännön ja henkistä tukea missä tahansa esiin tulevassa kysymyksessä?
 - toimintasäännö, joissa määritetään, miten työntekijöiden ja tukena olevien aikuisten odotetaan käyttäytyvän lasten kanssa työskennellessään?
 - virallinen valitusmenettely, jolla osallistumistoimissa mukana olevat lapset voivat tehdä valituksia luottamuksellisesti?
 - viestintävälineitä (muun muassa valokuvaus ja sosiaalinen media), joita voidaan käyttää lasten kanssa ja joita lapset voivat käyttää?
- ▶ Koskevatko yllä esitetyt kohdat suunnittelemaasi toimintaa?
- ▶ Onko suojatoimiin, tukeen, toimintaan ja valitukseen liittyvistä tiedoista olemassa selkeitä versioita?
- ▶ Ovatko työntekijät saaneet asiaankuuluvaa koulutusta suojatoimista?

Ennen toiminnan aloittamista

- ▶ Onko riskiarviointi tehty ja onko lapsiin kohdistuvien riskien minimoimiseksi otettu käyttöön suunnitelma?
- ▶ Onko määritetty osaavat ja asiantuntevat työntekijät, joiden tehtäväksi annetaan lastensuojelu- ja hyvinvointikysymysten käsittely ja koordinointi tässä osallistumisprosessissa? Ovatko heidän roolinsa ja vastuunsa heille selkeitä?
- ▶ Onko vastuuvollisuuteen ja hyvinvointiin liittyvät vastuut – turvallisuus, matka- ja sairausvakuutus, ruoka- ja ateriapalvelut – jaettu selkeästi ja onko niitä varten laadittu toimiva suunnitelma?
- ▶ Onko toiminnasta, suojatoimista ja tuesta tiedotettu kaikille asianosaisille?
- ▶ Onko kaikilta asianomaisilta osapuolilta saatu suostumus?

Toiminnan alussa ja sen aikana

Onko mukana olevien lasten ja aikuisten kanssa käyty kaikki läpi ja varmistettu, että kaikki ymmärtävät samalla tavalla

- yhteisen työskentelytavan tai perussäännöt ja kaikki odotukset?
- osallistumiseen annetun suostumuksen ja sen, miten luottamuksellisuutta suojataan?
- oikeuden olla turvassa ja sen, miten ja kenelle huolia esitetään?
- sen, milloin lasta koskevista huolista on kerrottava muille ammattilaisille?
- sen, kuka voi antaa tukea käytännön asioissa ja tunne-elämän kysymyksissä?
- sen, miten lapset voivat pitää taukoa osallistumisesta tai päättää vetäytyä siitä?
- sen, miten valokuvia, videoita tai digitaalisia kuvia voidaan ottaa tai julkaista, myös ammatillisiin ja henkilökohtaisiin tarkoituksiin?
- sen, mitä seurauksia on mukana olevien lasten näkymisellä tiedotusvälineissä ja sosiaalisessa mediassa, myös tahattomalla näkymisellä tapahtumassa tai suoratoistossa?

Toiminnan loppuksi

- ▶ Onko kaikkia muistutettu siitä, miten huolista ilmoitetaan ja kuka voi antaa jatkuvaa tukea käytännön asioissa ja tunne-elämän kysymyksissä?
- ▶ Onko selitetty, miten lapset voivat tarkastella uudelleen mitä tahansa tapaa, jolla he voivat näkyä tapahtuman tuloksissa?
- ▶ Onko mahdollisista huolista ilmoitettu asianomaisille?
- ▶ Onko arvioitu, mitä oppia toiminnasta voidaan saada suoja toimien parantamiseksi tulevaisuudessa?

Liite 4

KÄYTÄNNÖN MENETELMIÄ SYRJINNÄN TORJUMISEKSI

Syrjimättömyyden periaate on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen läpileikkaava periaate ja keskeinen tekijä Euroopan neuvoston osallistumista koskevassa suosituksessa. Periaatteella on kaksi tärkeää seurausta lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille.

- ▶ Lapsia ei pitäisi kohdella eri tavoin vain heidän ominaisuuksiensa vuoksi.
- ▶ Joihinkin lapsiin on ehkä suhtauduttava eri tavoin heidän tarpeidensa tai kykyjensä vuoksi, jotta he saavat samat mahdollisuudet kuin muutkin lapset.

Nämä molemmat näkökohdat ovat tärkeitä varmistettaessa, että kaikki lapset pystyvät hyödyntämään samat oikeudet, mahdollisuudet ja edut. Siksi tarvitaan erityistoimenpiteitä sen varmistamiseksi, että kaikkia lapsia kannustetaan osallistumaan julkiseen päätöksentekoon. Syrjintää voidaan torjua ulottamalla osallistumisprosessit haavoittuvissa tilanteissa oleville lapsille ja tekemällä prosesseista heille esteettömämpiä ja kokonaisvaltaisempia. Seuraavaksi esitetään muutamia onnistuneita strategioita Euroopasta:

- ▶ Käytä havainnollistavaa ja selkeää kieltä, jota lapset ymmärtävät, ja hyödynnä erilaisia viestintämenetelmiä, joita he voivat käyttää ja jotka he tuntevat omakseen.
- ▶ Ilmoita julkisesti lasten osallistumistavoista esimerkiksi paikoissa, joissa he käyvät useasti (verkossa ja sen ulkopuolella).
- ▶ Arvioi osallistumistavoimia esteiden poistamiseksi ja varmista, että ne ovat monenlaisista eri taustoista tulevien lasten saatavilla. Selvitä esimerkiksi, voidaanko matkakulut korvata heti, pääseekö rakennuksiin pyörätuolilla tai onko juuri maahan saapuneiden tueksi saatavilla tulkkeja.
- ▶ Käytä yhden tavan sijasta monipuolisia menetelmiä lasten sitouttamisessa osallistumiseen ja osallistumisen tukemisessa.
- ▶ Toimi strategisesti. Seuraa, kuka tulee paikalle ja kuka ei, rohkaise muita lapsia osallistumaan ja etsi siihen keinoja.
- ▶ Pyydä neuvoja lapsilta ja nuorilta.
- ▶ Luo tilaisuuksia pohdintaan ja arviointiin, jotta voidaan hankkia näyttöä siitä, mitkä toimintamallit toimivat parhaiten tietyille väestöosille tietyissä tilanteissa.
- ▶ Kokeile useita menetelmiä. Selvitä, miten voidaan ottaa parhaiten käyttöön valmiuksia vahvistavat ohjelmat, joilla lisätään aliedustettuihin ryhmiin kuuluvien lasten osallistumista. Esimerkkejä ovat lasten parissa työskenteleville työntekijöille ja vapaaehtoisille tarkoitettu koulutus, lapsille tarkoitettu koulutus ja laadukkaiden mentorointiohjelmien perustaminen. Lasten kanssa olisi työskenneltävä paikoissa, jotka ovat heidän mielestään turvallisia ja helppokäyttöisiä, jotta pidemmällä aikavälillä voidaan luoda yhdennetty toimintamalli.

Liite 5

TARKISTUSLISTA LASTEN ROOLIN SELITTÄMISEEN TAPAAMISISSA JA MENETTELYISSÄ

Tässä tarkistuslistassa on kyse lasten osallistumisesta päätöksentekoon jokapäiväisessä elämässään erilaisissa tapaamisissa, haastatteluissa, kuulemisissa ja menettelyissä. He tarvitsevat asianmukaista tietoa, jotta he pystyvät ymmärtämään sitoutumisensa prosessiin ja tukemaan sitä. Varmista, että sinulla on lasten ikään ja kehitystasoon sopivia keinoja (sekä kirjallisia että suullisia) saada lapset tutustumaan seuraaviin asioihin ja ymmärtämään ne:

- ▶ Lasten oikeudet kyseessä olevassa asiayhteydessä ja tiettyä menettelyä tai kuulemistä koskevat erityiset oikeudet.
- ▶ Miten lasten oikeus tulla kuulluksi pannaan täytäntöön?
- ▶ Miten rakenne tai järjestelmä toimii? Entä kaikkien eri ammattilaisten roolit?
- ▶ Ketkä lapset voivat olla mukana eri aikoina ja menettelyn eri vaiheissa?
- ▶ Mitä vaihtoehtoja lapsilla on tässä osallistumisessa ja mitä mahdollisia seurauksia näistä vaihtoehdoista on itse tilanteessa, tapaamisessa tai kuulemisessa tai sen ulkopuolella?
- ▶ Millaista edustusta on lasten saatavilla (esimerkiksi heidän puolestaan puhuvat oikeudenkäyntiavustajat)?
- ▶ Millaista suojelua on lasten saatavilla (esimerkiksi mahdollisuus esiintyä nimettömänä)?
- ▶ Mitä käytännön järjestelyjä ovat ja miten niihin voi vaikuttaa:
 - miten, milloin ja missä tapaamiset tai kuulemiset järjestetään
 - keitä on läsnä
 - miten kauan ne kestävät
 - tapaamismuoto
 - mitä tietoja käsitellään tai mitä syytteitä tai väitteitä esitetään
 - minkä tasoista yksityisyydensuojaa ja luottamuksellisuutta sovelletaan
 - kuka voi puhua
 - miten lasten näkemykset otetaan huomioon
 - milloin mahdollisia päätöksiä tehdään ja kuka niitä tekee
 - miten päätöksistä tiedotetaan lapsille.
- ▶ Mitä palveluja on saatavilla (esimerkiksi terveys-, psykologi- tai sosiaalipalveluja tai organisaatioita, jotka voivat tarjota tukea) ja miten niihin saa yhteyden?
- ▶ Miten ja milloin päätöksiä arvioidaan ja miten päätöksen uudelleenarviointia pyydetään?
- ▶ Miten valitus tehdään, miten sitä seurataan ja miten valitukset käsitellään?

Tietojen antaminen vanhemmille tai laillisille huoltajille ei korvaa tietojen antamista lapselle. Usein sekä lapsen että vanhempien tai laillisten huoltajien pitäisi saada olennaiset tiedot.

Mukautettu Unicefin / Pelastakaa lapset -järjestön tarkistuslistasta (2011) [Every child's right to be heard: A resource guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment no.12](#)

Liite 6

TARKISTUSLISTA VUOROVAIKUTUKSEEN LASTEN KANSSA

Lasten näkemysten kuuleminen heille tärkeistä asioista ja lasten ottaminen mukaan päätöksentekoon tarkoittaa puhumista ja kuuntelemista: se edellyttää lapsen tutustumista ja hänen luottamuksensa ansaitsemista. Se on prosessi. Ammattilaisten on oltava huolellisia kielenkäytön ja tietojen esittämistavan kanssa, jotta lapset ymmärtävät ne. Alla on esitelty kolme parasta tapaa ymmärryksen tukemiseksi:

- ▶ Pidä asiat yksinkertaisina. Harkitse, mitä sanoja käytät. Vältä ammatti-ilmauksia ja pitkiä lauseita.
- ▶ Käytä erilaisia viestintätekniikoita.
- ▶ Tarkasta säännöllisesti, ymmärtävätkö lapset (ja ymmärrätkö itse), mitä tapahtuu.

Pohdi tämän tarkistuslistan perusteella lasten tiedottamista koskevaa käytäntöä organisaatiossasi:

Oletko varma, että

- ▶ lapsi ymmärtää, kuka sinä olet, mitä yrität sanoa tai mitä yrität kysyä?
- ▶ osoitat kunnioitusta lapselle, kuuntelet lasta ja suhtaudut tähän vakavasti?
- ▶ varmistat, että päätöksentekijät saavat lapsen toiveet ja tunteet tietoonsa ja ymmärtävät ne?
- ▶ teet sen, mitä sanot tekeväsi?
- ▶ jatkat vuoropuhelua lapsen kanssa ja kerrot hänelle, mitä tapahtuu seuraavaksi ja miten hänen toiveensa on otettu huomioon?

Lapsiin on mahdollista muodostaa yhteys, kun

- ▶ lapset ovat mukana koko prosessin ajan ja he ymmärtävät prosessin kulun
- ▶ lapset saavat laatimasi tiedot muodossa, jonka he ymmärtävät, ja heillä on aikaa niiden käsittelyyn
- ▶ lasten kysymyksiä kuunnellaan ja heitä kannustetaan kertomaan mahdollisista huolenaiheista
- ▶ lapset saavat selkeitä todisteita siitä, että heidän toiveensa ja tarpeensa on otettu huomioon mahdollisissa lopullisissa päätöksissä
- ▶ lapsille kerrotaan edelleen siitä, mitä tapahtuu ja miksi asiat tapahtuvat tietyllä tavalla.

Liite 7

KOLLEKTIIVISEN OSALLISTUMISEN VALMISTELUSSA POHDITTAVAT KESKEISET KYSYMYKSET

Mitkä ovat päämäärät ja tavoitteet?

- ▶ Haluatko edistää lasten osallistumista tiettyjen käytäntöjen, palvelujen tai toimintalinjojen parantamiseksi vai onko osallistuminen itsessään päämäärä?
- ▶ Pystytkö antamaan myös lapsille tilaa heitä huolestuttavista asioista keskustelemiseen?
- ▶ Sitoudutko ja sitoutuuko organisaatiosi ryhtymään toimiin, joilla reagoidaan lasten osallistumiseen?

Kuka voi olla mukana?

- ▶ Kenelle lapsille pitäisi antaa mahdollisuus tulla mukaan kollektiivisiin osallistumistoimiin organisaatiossasi?
- ▶ Keitä muita aikuisia voisi tulla mukaan auttamaan kollektiivisissa osallistumistoimissa?
- ▶ Miten voit varmistaa, että kaikki mukana olevat ymmärtävät kunnolla tehokkaan ja eettisen lasten osallistumisen periaatteet ja yhdeksän perusvaatimusta ja sitoutuvat niihin (*liitteessä 1* on tietoa kaikista YK:n yleiskommenttiin nro 12 sisältyvistä yhdeksästä perusvaatimuksesta)?

Miten voit varmistaa, että lasten näkemykset johtavat toimintaan?

- ▶ Onko sinulla organisaatiosi korkean tason tuki sekä työtovereiden, esimiesten, kumppaniorganisaatioiden, yhteisön jäsenten ja päätöksentekijöiden tuki?
- ▶ Onko organisaatiossasi käynnissä prosesseja, joiden avulla lasten näkemyksillä voidaan vaikuttaa päätöksentekoon?
- ▶ Jos tuet lasten aktivismia, pohdi, miten organisaatiosi voi auttaa lapsia jakamaan huolenaiheitaan esimerkiksi antamalla verkostosi heidän käyttöönsä ja ilmaisemalla tukesi.

Mitä resursseja voit tarjota?

- ▶ Miten paljon aikaa tarvitaan ja miten paljon sitä on? Ovatko määräajat riittävän pitkällä, jotta lapset voivat esittää perusteltuja näkemyksiä ja jotta lapset, joita kuullaan harvoin, voivat myös osallistua?
- ▶ Mitä käytännön resursseja voidaan antaa saataville määrärahoitta (esimerkiksi tiloja, virvokkeita, teknologiaa ja/tai luovia materiaaleja)?
- ▶ Mitä rahoitusta voidaan saada lisäkustannuksiin (esimerkiksi virvokkeisiin, hallintoon ja viestintätoimiin)?

Liite 8

ILMAISUN- JA YHDISTYMISVAPAUDEN TUKEMISEN TARKISTUSLISTA

Euroopan neuvoston suosituksessa lasten osallistumisesta todetaan selvästi, että

lapsia ja nuoria, jotka käyttävät oikeuttaan ilmaista vapaasti näkemyksensä, on suojeltava haitoilta, muun muassa pelottelulta, kostotoimilta, uhriksi joutumiselta ja heidän yksityisyydensuojansa loukkaamiselta.

Mieti seuraavan tarkistuslistan avulla tarkkaan, miten tätä lasten osallistumisen näkökohtaa voidaan tukea ja miten lasten ja heidän oikeuksiensa suojelua voidaan edistää:

- ▶ Onko organisaatiollasi julkinen lausunto tai toimintapolitiikka lasten oikeuksista mielipiteen ilmaisuun, yhdistymiseen ja omien asioiden ajamiseen?
- ▶ Mitä tämä julkinen lausunto tai toimintapolitiikka lasten oikeudesta mielipiteen ilmaisuun, yhdistymiseen ja omien asioiden ajamiseen sisältää?
 - Käsitelläänkö siinä oikeuksia perustaa ryhmiä, kokoontua, ilmaista huolia, julkaista ideoita ja osallistua muun tyyppisiin kampanjoihin ja aktivismiin?
 - Koskeeko se lasten suojelua haitoilta, kuten pelottelulta, kostotoimilta, uhriksi joutumiselta ja heidän yksityisyydensuojansa loukkaamiselta?
 - Selitetäänkö siinä lasten sananvapautta koskevan oikeuden rajoitukset, kuten velvollisuus kunnioittaa muiden lasten ja aikuisten oikeuksia ja heidän sananvapauttaan?
 - Kerrotaanko siinä, miten lapsia voidaan suojella epäoikeudenmukaiselta kohtelulta, joka heihin kohdistuu heidän käyttäessään oikeuksiaan, ja miten he voivat tehdä siitä valituksen?
- ▶ Tiedottaako organisaatiosi tehokkaasti lapsille, vanhemmille ja muille ammattilaisille julkisesta lausunnostaan tai toimintalinjastaan, joka koskee lasten oikeuksia näkemystensä ilmaisemiseen, yhdistymiseen ja omien asioiden ajamiseen?

Jos vastaat joihinkin näistä kysymyksistä ”ei” tai ”en osaa sanoa”, mieti, miten sinä ja organisaatiosi voitte auttaa saamaan tämän tilanteen aikaan tai parantamaan sitä, jotta lasten oikeuksia voidaan edistää ja suojella.

Mieti joka tapauksessa, miten organisaatioosi yhteydessä oleviin lapsiin voidaan muodostaa yhteys ja selvittää, tuntuuko heistä siltä, että tuet heidän oikeuksiaan, heidän huolenaiheitaan ja heidän suojeluaan, kun he ilmaisevat näkemyksiään. Voisit ehkä tarjota heille lisätiloja, -verkostoja ja resursseja heidän oikeuksiensa edistämiseksi ja heidän etujensa suojelemiseksi.

Koululaisyhdistyksestä on esimerkki [Norjasta](#). Lukiolaisten oikeuksiin liittyviä vapauksia, rajoituksia ja resursseja koskevasta julkisesta lausunnosta on tietoa Ranskan hallituksen [verkkosivustolla](#).

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista tuli voimaan 30 vuotta sitten. Sen 12 artiklassa vahvistetaan lasten oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Euroopan neuvosto on pyrkinyt panemaan tämän oikeuden konkreettisesti täytäntöön jäsenvaltioissa antamalla suosituksen CM/ Rec(2012)2 alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisesta. Se on myös sisällyttänyt lasten osallistumisen omaan normien laatimista, seurantaan ja valmiuksien vahvistamista koskevaan työhönsä sekä kansainvälisiin tapahtumiinsa. Tämä käsikirja on merkittävä panos lapsen oikeuksia koskevaan strategiaan (2016–2021), jonka toisella painopistealueella edistetään lasten osallistumista.

Käsikirjan on laatinut Euroopan neuvoston lasten oikeuksien osasto yhteistyössä kansainvälisten lasten osallistumisen asiantuntijoiden kanssa. Käsikirjaa varten on kuultu yli 50:tä lasta ja nuorta käsiteltävistä haasteista.

Käsikirja on tarkoitettu käytännön työkaluksi lasten kanssa ammattimaisesti esimerkiksi kouluissa, sairaaloissa, sijaishuollon yksiköissä, lastensuojelupalveluissa ja muissa sosiaalipalveluissa työskenteleville ihmisille. Se on tarkoitettu sosiaalityöntekijöille, opettajille, tuomareille, asianajajille, maahanmuuttovirkailijoille, psykologeille, virkamiehille, nuorisotyöntekijöille ja päivähoitajille. He saavat siitä käytännön toimintamalleja, joiden avulla lasten osallistuminen voidaan toteuttaa ja saada toimimaan kaikkien lasten, myös haavoittuvassa asemassa olevien, kannalta sekä yksilöllisesti että kollektiivisesti.

Tätä käsikirjaa käyttäviä ammattilaisia kehoitetaan parantamaan valmiuksiaan ja osaamistaan lasten kuuntelussa, saatujen kokemusten perusteella toimimisessa ja muutosten tekemisessä päätöksentekoon, jossa on mukana tai joka koskee lapsia. Heitä kehoitetaan myös levittämään tässä työkalussa esitettyjä hyviä käytäntöjä ja saamaan siten aikaan lasten elämää muuttava vaikutus tilanteissa, joissa tehdään päätöksiä kuuntelematta heitä aidosti.

www.coe.int

Euroopan neuvosto on maanosansa johtava ihmisoikeusjärjestö. Sillä on 46 jäsenvaltiota, mukaan lukien kaikki Euroopan unionin jäsenet. Kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion suojaamiseksi tehdyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo ihmisoikeussopimuksen täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa.